

Diak

Samu Keski-Korpi
Halla Kokkonen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK), kirkon nuoristotyö
Opinnäytetyö, 2023

NÄE MINUT!

Koulutusmateriaali sateenkaarevien nuorten kohtaamisesta Diakonia-ammattikorkeakoululle

TIIVISTELMÄ

Samu Keski-Korpi ja Halla Kokkonen

Näe Minut! Koulutusmateriaalia sateenkaarevien nuorten kohtaamisesta Diakonia-ammattikorkeakoululle

46 sivua, 1 liite

Syksy 2023

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), kirkon nuorisotyö

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa koulutusmateriaalia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten asianmukaisesta kohtaamisesta. Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä ammattilaisten tietoa ja osaamista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, vähemmistöstressistä sekä asianmukaisen kohtaamisen tärkeydestä. Koulutusmateriaali tuotettiin Diakonia-ammattikorkeakoulun sosiaali-terveys ja kirkon alan koulutukseen. Opinnäytetyö on kehittämispainotteinen.

Koulutusmateriaali tuotettiin yhteis- ja vertailukehittämisen avulla. Materiaalin sisältö valikoitui tutkitun tiedon, asiantuntijoiden kommenttien sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten toiveiden perusteella. Näin varmistettiin sisältöjen palvelevan mahdollisimman hyvin ammattilaisten tarpeita, kohdattavia nuoria sekä koulutuksen tarjoajaa.

Koulutusmateriaaliin sisällytettiin perustietoa yhdenvertaisuudesta, häirinnästä ja syrjinnästä sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Materiaalissa on myös ohjeita kohtaamiseen ja käytännön työhön huomioiden sosiaalialan lisäksi kirkon alan erityispiirteet. Lisäksi koulutusmateriaaliin valittiin tehtäviä, jotka tukevat ammattilaisten ymmärrystä normeista, oletuksista, vähemmistöstressistä ja etuoikeuksien tunnistamisesta. Lopullinen tuotos taitettiin graafisen suunnittelun verkotyökalu Canvalla.

Koulutusmateriaalia kehitettiin vertailemalla sitä aiempiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsitteleviin oppaisiin ja materiaaleihin. Koulutusmateriaalista pyydettiin suullista ja kirjallista palautetta. Saadun palautteen perusteella koulutusmateriaali oli koulutuksentarjoajan, sosiaali-terveys ja kirkon alan ammattilaisten sekä sateenkaarevien nuorten tarpeisiin vastaava.

Asiasanat: kasvatus, kirkon ala, nuoret, oppimateriaali, seksuaalivähemmistöt, sosiaaliala, sukupuolivähemmistöt, terveysala

ABSTRACT

Samu Keski-Korpi and Halla Kokkonen

Educational material on sexual and gender minorities for the Diaconia University of Applied Sciences

46 pages, 1 appendix

Autumn 2023

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services, Christian Youth Work

Bachelor of Social Services

The aim of this thesis was to produce educational material on how to be inclusive of and meet youth from sexual and gender minorities. The aim was to increase the awareness and competence of the social and health care sectors professionals about sexual and gender minorities, minority stress and the importance of consideration of minorities. The material was produced to be a part of the basic studies in all the Bachelor's degree programmes at the Diaconia University of Applied Sciences. The thesis is development oriented.

The educational material was produced by co-development and benchmarking. Content of the material was chosen based on previous research results and wishes from experts and youth from gender and sexual minorities. This guaranteed that the material is useful for all the professionals, queer youth and the Diaconia University of Applied Sciences.

The material consists of basic information on equality and equity, on harassment and discrimination and on gender and sexual minorities. The material provides information on how to communicate inclusively with people of gender and sexual minorities. It also takes the specificities of the Evangelical Lutheran church into account. The material has examples of assignments that advance the readers understanding on assumptions, norms, minority stress and recognizing one's privileges. The final layout of the material was done with the online graphic design tool, Canva.

The educational material was further developed by comparing the material to previous guides and materials on the matter as well as on the feedback that was received. Feedback was collected from experts, teachers from the Diaconia University of Applied Sciences and youth from sexual and gender minorities. Based on the feedback the material met the needs of different target groups. It also provided the necessary information on gender and sexual minorities to increase the awareness and competence of the professionals.

Keywords: church youth work, educational materials, gender minorities, health sector, sexual minorities, social sector, youth

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖJÄ KOSKEVAA SANASTOA	6
2.1	Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt	6
2.2	Eri sukupuoli-identiteettejä	8
2.3	Syrjintä ja häirintä	10
2.4	Normit, normikriittisyys ja vähemmistöstressi.....	11
2.5	Sukupuolittaminen ja väärinsukupuolittaminen	13
2.6	Ulostulo eli vähemmistöstatuksesta kertominen	13
3	SATEENKAAREVA NUORUUS JA NUORTEN KOHTAAMINEN.....	14
3.1	Sateenkaareva nuoruus ikävaiheena ja nuoren identiteetin kehittyminen	14
3.2	Sateenkaarevien nuorten asianmukainen kohtaaminen sosiaali-, terveys- ja kirkon alalla	16
4	SOSIAALI- TERVEYS- JA KIRKON ALAN OSAAMISVAATIMUKSET JA KOULUTUKSEN ERITYISPIIRTEET	21
4.1	Ammattikorkeakoulutuksen tavoitteet.....	21
4.2	Sosiaali- terveys ja kirkon alan ammatilliset osaamisvaatimukset liittyen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin	22
4.3	Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä kouluttaminen	24
5	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET.....	26
6	KOULUTUSMATERIAALIN TUOTTAMINEN PROSESSINA JA KÄYTETYT MENETELMÄT	27
6.1	Kehittämistyön ideointi	28
6.2	Opinnäytetyön suunnittelu ja teoreettisen viitekehyksen muodostaminen	29
6.3	Yhteis- ja vertailukehittäminen	30
6.4	Koulutusmateriaalin tuottaminen ja sisältö	31
6.5	Koulutusmateriaalin arviointi ja viimeistely	33
7	POHDINTA	37

LÄHTEET..... 41

LIITE 1 NÄE MINUT! Koulutusmateriaali sateenkaarevien nuorten
kohtaamiseen..... 47

1 JOHDANTO

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret, eli sateenkaarevat nuoret, ovat muita nuoria haavoittuvammassa asemassa hyvinvoinnin ja asianmukaisen kohtaamisen näkökulmasta. Sateenkaarevat nuoret voivat muita ikäisiään huommin ja pahoinvointi korostuu kaikilla elämän osa-alueilla. Tämä johtuu pitkälti yhteiskunnan normeista ja syrjivistä rakenteista sekä stigmatisoidusta asemasta. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat kokevat lisäksi merkittävästi syrjintää, häirintää ja väkivallan uhkaa, sillä omasta identiteetistä tai suuntautumisesta kertominen voi altistaa väkivallalle tai hylkäämiselle sekä muulle syrjinnälle. (Salmi & Suurpää, 2023.)

Sosiaali- terveys- ja kirkon alalla on yhdenvertaisuuteen sekä turvallisemman tilan ja keskustelukulttuurin luomiseen velvoittavia ohjeistuksia ja periaatteita (Porkka ym., 2023, s. 134; Talentia, i.a.). Lisäksi Suomen lait velvoittavat yhteisöjä ja yksilöitä yhdenvertaisuuteen ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon (L 1285/2016; L 1325/2014). Tästä huolimatta yhdenvertaisuus ja toisten kunnioittaminen eivät toteudu sosiaali-, terveys- ja kirkon alalla paremmin kuin muuallakaan yhteiskunnassa. Tämä johtuu tiedon ja osaamisen puutteesta, puheeksi ottamisen pelosta tai vihamielisistä asenteista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. Tutkimuksissa on todettu tietoisuuden vähemmistöistä ja vähemmistöön kuuluvien kohtaamisen vähentävän ennakkoluuloja ja vihamielisyyttä sekä edistävän yhdenvertaista toimintaa. Kaikki edellä mainitut ohjeistukset velvoittavat myös puolustamaan heikoimmassa asemassa olevia. Moni enemmistöön kuuluva ei tunnista vähemmistöjen haavoittuvampaa asemaa tai sen laajuutta, joten ammattilaisten on olennaista saada tietoa eri vähemmistöistä, oppia keskustelemaan aiheesta luontevasti ja asettumaan heikommassa asemassa olevien puolelle. (Porkka ym., 2023, s. 134–154.)

Opinnäytetyön tarkoitus oli tuottaa Diakonia-ammattikorkeakoululle koulutusmateriaalia (ks. Liite 1.) sateenkaarevien, eli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien, nuorten kohtaamisesta. Sosiaalialan perusopintoihin sisällytetty opetus aiheesta auttaa ammattilaisia ottamaan vähemmistöt ja heidän elämänsä

vaikuttavat erityispiirteet puheeksi sekä kyseenalaistamaan omia oletuksia ja toimintatapoja. Koulutusmateriaali sisältää perustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, nuoruudesta, kohtaamisesta sekä antaa esimerkkejä siitä, miten huomioida kyseiset vähemmistöt nuorisotoiminnassa. Lisäksi materiaalissa on otettu huomioon kirkon alan erityispiirteet ja evankelisluterilaisen kirkon kahtiajako seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien oikeuksien osalta. Koulutusmateriaalin tavoitteena on vähentää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää erityisesti kirkon nuorisotyössä. Koulutusmateriaali antaa mahdollisuuden tarkastella niin omia asenteita kuin yhteiskunnan normeja samalla lisäten osaamista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä ja heidän kohtaamisestaan. Materiaalin sisällöt on valikoitu tutkimustiedon, nuorten toiveiden sekä alan ammattilaisten ehdotusten perusteella.

2 SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖJÄ KOSKEVAA SANASTOA

2.1 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Vähemmistöt ovat ryhmiä sekä yksilöitä, jotka muodostavat pienen osan väestöstä. Ryhmät tai yhteisöt voivat erottua esimerkiksi uskonnon, etnisen alkuperän, kulttuurin, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen tai muiden ominaisuuksien perusteella enemmistöstä. Vähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä voi olla erilaisia tarpeita ja haasteita sekä kokemuksia verrattuna enemmistöön. Vähemmistöt kohtaavat erilaisia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia haasteita, kuten syrjintää ja mahdollisesti heikompia mahdollisuuksia koulutukseen, työllisyyteen ja terveydenhuoltoon. (Oikeusministeriö, i.a.)

Seksuaalinen suuntautuminen tarkoittaa ihmisen kokemaa seksuaalista ja/tai emotionaalista vetovoimaa toisia ihmisiä kohtaan. Seksuaalinen suuntautuminen määrittyy sen mukaan, mikä on oma ja vetovoiman kohteen sukupuoli. Seksuaalinen suuntautuminen voi olla monimuotoinen ja monimutkainen, ja se voi vaihdella yksilöittäin. Tärkeää on ymmärtää, ettei seksuaalinen suuntautuminen ole

valinta vaan osa ihmisen identiteettiä ja se on erilainen eri ihmisillä. Jokaisella on oikeus määritellä itse oma suuntautumisensa. Suuntautuminen voi myös muuttua elämän aikana. Yleisiä seksuaalisia suuntautumisia ovat homo-, bi-, pan-, ja heteroseksuaalisuus. Ihminen voi olla myös aromanttinen, tai aseksuaali, eli tuntee vain vähäistä, tai ei lainkaan romanttista tai seksuaalista vetovoimaa. Ihmiset, joiden seksuaalinen suuntautuminen on jotain muuta kuin heterous, kuuluvat seksuaalivähemmistöihin. (Seta, 2023; Laukkanen ym., 2018, s. 288.)

Sukupuoli on monitasoinen käsite, joka voi viitata henkilön juridiseen sukupuoleen, ihmisen ruumiillisiin ominaisuuksiin kuten hormoneihin, anatomiaan tai sukuelimiin, sosiaalisiin normeihin sukupuolen ilmaisusta tai henkilön identiteettiin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022). Sukupuoli on yhtä aikaa yksityistä ja henkilökohtaista mutta myös sosiaalista, yhteiskunnallista ja julkista (Helsingin Tyttöjen talo, i.a.). Tähän monitasoisuuteen viittaa käsite sukupuolen moninaisuus. Voidaan myös käyttää termiä sukupuolten moninaisuus, joka viittaa siihen, ettei sukupuolta voi jakaa kahteen, toisistaan erotettavaan, toisilleen vastakkaiseen sukupuoleen. Jokaisen sukupuoli on moninainen ja sukupuolen moninaisuus -termi kattaa sekä sukupuolivähemmistöt että sukupuolienemmistöt. (Seta, 2023.) Sukupuolivähemmistöt on kattotermi ihmisille, jotka eivät koe syntymässä määriteltyä sukupuolta omakseen tai joiden sukupuoli, sen ilmaisu ja kokemus eivät jollain tavoin vastaa normatiivisia käsityksiä sukupuolesta. Sukupuolivähemmistöjä ovat esimerkiksi transsukupuoliset, intersukupuoliset ja ei-binäärit. (Seta, 2023; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022.) Ihmisen käsitystä omasta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan kutsutaan sukupuoli-identiteetiksi. Joskus tämä sukupuoli-identiteetti voi olla ristiriidassa ihmisen ulkoisten ominaisuuksien kanssa. Sukupuoli-identiteettiä ei ole pääteltävissä ihmisen ulkonäön tai nimen perusteella. Jokaisella on oikeus itse määritellä tai jättää määrittelemättä oma identiteettinsä. (Iivanainen, 2021, s. 16; Laukkanen ym., 2018, s. 289.)

2.2 Eri sukupuoli-identiteettejä

Cissukupuolisuus on yleisin sukupuoli-identiteetti. Termi cis on alkuaan latinasta, jossa sillä on merkitys 'tällä puolen'. Cissukupuolinen ihminen tarkoittaa henkilöä, jonka sukupuoli-identiteetti vastaa hänelle syntymässä määritettyä sukupuolta. Syntymässään tytöksi tai naiseksi määritelty henkilö, joka identifioituu naiseksi, on cismainen ja pojaksi tai mieheksi määritelty henkilö, joka identifioituu mieheksi, on cismies. Sukupuoli-identiteetti on monimutkainen ja yksilöllinen asia, joten myös cissukupuoliset ihmiset ovat moninaisia. Yhdistävää on, että cissukupuoliset ihmiset eivät koe ristiriitaa sukupuolensa ja syntymässä määritetyn sukupuolensa välillä. Cissukupuolisuuden käsite auttaa erottamaan sen sukupuolen kokemuksesta, joka ei ole sopusoinnussa syntymässä määritetyn sukupuolen kanssa, eli esimerkiksi transsukupuolisuudesta. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2021; Laukkanen, 2018, s. 283.)

Transsukupuolisuus tarkoittaa tilannetta, jossa yksilön kokemus sukupuolestaan on eri kuin hänen syntymässä määritelty sukupuoli. Termi 'trans' on lähtöisin latinasta ja tarkoittaa eri puolella. Transsukupuolisuus on osittain kattotermi, transsukupuolisia identiteettejä on useita ja transihmiset ovat moninainen joukko. Transsukupuolisen ihmisen sukupuoli-identiteetti voi esimerkiksi olla nainen, mies tai ei-binäärinen. (Iivanainen, 2021, s. 16–17; Laukkanen, 2018, s. 290.) Transsukupuoliset ihmiset kärsivät usein sukupuolidysforiasta, eli sukupuoliristiriidasta, jota kehon ja sukupuoli-identiteetin epäsopivuus aiheuttaa. Transsukupuoliset kokevat dysforiaa myös heille määritettyä sukupuolirooleja kohtaan. Pitkään jatkuva dysforian ja ristiriidan kokemus voi johtaa ahdistukseen sekä masennukseen. Halutessaan transsukupuoliset ihmiset voivat hakeutua lääketieteelliseen korjausprosessiin tai vahvistaa sukupuolensa juridisesti. Tällä hetkellä juridinen sukupuolen vahvistaminen on mahdollista vain binäärisille transihmisille, eli naisille ja miehille. Tätä sukupuolen korjausprosessia kutsutaan lyhemmin myös transitioksi. Transition aikana ihmiset usein valitsevat itselleen uuden sukupuoli-identiteetilleen paremmin sopivan nimen, muuttavat ulkonäköään vastaamaan paremmin sukupuoltaan ja alkavat elää sosiaalisesti identiteetissään. Usein etenkin juridisen sukupuolimerkinnän muutos helpottaa sosiaalista elämää valtavasti. Lääketieteelliseen transitiioon voi kuulua hormonikorvaushoitoja sekä

korjausleikkauksia. Jokainen transsukupuolinen ihminen valitsee itselleen sopivimmat hoidot ja muutokset, eikä transsukupuolisuus automaattisesti vaadi hoitojen läpi käymistä. (Seta, 2023; Kehräjä, 2020.)

Ei-binäärisyys tarkoittaa, ettei henkilön sukupuoli-identiteetti sovi kaksijakoiseen nainen-mies-jakoon. Ei-binääri on kattotermi, jonka alapuolelle kuuluu muita sukupuolitermejä. Se ei siis ole kolmas sukupuoli, vaikka se helposti nähdään sellaisena. Sukupuolta voidaan ajatella spektrinä, jossa enemmistönä ovat binäärit nainen ja mies, joiden lisäksi siihen kuuluvat kaikki muut binäärin ulkopuoliset sukupuoli-identiteetit. Nämä kymmenet binäärin ulkopuoliset identiteetit voivat kuulua ei-binääriyden alle. Ei-binääri ihminen voi olla esimerkiksi muunsukupuolinen, sukupuoleton tai intersukupuolinen. Ei-binääri voi olla myös genderfluid, eli kokea sukupuolensa liukuvana ja haluta ilmaista itseään eri sukupuolille tyypillisiin katsotuilla tavoilla. Osa ei-binääreistä henkilöistä on sukupuolettomia, joka tarkoittaa, ettei heillä ole sukupuolta ollenkaan. Ei-binääriys on yksilöllistä ja jokainen ei-binääri-ihminen kokee sen omalla tavallaan. Osa ei-binäärisistä ihmisistä kokee itsensä transsukupuoliseksi ja haluavat hakeutua hormonikorvaushoitoihin tai leikkauksiin, osa taas ei. (Seta, 2023; LGBT Foundation, i.a.)

Intersukupuolisuus tarkoittaa kehojen luonnollista vaihtelua, jossa kehon sukupuolitetut piirteet; kromosomit, hormonitoiminta tai sukuelimet eivät ole yksiselitteisesti perinteisen mies-naisjaottelun mukaisia. Nämä kehon erilaiset variaatiot ovat moninaisia ja vaihtelevat intersukupuolisten välillä. Intersukupuolisuus voidaan havaita heti syntymän jälkeen tai myöhemmin elämässä hormonaalisten muutosten tai muiden tekijöiden vaikutuksesta. Intersukupuolisuus ei ole sairaus vaan se on osa ihmisen biologista monimuotoisuutta. Siksi intersukupuolisuutta ei tulisi pitää poikkeamana. Intersukupuoliset ihmiset kohtaavat haasteita terveydenhuollon järjestelmässä ja yhteiskunnassa, kuten vaatimuksen lääketieteellisiin hoitoihin ja sukupuolen määrittelyyn. Yksi tärkeimmistä keinoista intersukupuolisten oikeuksien vahvistamiseen on taata heille itsemääräämisoikeus omasta kehostaan ja sukupuoli-identiteetistään. Intersukupuolisuus voi olla henkilön sukupuoli-identiteetti, mutta intersukupuoliseksi syntymässä määritetyn henkilön sukupuoli-identiteetti voi myös olla jokin muu, esimerkiksi mies tai nainen. (Seta, 2023; Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, i.a.)

2.3 Syrjintä ja häirintä

Syrjintä on yhdenvertaisuuslailla kiellettyä toimintaa. Lain mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen, tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, i.a.-b.) Syrjintä on toisen ihmisen kohtelemista huonommin kuin muita jonkin henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella. Syrjintä voi olla välillistä, välitöntä, läheissyrjintää, olettaamaan perustuvaa syrjintää tai esimerkiksi kohtuullisten mukautusten epäämistä vammaisilta henkilöiltä. Välitön syrjintä tarkoittaa tilanteita, joissa ihmistä kohdellaan huonommin hänen henkilökohtaisen ominaisuutensa, kuten sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Välillinen syrjintä tarkoittaa näennäisesti neutraaleja sääntöjä tai käytäntöjä, jotka asettavat henkilön muita heikompaan asemaan, esimerkiksi kielivaatimus, joka ei todellisuudessa ole välttämätön työnteon kannalta. Läheissyrjintä tarkoittaa henkilön syrjimistä siksi, että hänen läheisensä kuuluu johonkin vähemmistöön ja olettaamaan perustuva syrjintä sitä, että henkilö asetetaan huonompaan asemaan koska hänen oletetaan kuuluvan johonkin vähemmistöryhmään. Moniperustainen syrjintä tarkoittaa syrjintää tilanteissa, joissa henkilö tai ihmisryhmä joutuu syrjinnän kohteeksi useamman eri syrjintäperusteen vuoksi. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, i.a.-b.)

Häirintä on myös syrjintää. Häirinnällä tarkoitetaan käyttäytymistä, jolla loukataan henkilön tai jonkin ihmisryhmän ihmisarvoa liittyen kiellettyyn syrjintäperusteeseen. Häirinnässä luodaan halventava, uhkaava, nöyryyttävä, vihamielinen, tai muutoin turvaton ilmapiiri. Häirintä voi tapahtua useilla eri tavoilla, esimerkiksi vihamielisten symbolien esillä pitämisenä, sanallisina hyökkäyksinä kuten haukkumisena, tai ulkopuolelle jättämisenä. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, i.a.-a.) Toistuvia häirinnän, syrjinnän ja väkivallantekoja kutsutaan usein kiusaamiseksi.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset kokevat keskimääräistä enemmän kiusaamista, syrjintää sekä häirintää. Syrjintä ja häirintä on usein mitätöntä, vähättelyä, poissulkemista sekä vihapuhetta, joka kohdistuu uhuriin

tämän vähemmistöstatuksen takia. On myös olemassa rakenteellista, yhteiskunnan sosiaalisista normeista johtuvaa syrjintää. Tätä rakenteellista syrjintää tapahtuu esimerkiksi kouluissa ja työpaikoilla. Rakenteellista syrjintää on esimerkiksi WC- ja pukuhuonetilojen jakaminen naisille ja miehille, mikä sulkee ulos ei-binäärit henkilöt. Syrjintä ja häirintä voivat täyttää myös viharikoksen ja kunnianloukkauksen kriteerit. Sateenkaarevien kohtaamaa syrjintää kutsutaan esimerkiksi homo-, bi-, a- tai transfobiaksi, jotka ovat ilmiönä rinnastettavissa rasismiin ja seksismiin. (Sares-Jäske ym., 2023; Seta, 2023; Rikosuhripäivystys, i.a.)

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) julkaisi vuonna 2020 kyselytutkimuksen sateenkaarevien ihmisten kokemasta häirinnästä ja syrjinnästä. Tutkimuksen mukaan suomalaisista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvista yli 30 prosenttia on kokenut häirintää tai syrjintää koulussa, työelämässä tai vapaaajalla. Euroopassa vastaava luku on 40 prosenttia. Suomalaisista alaikäisistä vastaajista yli puolet oli kokenut vihamielistä kommentointia tai käytöstä koulussa. Viidesosa transihmisistä sekä intersukupuolisista on joutunut seksuaalisen tai fyysisen väkivallan kohteeksi, mikä on kaksi kertaa enemmän kuin muut sateenkaarevat. 60 prosenttia kaikista kyselyyn vastanneista epäroi pitää kumppaniaan kädestä julkisesti, koska pelkää häirintää. (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020.) Sukupuolivähemmistöt ovat koulumaailmassa erityisen haavoittuvassa asemassa. Transnuorilla on selvästi cisnuoria enemmän kiusaamiskokemuksia ja kiusatuksi tuleminen vaikuttaa sateenkaarevien nuorten pahoinvointiin haitallisemmin, kuin enemmistöön kuuluvilla nuorilla. (Sares-Jäske ym., 2023.)

2.4 Normit, normikriittisyys ja vähemmistöstressi

Yhteiskunnassa on erilaisia normeja, joiden mukaan ihmisten oletetaan käyttäytyvän tai jonka mukaisia ihmisten oletetaan olevan. Ne kuvaavat sitä, mitä pidetään yleisesti hyväksyttävänä, tai ideaalina. Normit voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia, mutta niihin liittyy molemmissa tapauksissa vallankäyttöä. Normikriittisyys on kriittistä suhtautumista normeihin, niiden näkyväksi tekemistä ja

haitallisten normien purkamista edistävää toimintaa. Tätä voidaan kutsua myös normitietoiseksi lähestymistavaksi. (Laukkanen ym., 2018, s. 285-286.)

Seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvä yleinen normi on, että ihmisten usein oletetaan olevan heteroseksuaalisia, sekä cissukupuolisia, elleivät he itse kerro toisin. Hetero-oletus näkyy yhteiskunnassa esimerkiksi niin, että miesten oletetaan ihastuvan naisiin ja naisten miehiin. Heterous nähdään usein parempana, luonnollisempana tai toivotumpana. (Laukkanen ym., 2018, s. 285–286.) Sukupuolioletus näkyy niin, että useat tilat ja puheet olettavat, että ihmiset olisivat vain miehiä ja naisia. Esimerkiksi vaatekaupoissa on vaatteet jaettu miesten ja naisten vaatteisiin, samoin monista ammateista oletetaan niiden olevan jonkin tietyn sukupuolen ammatteja. Naisten ja miesten myös oletetaan käyttäytyvän tietyillä tavoilla - vieläkin mies, joka jää hoitamaan lapsia kotiin voi herättää ihastusta, kun naiselle kotiin jääminen on usein odotettavaa. Judith Butler on haastanut näitä normeja ja sukupuolen määrittelyä. Hänen mukaansa ihmisellä ei ole sisäsynnyistä sukupuoli-identiteettiä, vaan sukupuoli olisi käyttäytymisen, tekojen ja toiminnan seurausta, eli performanssi. Butler näkee sukupuolen rakennelmana, joka on tehty ja jota vahvistetaan toistamalla kulttuurisesti oletettuja tekoja. Butlerin mukaan erilaiset uskomukset ja normit eri sukupuolille kuuluvista vastuista tai tehtävistä vaikuttavat siihen, mitä odotamme itseltämme ja toisiltamme. (Butler, 1990.)

Normit voivat vaikeuttaa kaikkien ihmisten elämää. Etenkin vähemmistöihin kuuluvien elämään ne vaikuttavat negatiivisesti. Normit usein aiheuttavat pakon tulla sukupuolensa tai seksuaalisuutensa kanssa ulos, kun esimerkiksi suhteesta kertoessa kumppanin oletetaan olevan muuta sukupuolta kuin itse on. Nämä tilanteet aiheuttavat vähemmistöstressiä, koska nuori ei voi tietää miten kuuliija reagoi vähemmistöstatukseen. Vähemmistöstressillä tarkoitetaan näistä ympäröivän yhteiskunnan sukupuoli- ja hetero-oletuksista, erilaisuuden ja toiseuden tunteista sekä kokemuksista, syntyvää kroonista stressitilaa. Usein myös kiusatuksi tulemisen ja väkivallan kokemukset vaikuttavat vähemmistöstressin syntyyn. Vähemmistöstressi voi vaikuttaa kielteisesti sekä fyysiseen että psyykkiseen terveyteen ja hyvinvointiin. Pitkään jatkunut vähemmistöstressi voi johtaa mielenterveysongelmiin, etenkin ahdistukseen ja masennukseen. Mielenterveysongelmat ovat

yleisempiä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöillä kuin enemmistöön kuuluvilla, niin Euroopassa, Pohjois-Amerikassa kuin Oseaniassakin. (Sares-Jäske ym., 2023; Seta, 2023; Jaskari & Keski-Rahkonen, 2021.)

2.5 Sukupuolittaminen ja väärinsukupuolittaminen

Sukupuolittaminen tarkoittaa ihmisiin ja asioihin suhtautumista kaksinapaisen sukupuolijaon mukaan. Sukupuolittaminen voi olla tiedostamatonta, sillä siihen liittyvät usein vahvasti normit ja oletukset. Sukupuolittamista on esimerkiksi tuntemattoman ihmisen oletaminen ulkonäön perusteella mieheksi, tai naiseksi. Yhteiskunnassa valtaosa asioista on hyvin sukupuolittuneita, kaupoissa on miesten ja naisten osastot sekä yhä puhutaan poikien ja tyttöjen leluista tai väreistä. Sukupuolittaminen onkin hyvin pitkälle rakenteellinen asia, johon kasvetaan. Sukupuolittamista voi välttää käyttämällä aktiivisesti sukupuolineutraaleja termejä, kun toisen henkilön sukupuolesta ei ole varmuutta, tai kun sukupuoli ei ole tilanteessa olennainen asia. (Seta, 2023.)

Väärinsukupuolittaminen tarkoittaa, ettei henkilö tule kohdatuksi ja nähdyksi omana itsenään. Väärinsukupuolittaminen voi olla tahallista tai tahatonta. Väärinsukupuolittaminen voi olla esimerkiksi transsukupuolisen henkilön identifioimista syntymässä määritellyyn sukupuoleen. Väärinsukupuolittaminen aiheuttaa pahaa oloa ja esimerkiksi sosiaalisten tilanteiden pelkoa. Väärinsukupuolittamisen pelon takia sosiaaliset tilanteet, kuten koulu, työ tai julkiset tilat, ovat monille sukupuolivähemmistöön kuuluville henkilöille todella kuormittavia sekä stressaavia. (Seta, 2023; Iivanainen, 2021, s. 103–106.)

2.6 Ulostulo eli vähemmistöstatuksesta kertominen

Ulostulo on sateenkaareviin ihmisiin liittyvä termi, jolla sosiologian kannalta tarkoitetaan sukupuoli-identiteetistä, seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuolen ilmaisuun liittyvästä identiteetistä kertomista. Psykologisesta näkökulmasta ulostulolla tarkoitetaan yksilön omaa prosessia seksuaali- tai sukupuoli-

identiteetin muodostuessa ja selvitessä yksilölle itselleen. Ulostulo on kehittyvä prosessi ja tapahtuu toistuvasti etenkin uusissa sosiaalisissa tilanteissa tai kohtaamisissa. (Seta, 2023; Iivanainen, 2021, s. 29.) Ulostulo liittyy vahvasti cis- ja hetero-oletuksiin. Yhteiskunnassa henkilön oletetaan olevan hetero, mahtuvan kaksinapaiseen sukupuolijakoon, sekä ilmentävän sukupuoltaan ulkoisesti niin, että se on normien mukaan pääteltävissä. Tämä johtaa tilanteisiin, joissa vähemmistöt joutuvat jatkuvasti korjaamaan vääriä oletuksia ja samalla kertomaan omasta identiteetistään. Ulostulon tilanteet voivat kytkeytyä myös väärinsukupuolittamiseen.

Ulostulo voi olla vähemmistöön kuuluvalla hyvin merkittävä ja emotionaalisesti latautunut hetki. Ulostulo voi aiheuttaa jännitystä ja jopa pelkoa. Vähemmistöön kuuluvat nuoret joutuvatkin usein pohtimaan kenelle voivat kertoa omasta seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä. Hyvinvoiva sateenkaari-nuori -tutkimuksen mukaan useat nuoret jopa pelkäävät omien vanhempiensa reaktiota ulostuloon. (Taavetti ym., 2020.) Ulostulo on lopulta henkilökohtainen päätös, ja voi olla voimaannuttava ja vapauttava kokemus monille ihmisille. Se voi myös auttaa lisäämään ymmärrystä ja hyväksyntää seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin monimuotoisuudesta yhteiskunnassa. Tärkeintä on, että yksilöllä on mahdollisuus tehdä päätös ulostulosta omien tarpeidensa ja tilanteensa perusteella.

3 SATEENKAAREVA NUORUUS JA NUORTEN KOHTAAMINEN

3.1 Sateenkaareva nuoruus ikävaiheena ja nuoren identiteetin kehittyminen

Arviolta joka kymmenes nuori on sateenkaareva (Jokela ym., 2020). Sateenkaareva on adjektiivi, jolla voidaan määritellä asioita, jotka liittyvät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, esimerkiksi sateenkaareva nuori. Termillä sateenkaareva nuori tarkoitetaan nuorta, joka kuuluu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön. (Seta, 2023.) Sateenkaareva terminä jättää myös tulkinnan ja pohdinnan varaa.

Henkilön ei tarvitse osata määritellä itseään tietyn termin alle ja hän voi rauhassa pohtia, mitkä tarkemmat määreet kuvaavat itseä, vai kuvaavatko mitkään. Sateenkaarevaksi itsensä kuvaaminen myös kertoo omasta vähemmistöstatuksesta mutta ei tarkenna sitä, mihin vähemmistöön kuuluu. Siksi työssä käytettiin termiä sateenkaareva, eikä sateenkaari, ihmisiä kuvaillessa.

Nuoruus on ikävaihe lapsuuden ja aikuisuuden välissä, jolloin lapsesta kasvaa niin fyysisesti, kuin henkisesti aikuinen. Eri lähteet määrittelevät nuoruuden hie-man eri ikävuosiin, Yhdistyneet Kansakunnat (YK) määrittelee nuoriksi kaikki 15–24-vuotiaat, kun taas Suomen nuorisolaissa määritellään nuoriksi kaikki alle 29-vuotiaat (Yhdistyneet Kansakunnat, 2013; L 1285/2016). Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa määriteltiin nuoruuden alku jo noin 10 vuoden ikään (Myllyniemi & Berg, 2013). Nuoruusikä alkaa fyysisen puberteetin alkaessa, kun sukuhormonien toiminta käynnistyy. Sukuhormonien toiminnan käynnistyminen johtaa fyysiseen sukukypsyyteen aloittaen samalla myös kehityspyrähdyksen keskushermostossa. Nuoren fyysiset, psyykkiset, sosiaaliset ja psykologiset osa-alueet kehittyvät eri tahtiin ja nuoruus onkin sopeutumista näihin muutoksiin. (Kaltiala-Heino ym., 2018.) Nuoret ovat moninainen joukko ja tämä koskee myös sateenkaarevia nuoria. Ei siis ole olemassa yhdenlaista sateenkaarevaa nuoruutta, eikä sateenkaarevan nuoruuden ja ”muun nuoruuden” välillä ole rajaa. Sateenkaarevat nuoret ovat kuitenkin muita haavoittuvammassa asemassa omissa lähisuhteissaan ja arjessaan. Heillä on verrokkejaan enemmän huolta lähisuhteiden muodostuksen onnistumisesta ja näissä suhteissa hyväksytyksi tulemisesta. (Taavetti ym., 2020.)

Nuoruusiän tärkeä kehitystehtävä on identiteetin rakentuminen ja omaksi itseksi kasvaminen. Nuoren identiteetti on vielä sirpaleinen ja vaikutteille altis, joten nuoruusikä on erityisen herkkä ikävaihe. Nuoren pitää saada rauhassa tutustua itseensä esimerkiksi erilaisten kokeilujen kautta. Nuoruuden identiteettikehityksen tavoitteena on identiteetti, joka pysyy olosuhteista riippumatta koherenttina. Kun oma identiteetti rakentuu, omaa olemista peilataan muilta saadun palautteen kautta. Nuorten elämässä olevien aikuisten, erityisesti ammattilaisten, sanoilla ja suhtautumisella on suuri merkitys nuoren kasvulle ja kehitykselle, sekä itsetunnon rakentumiselle. (Taavetti ym., 2020; Kaltiala-Heino ym., 2018.)

Nuoreen ei tulisi suhtautua vain palveluiden tai toimenpiteiden kohteena, vaan aktiivisena toimijana. Myönteinen suhtautuminen nuoreen ja hänen identiteettiinsä, sekä identiteetin tukeminen ovat merkittäviä hyvinvointitekijöitä. Esimerkiksi transnuorten hyvinvointi on kohentunut merkittävästi, kun heitä ei ohjattu väkisin tietynlaiseen sukupuolen ilmaisuun vaan kannustettiin ilmaisemaan itseään heille sopivalla tavalla. Perheen, ystävien ja ammattilaisten hyväksyvä ja kannustava suhtautuminen korostuu hyvinvointitekijänä. Ne sateenkaarevat nuoret, jotka eivät saa tukea ja kannustusta häpeävät identiteettiään neljä kertaa tukea saaneita sateenkaarevia todennäköisemmin. Lisäksi ne sateenkaarevat, jotka eivät saa tukea tuntevat kolme kertaa todennäköisemmin epätoivoa tulevaisuudesta, kärsivät yli kaksi kertaa useammin itsetuhoisista ajatuksista tai ovat vahingoittaneet itseään. Tukea saavat nuoret kertovat olevansa onnellisia kaksi kertaa todennäköisemmin kuin ne sateenkaarevat, jotka eivät saa tukea. Sateenkaareva yhteisö, harrastustoiminnan ohjaajat ja nuorisotyöntekijät ovat olennainen osa nuorten arkea, sekä tärkeä kasvun ja kehityksen tuki. Ammatillaiset luovat osaltaan keskustelukulttuuria, mallintavat hyväksytyä toimintaa, sekä voivat tarvittaessa jakaa tietoa sateenkaarevuudesta toiminnassa mukana oleville nuorille, sekä nuorten muille läheisille. Nuorten kanssa työskentelevillä on paljon valtaa ja vastuuta siinä, miten turvalliseksi nuoret kokevat olonsa ja itseilmaisunsa. (Just Like Us, 2023; Taavetti ym., 2020.)

3.2 Sateenkaarevien nuorten asianmukainen kohtaaminen sosiaali-, terveys- ja kirkon alalla

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2023) selvityksen mukaan nuorten eriarvoistumiseen pitää puuttua, koska palveluiden yhdenvertainen saavutettavuus vähentäisi kalliiden korjaavien palveluiden tarvetta ja mahdollistaisi ongelmien ennaltaehkäisyn. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on todennut, että yhteiskunnan tulisi tukea nuoria herkässä ikävaiheessa, mutta toistaiseksi sateenkaarevien nuorten kohdalla tässä on epäonnistuttu (Mokko, 2021). Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tulosten perusteella tiedetään sateenkaarevilla nuorilla mielialaan liittyvien huoltien olevan lähes kaksi kertaa yleisempiä, kuin muilla nuorilla. 60

prosenttia sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista oli ollut huolissaan mielialastaan kyselyä edeltävän vuoden aikana. Sateenkaarevista nuorista useampi kuin muista nuorista ei saa tukea ja apua ongelmiin silloin, kun he sitä todella tarvitsisivat. Sateenkaarevat nuoret myös kokivat kouluympäristön puutteelliseksi ja turvattomaksi useammin, kuin muut nuoret. Transsukupuolisilla nuorilla on cis-sukupuolisia nuoria enemmän kiusaamiskokemuksia kaikilla kouluasteilla. (Sares-Jäske ym., 2023; Jokela & Klemetti, 2020.) Lisäksi THL:n tutkimuksessa todetaan moninkertaiseen vähemmistöön kuuluvien nuorten saavan osakseen moninkertaisen määrän syrjintää. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaiset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret ovat siis erityisen heikossa asemassa. (Czimbalmos & Rask, 2022.)

Olennaista on huomata, ettei sateenkaarevien nuorten pahoinvointi johdu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisesta, vaan aiemmin kuvatuista yhteiskunnan ulossulkevista normeista ja rakenteista, sekä siitä, että joutuu jatkuvasti pelkäämään, tuleeko kohdatuksi oikein. Lisäksi omaan identiteettiin liittyvä pohdinta ja itsereflektio lisäävät ymmärrystä omasta mielenterveydestä, jolloin vähemmistönuoret tunnistavat mielenterveyshaasteet enemmistöön kuuluvia nuoria paremmin. (Sares-Jäske ym., 2023; Oikeusministeriö, 2021.) Sateenkaarevat nuoret ovat myös taitavia tunnistamaan, kenelle vähemmistöön kuulumisesta uskaltaa kertoa ja missä tilanteissa on turvallisempaa piilottaa oma vähemmistöstatusensa. Nuoret ovat huolissaan lähipiirinsä suhtautumisesta sateenkaarevuuteen ja pohtivat siksi usein, kenelle asiasta uskaltaa kertoa. Vaikka suomalaisten suhtautuminen sateenkaarevuuteen on pääasiassa hyväksyvää, nuorten on vaikea luottaa siihen. Nuorten lähipiirin, kuten ammattilaisten tai perheen heikko tietoisuus aiheesta johtaa tungetteleviin kysymyksiin tai muihin loukkauksiin (Just Like Us, 2023; Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2019.)

Kohdatuksi ja hyväksytyksi tuleminen ovat yleisinhimillisiä tarpeita, jotka vaikuttavat perusturvallisuuden ja itsetunnon kehittymiseen. Sateenkaarevilla nuorilla asianmukaisen ja kannustavan kohtaamisen merkitys sosiaali-terveys ja kirkon alan palveluissa korostuu (Just Like US, 2023; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2023). Kohtaaminen rakentuu kahdessa tasossa, yksilönä ja yhteisönä. Ammattilaisten tulee ymmärtää näiden ero. Sateenkaarevien asianmukainen

kohtaaminen koko yhteisön voimin vaikuttaa siihen, tuleeko yksilö paikalle ja koee hän kuuluuutta. Ei riitä, että esimerkiksi seurakunnan yksi työntekijä tietää seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta, vaan koko työyhteisöltä vaaditaan sensitiivisyyttä. Koko yhteisöltä vaadittu sitoutuminen turvallisemman tilan periaatteisiin tai muihin turvallisuusohjeisiin luo yhteisön sisäisen normin hyväksyttävästä käytöksestä, puheesta ja kohtaamisesta. Kun veloitetaan jokainen tunnistamaan omat oletuksensa, välttämään oletusten mukaan toimimista ja kunnioittamaan toisen itsemääräämis- ja itsemäärittelyoikeutta, saavat sateenkaarevatkin kokemuksen heille rakennetusta yhteisöstä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2023; Salmi & Suurpää, 2023; Vilja-Mantere & Väisänen, 2018.)

Kohtaaminen koostuu useista eri osa-alueista ja kokemukseen vuorovaikutuksen onnistumisesta vaikuttavat keskustelevien osapuolten orientaatiot, arvot sekä ymmärrys toisen tilanteesta. (Vilja-Mantere & Väisänen, 2018). Diakin sosiaalialan opinnoissa korostetaan kohtaamista ja sen merkitystä asiakastyössä. Sitä pidetään sosiaalialan ammattilaisuuden peruslähtökohtana. Perusammattillisuus ei kuitenkaan riitä takaamaan yhdenvertaista kohtelua tai sitä, että nuori kokee tulleensa kohdatuksi ja ymmärretyksi. Eri osapuolille voi jäädä hyvin erilaiset kuvat kohtaamisen onnistumisesta ja siksi kohtaaminen vaatii ammattilaiselta erityistä herkkyyttä. Ammattilaisen tulisikin kyetä asettumaan sateenkaarevan nuoren asemaan, mikä vaatii ammattilaiselta tietoutta vähemmistöasemasta ja sen seurauksista. Ymmärrys nuoren tilanteesta ja tarpeista vaikuttaa siihen, miten kohtamiseen suhtaudutaan ja mistä suunnasta ratkaisuja hänen ongelmiinsa tai tarpeisiinsa haetaan (Särkelä, 2001, s. 15).

Suomen Punainen Risti on toteuttanut vuonna 2022 digiraadin, jossa käytiin keskustelua sateenkaarevasta nuoruudesta keskittyen erityisesti siihen, miten nuoret haluavat tulla kohdatuksi. Keskustelussa korostui toimijuus, ihmisarvo, itsemäärittelyoikeus, sekä kaipuu tulla nähdyksi normaalina, eikä poikkeusnuorena. (Salmi & Suurpää, 2023.) Tämä ei vielä toteudu seurakuntien toiminnassa. Taa-kasta voimavaraksi- hankkeen kyselyssä kolmasosa vastaajista piti kokemustaan nuorisotoiminnasta ahdistavana. Yli puolet vastaajista kertoi, ettei moninaisuutta tai sateenkaarevuutta huomioitu toiminnassa mitenkään. (Sammallahti & Ingman, 2021.) Kirkon kasvatuksen barometrin mukaan yli puolet (69%) kyselyyn

vastanneista kirkon alan ammattilaisista, oli saanut vain vähän tai ei ollenkaan tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta opintojensa aikana (Porkka ym., 2023, s. 149–151). Jos aikuisella ei ole tietoa tai osaamista esimerkiksi sukupuolen moninaisuudesta, syntyy herkästi tilanteita ja raameja, joihin nuori ei mahdu. Esimerkiksi jaetaan leirin saunavuorot tyttöjen ja poikien vuoroihin, jolloin ei-binäärinen nuori kokee itsensä poikkeuksena, ja näkymättömänä. Ahtaat normit lisäävät vähemmistöön kuuluvien kuormitusta ja ahdistusta (Jokela & Klemetti, 2020).

Ammattilaisten suhtautumiseen seksuaalisuudesta ja sukupuolesta keskusteluun, sekä asenteisiin sateenkaarevia kohtaan vaikuttaa se, kohtaavatko ammattilaiset työssään sateenkaarevia. Tutkimuksissa on todettu, että transfobisesti sukupuolivähemmistöihin suhtautuvista suurin osa ei tunne tosielämässä transihmisiä (Just Like Us, 2023.) Kirkon kasvatuksen barometrikyselyyn vastanneiden kirkon alan ammattilaisten käsitys ja osaaminen sukupuolesta ja seksuaalisuudesta vaihtelee paljon. Työntekijän herätysliiketausta, ikä ja seurakunnan koko vaikuttavat selvästi ammattilaisen osaamistasoon ja suhtautumiseen. Noin kymmenen prosenttia kyselyyn vastanneista koki seksuaalisuudesta ja sukupuolesta keskustelun vaikeaksi nuorten kanssa ja 52 prosenttia koki keskustelun aiheesta hämmentävän nuoria. Kirkon alan ammattilaiset, jotka kokivat aiheesta puhumisen luonnolliseksi, kertoivat kohtaavansa työssään sateenkaarevia usein. Ammattilaiset, jotka kokivat aiheesta puhumisen kiusalliseksi, kertoivat kohtaavansa työssään harvoin sateenkaarivähemmistöön kuuluvia. Heillä oli myös vähiten tietoa aiheesta, sekä konservatiivisin käsitys sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. (Porkka ym., 2023, s. 144–149.)

Tietämättömyys ja kohtaamisen haasteet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohdalla näyttäytyvät evankelisluterilaisen kirkon lisäksi laajemmin sosiaali- ja terveysalalla. Moni sateenkaareva kokee, että heille suunnatut palvelut ja tietoisuus heidän tilanteestaan ovat riittämättömiä. Noin joka viides transihminen on kokenut sopimatonta kommentointia tai kiinnostusta ja useimmat heistä pelkäsivät hoitavan tahon huonoa reagointia seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen. Mielenterveys- ja päihdetyössä työskentelevät ammattilaiset kertoivat, ettei heillä ole riittävästi tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä tai heidän

elämäänsä liittyvistä kysymyksistä. Moni myös kertoi tunnistaneensa kollegoissaan ennakkoluuloja ja tiedon puutetta, mutta eivät tunnistaneet samoja asioita omassa toiminnassaan. (Taavetti ym., 2020; Hästbacka & Siren, 2017.) Häirintä ja tietämättömyys eivät kohdistu vain asiakkaisiin. Neljäsosa sateenkaarevista nuorista aikuisista piilottaa identiteettinsä siirtyessään koulusta työelämään. Eri-tyisesti ne sateenkaarevat, joiden identiteettiä ei tueta, pelkäävät etteivät voi kouluttautua tai työllistyä itselleen mielekkäille aloille häirinnän ja syrjinnän vuoksi. (Just Like Us, 2023.) Työpaikoilla häirintää ilmenee eniten sosiaali- ja terveysalalla sekä palvelualalla. Sote-alalla häirintää kertoi kokeneensa edellisen vuoden aikana kolme neljäsosaa. Hyvinvointialueilla, kunnissa, kuntien omistamissa yhtiöissä ja järjestöissä työskentelevät ihmiset ilmoittivat kokeneensa häirintää muita useammin ja häiritsijöinä ovat kaikista yleisimmin työkaverit (38%) ja asiakkaat (29%). (Kantar Public, 2022.)

Sateenkaarevien nuorten kokemukset, tarpeet ja toiveet tulee ottaa huomioon nuorisotyössä, jotta kokemukset hyväksytyksi tulemisesta, osallisuudesta ja ryhmään pääsemisestä lisääntyisivät (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023; Porkka ym., 2023). Nuorisotyössä tulee tarkastella mahdollisuutta järjestää myös sateenkaarierityisiä tiloja ja tapahtumia, sillä se antaa vähemmistöstressistä kärsiville nuorille luvan olettaa, ettei heitä heidän omassa tilassaan loukata. Lisäksi tämä mahdollistaa turvallisen muiden sateenkaarevien kohtaamisen ja auttaa nuoria löytämään itselleen turvallisempia yhteisöjä. Sateenkaarevan yhteisön ja vertaistuen tarve korostuu silloin, kun oma lähipiiri ei hyväksy nuoren sateenkaarevuutta. (Just Like Us, 2023; Taavetti ym., 2020.) Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta kouluttaminen olisi siis tarpeellista, jotta työntekijät kokisivat aiheesta keskustelemisen luonnolliseksi. Suurin osa sateenkaarevista nuorista toivoo, että heille kerrottaisiin seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta jo varhaislapsuudessa (Just Like Us, 2023). Koulutusta aiheesta tarvitaan lisää, sillä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus hämmentää ja herättää epävarmuutta useissa nuorten kanssa työskentelevissä ammattilaisissa (Porkka ym., 2023, s. 152).

4 SOSIAALI- TERVEYS- JA KIRKON ALAN OSAAMISVAATIMUKSET JA KOULUTUKSEN ERITYISPIIRTEET

4.1 Ammattikorkeakoulutuksen tavoitteet

Sosiaali- terveys- ja kirkon alalla työskentelee pääasiassa korkeakoulutettua henkilöstöä, joten koulutusmateriaali tuotettiin Diakonia-ammattikorkeakoulun, lyhyemmin Diak, käyttöön. Diak on Suomen suurin sosiaali- ja terveysalan kouluttaja. Diakissa opiskelee noin 3 700 läsnäolevaksi ilmoittautunutta opiskelijaa ja henkilöstöä on noin 250. Osa Diakissa opiskelevista suorittaa myös kirkon alan, eli diakonin, diakonissan, nuorisotyönohjaajan tai varhaiskasvatuksen ohjaajan pätevyyden. Diakin kampukset sijaitsevat Helsingissä, Oulussa, Porissa sekä Piekämäellä. Lisäksi Diak kouluttaa sosiaali- terveys ja kirkon alan opiskelijoita ympäri Suomea DiakHub mallilla. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, i.a.-a)

Ammattikorkeakoulutuksessa tavoitteena on tiivis yhteys työelämään. Opetus on käytännönläheistä ja pyrkii tarjoamaan tausta- ja teoriatiedon lisäksi ymmärrystä siitä, miten tietoa hyödynnetään työelämässä. Lisäksi ammattikorkeakoulutus panostaa uusien tuotteiden, menetelmien ja palveluiden löytämiseen tai niihin tutustumiseen. (Ammattikorkeakoulut.fi, i.a.) Ammattikorkeakoululaissa (L 932/2014) määritellään ammattikorkeakoulututkintoon johtavien opintojen tavoitteeksi tutkinnon suorittaneen laaja-alaiset tiedot ja taidot toimia oman alansa asiantuntijana. Valmistuneella tulee olla kyky seurata ja edistää oman ammattialansa kehittymistä, edellytykset oman ammattitaidon kehittämiseen, sekä riittävät viestintä- ja kielitaidot. Diakonia-ammattikorkeakoulu (i.a. -b) kertoo, että ”vasta kun maailma on hyvä, Diakia ei enää tarvita.”. Diak haluaa varmistaa jokaiselle hyvän elämän, ja kertoo, ettei erottele ihmisiä tai ryhmiä, vaan kohtaa kaikki avoimesti ja rehellisesti. Diak haluaa tuottaa maailmaan hyväntekijöitä, jotka rakentavat tasa-arvoista, inhimillisempää maailmaa. Yleisten ammattikorkeakoulutuksen tavoitteiden lisäksi Diakin omat tavoitteet näkyvät koulutuksessa ja opintosisällöissä.

4.2 Sosiaali- terveys ja kirkon alan ammatilliset osaamisvaatimukset liittyen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin

Yhdenvertaisuuslain (L1325/2014) nojalla syrjimättömyyden ja yhdenvertaisuuden edistäminen on lasten ja nuorten kanssa työskentelevien velvollisuus. Sosiaali- terveys ja kirkon alan työntekijöitä ohjaavat ensisijaisesti lait, mutta arjen valintoihin vaaditaan vahvaa ammattietiikkaa. Ammattietiikka on lakia laajempi käsite, koska se ohjaa henkilön koko ammatillista toimintaa ja valintoja. Ihmisen arvon tunnustaminen, ihmisoikeuksien puolustaminen sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat sosiaalialan ammatin keskeisiä periaatteita. Sosiaalialan ammattilaisilla on velvollisuus asettua yhteiskunnalliselta asemaltaan heikommassa asemassa olevien ryhmien tai yksilöiden puolelle, sekä tuoda tietoa syrjivistä käytännöistä ja tilanteista päätöksentekoon. (Talentia, i.a.) Heikommassa asemassa olevien puolustaminen vaatii ymmärrystä eri vähemmistöistä, sekä heidän kohtaamistaan syrjivistä rakenteista ja käytännöistä (Jokela ym., 2020).

Myös kirkolla on linjauksia yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumiseksi. Evankelis-luterilainen kirkko on hyväksynyt Luterilaisen maailmanliiton linjauksen sukupuolten oikeudenmukaisuudesta ja edistää sen mukaisia toimia. Lisäksi kirkolla on Saavu-saavutettavuusohjelma, Ovet Auki -strategia ja esimerkiksi rippikoulutyöhön liittyviä dokumentteja, joissa kannustetaan yhdenvertaisiin toimintatapoihin. (Porkka ym., 2022, s. 134–135.) Kirkon suhde seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin on kuitenkin ollut monivaiheinen ja on siksi edelleen haasteellinen. Kirkko ei ole antanut omaa virallista kantaansa esimerkiksi samaa sukupuolta olevien pariin vihkimisestä. Tämän seurauksena seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä vastustavien henkilöiden ja yhteisöjen syrjiviin asenteisiin ja tekoihin ei puututa. Samalla samaa sukupuolta olevia pareja on alettu vihkiä kirkoissa ilman virallista lupaa. Keskustelu aiheesta on kasvanut muun yhteiskunnan mukana myös kirkossa. Haasteellista keskustelussa on, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä keskusteltaessa monille enemmistöön kuuluville kyse on vain 'ilmiöstä'. Sateenkaareville, etenkin nuorille, kyse on kuitenkin heidän elämästään ja oikeuksistaan. (Kauppila, i.a.) Asetelma on haastava, koska vähemmistöön kuuluvalla keskustelu on henkilökohtainen ja omista oikeuksista taistelu on raskasta. Kirkon ammattilaisten tulee ymmärtää seksuaalisuuden ja sukupuolen

moninaisuutta ollakseen sateenkaarevien nuorten tukena seurakunnassa. Kirkossakin jokaisen perus- ja ihmisoikeudet tulee laittaa keskusteluissa aina etusijalle.

Rippikoulusuunnitelma 2017 korostaa, että seurakunnan tulisi olla yhteisö, johon jokainen nuori voi tulla luottaen siihen, että häntä ”kunnioitetaan, rakastetaan ja suojellaan juuri sellaisena kuin hän on”. Rippikoulun työntekijöiltä tämä edellyttää riittävää ymmärrystä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. (Kirkkohallitus, 2017.) Rippikoulun lisäksi kirkon nuorisotyössä järjestetään paljon leirejä ja retkiä. Näissä tilanteissa työntekijän osaaminen, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta, korostuu. Leirien ja retkien aikaiset majoittumis- sekä sauna- ja peseytymistilanteet voivat olla sateenkaarevalle nuorelle jännittäviä tilanteita. Työntekijän tulisi osata toimia näissä tilanteissa sensitiivisesti ja nuorta kunnioittaen, mahdollistaen nuorelle turvallisen leiri- tai retkikokemuksen. Kirkko toteaa sukupuolisensitiivisyyden edellyttävän työntekijöiltä sukupuoleen liittyvien asioiden tiedostamista ja pohtimista, sekä työntekijän omien kokemusten, arvojen ja käsitysten tarkastelua (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.).

Luterilainen maailmanliitto hyväksyi vuonna 2013 linjauksen sukupuolten välisestä oikeudenmukaisuudesta. Suomen evankelisluterilainen kirkko on velvollinen edistämään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta toiminnassaan, koska on luterilaisen maailman liiton jäsenkirkko. (The Lutheran World Federation, 2013.) Evankelisluterilaisen kirkon sisällä ihmisten tietotaito ja kiinnostus yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseen kuitenkin vaihtelee. Kirkon kasvatuksen barometrin mukaan vanhemmilla kirkossa työskentelevillä ihmisillä ei ole osaamista seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen liittyen. Tämä korreloi suoraan siihen, ettei tässä ryhmässä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta myöskään tunnusteta. Kirkon kasvatuksen barometri osoittaa kirkon alan työntekijöillä olevan hyvin vaihtelevasti tietoa seksuaalisuudesta ja sukupuolesta. Työntekijöillä olevaan tietoon ja kiinnostukseen vaikutti esimerkiksi heidän suhteensa herätysliikkeisiin. Usein yhteyksiä herätysliikkeisiin omaavat eivät hae tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. (Porkka ym., 2023, s. 149–151.)

Diakonia-ammattikorkeakoulussa on tällä hetkellä mahdollisuus opiskella seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää tietoa valinnaisesti, mikä ei kuitenkaan

riitä. Olennaiseksi aiheen kokevat etsivät siitä tietoa tavalla tai toisella, mutta aiheen itselleen epäolennaisena kokevat eivät perehdy siihen. Porkan ym. (2023) tutkimus osoitti, että opiskelun aikana annettu tieto seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä on lisääntynyt viime vuosina, mutta tärkein kanava ammattilaisten tiedolle sateenkaarevuudesta on työn ulkopuolella tapahtunut itsenäinen tiedonhankinta. Työntekijöillä, joilla on perinteinen sukupuolikäsitys, oli heikompi osaaminen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. He olivat myös hakeutuneet merkittävästi vähemmän lisäkoulutukseen tai itseopiskelleet. Festinger (1957, s. 4–10) puhuu kyseisestä ilmiöstä kognitiivisena dissonanssina, eli tiedon ristiriitana, jossa omia vakaumuksia tai käsityksiä haastava uusi tieto aiheuttaa epämukavuutta. Hän toteaa, että henkilö usein joko kieltäytyy uskomasta uutta, aiemman käsityksen kanssa ristiriidassa olevaa tietoa, tai sivuuttaa sen olemassaolon. Oswald ja Grosjean (2004, s. 79–80) puhuvat vahvistusharhasta yhtenä kognitiivisen dissonanssin muotona. Heidän mukaansa vahvistusharha tarkoittaa uuden tiedon hakemista, valikoimista ja tulkitsemista niin, että se tukee henkilön aikaisempia näkemyksiä. Ilmiö näyttää selittävän, miksi kirkon alan opiskelijat ja työntekijät eivät hae tietoa aiheesta.

4.3 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä kouluttaminen

Porkka, ym. (2023) toteavat, että työtiimien ja seurakuntien ristiriitoja ratkovan keskustelukulttuurin edistäminen, sekä sateenkaarevat huomioivan toimintakulttuurin edistäminen olisi tärkeää. Myös Hästbacka ja Sirén (2018) korostavat, että perustason koulutukseen tulisi lisätä tietoa seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolten moninaisuudesta. Koulutusta tarvitaan erityisesti näkymättömien esteiden tunnistamiseen ja moninaisuuden huomioivien käytäntöjen tukemiseen. Sisällöllisesti he peräänkuuluttivat yhdenvertaisuuslain ja syrjinnän eri ulottuvuuksien käsittelyä, sosiaalisten esteiden tunnistamisen helpottamista, sekä normien ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden käsittelyä. (Porkka ym., 2023; Hästbacka & Siren). Sosiaali- ja terveysalan, sekä erityisesti kirkon alan ammattilaisten kouluttaminen aiheesta jo opintojen aikana varmistaisi paremman osaamisen sateenkaarevuudesta, sekä mahdollistaisi keskustelun erilaisista katsomuksista ja niiden vaikutuksista omaan työskentelyyn. Lisäksi opintojen aikana saatu koulutus

aiheesta mahdollistaisi opittujen hyvien toimintatapojen edistämisen ja syrjivien käytäntöjen muuttamisen. Diakilla on mahdollisuus antaa perusvalmiudet kohdata sateenkaarevia ja tehdä opiskelija tietoiseksi siitä, miten paljon häirintää ja syrjintää sosiaali- ja terveys ja kirkon alalla tapahtuu, sekä miten ehkäistä syrjintää ja häirintää omalla toiminnallaan niin työyhteisössä, kuin asiakkaiden välillä.

Koululaitokset on velvoitettu Suomessa kasvattamaan oppilaat ja opiskelijat ymmärtäviksi, erilaisuutta kunnioittaviksi ja yhdenvertaisuutta edistäviksi. Normit ja oletukset näkyvät myös korkeakouluopetuksessa. Seksuaalisesta suuntautumisesta- ja sukupuolesta puhuminen vaatii erityistä herkkyyttä ja turvallisemman tilan ylläpitoa. (Karkulehto & Rossi, 2018, s. 45–50) Osa herkkyyttä ja vastuullisuutta on mieltä, millaista keskustelukulttuuria luennoilla vaaditaan ja ylläpidetään. Moring (2018, s. 75–82) on luonut kymmenen teesiä moninaisuudesta kouluttamiseen. Aiheen herkkyyden vuoksi opettajan tulee tietää mistä hän puhuu, perehtyä aidosti sisältöihin, joita hän käsittelee, sekä olla peloton näistä aiheista opettamista kohtaan. (Moring, 2018, s. 74–76) Seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuolten moninaisuuteen liittyy myös paljon erilaisia termejä, jotka muuttuvat tiedon lisääntyessä. Osa oman tiedon kartuttamista on varmistaa, että käyttää asianmukaisia termejä ja selittää ne auki opiskelijoille. Kannattaa myös mieltä, milloin erilaisten termien käyttö on tarpeellista ja milloin voi puhua yksinkertaisesti ja selkeästi. Tärkeintä on, että kuulijat ymmärtävät mistä on kyse ja että puhe pysyy kunnioittavana. Nämä valinnat edesauttavat aiheista luontevaa puhumista ja normalisoivat keskustelua seksuaalisuudesta ja sukupuolista.

Vaikka on tärkeää varmistaa tietoutensa, kannattaa sanoa ääneen myös se, kun ei tiedä. Moni pelkää kouluttaa aiheesta, mutta myös puhua siitä esimerkiksi lasten ja nuorten kanssa. (Moring, 2018, s. 77–79.). 13% kirkon kasvatuksen työntekijöistä koki seksuaalisuudesta ja sukupuolesta keskustelun jokseenkin, tai erittäin hankalana ja noin puolet työntekijöistä kokivat, että keskustelu aiheista hämmentää lapsia ja nuoria (Porkka ym., 2023). Kun voi itse kertoa, että nyt tein virheen, käytin väärää termiä tai tarkistaa yhdessä opiskelijoiden kanssa asioita, normalisoi sen, ettei kaikkea tarvitse tietää ja virheistä pääsee yli. Kun opettaja luo tällaista kulttuuria, opiskelijoiden on helpompi toimia samoin, ja puhua aiheista rohkeasti ilman pelkoa virheen tekemisestä. Tärkeämpää on, että koulutus

kannustaa ottamaan aiheen puheeksi ja keskustelemaan siitä avoimesti, kuin se, osaako jokainen opiskelija käyttää aina oikeita termejä, tai olla tekemättä virheitä.

Loput teesit kuvaavat vielä aiheen herkkyyden huomiointia. Opettajan tulee tunnistaa se, että aihe voi herättää tunteita ja reaktioita ja olla valmis ottamaan ne vastaan. Kuulijajoukon kunnioittaminen on myös tärkeää, opetus ei tule muuttamaan kenenkään katsomusta tai näkemystä hetkessä, mutta voi mahdollistaa dialogin, sekä uuden tiedon vastaanottamisen. Aiheesta tulee puhua suoraan, mutta liian ponnekasta ja painottavaa puhetta tulee välttää, koska se voi herättää vastareaktion tai tuntua kuulijasta siltä, että opettaja tuo esiin omaa agendaansa. (Moring, 2018, s. 79–81.) Tämä voi johtaa siihen, että henkilö välttelee aihetta entisestään. Kuulijoiden taustat ja asenteet on hyvä tunnistaa, sillä esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät teemat nähdään useammin katsoukseen tai esimerkiksi poliittiseen ajatteluun liittyvänä mielipiteenä. Tämä voi korostua kirkon alan opiskelijoilla. Oma puhe kannattaakin suunnata oikein, jotta kuulija pysyy avoimena. Esimerkiksi samaistumisen mahdollistaminen, opiskelijoiden tulevaan työympäristöön aiheen sitominen tai aitojen henkilöiden kokemukset auttavat kuulijoita saamaan yhteyden aiheeseen, vaikka se olisi vieras (Moring, 2018, s. 80). Koulutuksessa kannattaa siis mahdollisuuksien mukaan hyödyntää esimerkiksi kokemusasiantuntijoita.

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tämän kehittämispainotteisen opinnäytetyön tarkoituksena on luoda koulutusmateriaalia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten kohtaamisesta ja huomioimisesta nuorisotyössä. Materiaali tehdään hyödynnettäväksi Diakonia-ammattikorkeakoulun sosiaali- terveys- ja kirkon alan koulutukseen osaksi perusopintoja. Tämän kaltaiselle koulutusmateriaalille on selkeä tarve. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvät asiat ovat hyvin ajankohtaisia tällä hetkellä ja puhututtavat esimerkiksi nuorisotyönohjaajia leirien järjestämisen yhteydessä. Tällä hetkellä perusopinnoissa ei käsitellä seksuaali- ja

sukupuolivähemmistöjä, tai seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta. Tietoa sukupuolesta ja seksuaalisuudesta on saatavilla, mutta kaikki eivät osaa tai halua hakeutua sen äärelle.

Tavoitteenamme on lisätä tietoisuutta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, sekä lisätä sosiaali-, terveys- ja kirkon alojen ammattilaisten osaamista aiheesta. Aiheen ollessa vieras voivat esimerkiksi termit ja sanasto tuntua haastavilta, joten tavoitteenamme oli tuoda tietoutta oikeista, ajankohtaisista termeistä liittyen seksuaalisuuteen ja sukupuoleen. Osa ammattilaisista kokee myös aiheesta nuorten kanssa puhumisen haastavana (Porkka ym., s. 143, 2023). Tavoitteenamme onkin normalisoida puhetta seksuaalisuudesta, sukupuolesta sekä vähemmistöistä. Tavoitteenamme on saada Diakonia-ammattikorkeakoulun opintoihin pakolliseksi osaksi opetus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, sekä heidän kohtaamisestaan, jotta tietoa aiheesta tulisi kaikille tuleville ammattilaisille, ei vain heille, joita aihe kiinnostaa. Koulutusmateriaalin tavoitteena on saada kaikki opiskelijat ajattelemaan tätä aihetta ja samalla pohtimaan omaa suhtautumistaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. Vastaavanlaisia oppaita ja koulutusmateriaaleja tutkiessamme huomasimme, että usein materiaalit ovat ammattilaisilta ammattilaisille ja näin voivat jäädä hieman etäisiksi, kun sateenkaarevien ääni ei välttämättä kuulu. Tavoitteenamme onkin luoda materiaali, jossa sateenkaarevat nuoret saavat äänensä kuuluviin.

Tarkoituksena oli luoda monipuolinen ja laadukas materiaali, joka sisältää perustietoja sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ja sensitiivisen kohtaamisen merkityksestä, sekä tarjoaa käytännön neuvoja asianmukaisen kohtaamisen tueksi. Materiaali tarjoaa myös ymmärrystä kirkon alan kontekstiin, jossa korostuvat leirityön haasteet. Koulutusmateriaalin tarkoitus oli lisätä ammattilaisten tietoutta jo opiskeluvaiheessa, jotta työelämään siirtyessä aiheen käsittely ja lisäopiskelu olisi helpompaa.

6 KOULUTUSMATERIAALIN TUOTTAMINEN PROSESSINA JA KÄYTETYT MENETELMÄT

6.1 Kehittämistyön ideointi

Opinnäytetyön prosessi alkoi ideointivaiheella, jonka lopputuloksena päätettiin tuottaa koulutusmateriaali Diakonia-ammattikorkeakoululle. Prosessi on kuvattu kokonaisuudessaan kuviossa 1.

Kuvio 1. Opinnäytetyön prosessi

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien edistäminen on meille henkilökohtaisesti tärkeää. Aihepiiri on laaja ja tiesimme, että sitä tulisi rajata, joten valitsimme nuoret käsiteltäväksi kohderyhmäksi. Suuntaudumme opinnoissamme kirkon nuorisotyön ohjaajiksi ja olemme tehneet nuorisotyötä erilaisissa työympäristöissä. Työelämässä olemme huomanneet tilanteita, joissa sateenkaarevien nuorten kohtaamisessa on puutteita. Tämä johtuu usein siitä, ettei nuorisotyön ammattilaisilla ole tarvittavaa osaamista kohdata sateenkaarevia nuoria sensitiivisesti.

Kirkon nuorisotyön ohjaajien, sekä muiden nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten kanssa käymisissä keskusteluissa ilmeni, että nuorten kanssa työskentelevät eivät tiedä mistä hakea tietoa seksuaali- ja

sukupuolivähemmistöistä. Myös kirkon alan työntekijöiden Facebook-ryhmissä aloitettiin keskusteluja, joissa ammattilaiset pyysivät konkreettisia ohjeita, sateenkaarevien nuorten huomioimiseen nuorisotoiminnassa. Tutkimukset ovat osoittaneet, että vaikka asenne sateenkaarevia kohtaan on hyväksyvä, käytännön taidot puuttuvat (Hästbacka & Siren, 2017, s. 108.) Erityisesti kirkon alalla korostuvat ne henkilöt, jotka eivät ole saaneet tietoa opintojensa aikana, eivätkä hae sitä urallaan oman katsomuksensa vuoksi (Porkka ym., s. 134–154, 2023). Myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitos suosittelee ammattilaisten osaamisen vahvistamista nuorten moninaisuuden kohtaamiseen, koska näkee sen ratkaisuna kunnioittavan ja yhdenvertaisen kohtelun edistämiseen lasten ja nuorten palveluissa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023). Siksi teimme aloitteen koulutusmateriaalin tuottamisesta sosiaali-terveys ja kirkon alan perusopintoihin. Diakonia-ammattikorkeakoulu oli selkeä valinta yhteistyökumppaniksi, koska se on merkittävä sosiaali-terveys ja kirkon alan kouluttaja. Lisäksi tunnemme hyvin Diakonia-ammattikorkeakoulun opetussuunnitelman, arvot sekä tavoitteet yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

6.2 Opinnäytetyön suunnittelu ja teoreettisen viitekehyksen muodostaminen

Suunnitelmavaiheessa muodostimme opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen. Meille olennaisia sisältöjä olivat nuoruus ikävaiheena, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret, sukupuoli ja seksuaalisuus sekä kohtaaminen. Peuhdyimme myös ammatilliseen koulutukseen, sosiaali-terveys ja kirkonalan osaamisvaatimukseen, sekä ammattilaisten työtä ohjaaviin dokumentteihin. Etsimme lähdemateriaalia ja taustatietoa kirjastoista, sekä erilaisin hakusanoin suomeksi ja englanniksi. Teimme laajaa hakua ja valikoimme lähteitä eri kirjoittajilta vertaillaksemme lähteiden tietoja keskenään. Tämä oli olennaista erityisesti käsitteiden määrittelyn osalta. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvä tieto lisääntyy nopeasti ja termistöä päivitetään vastaamaan uusinta tietoa.

Suunnitteluvaiheessa halusimme myös kuulla kouluttajan, alan työntekijöiden ja sateenkaarevien nuorten näkemyksiä osaamisestaan ja kehittämistarpeista. Keskustelimme Diakonia-ammattikorkeakoulun lehtorin Jouko Porkan kanssa

opinnäytetyöstämme ja koulutusmateriaalin tarpeesta. Hän oli juuri tehnyt tutkimusta kirkon alan ammattilaisten osaamisesta ja asenteista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. Lisäksi haastattelimme Ani Iivanaista, joka on diakoni, kriisityöntekijä sekä evankelisluterilaisen kirkon sateenkaariyhteyshenkilö. Hän tekee merkittävää työtä sateenkaarevien eteen kirkossa ja on kirjoittanut kirjan sateenkaarevien kohtaamasta hengellisestä väkivallasta. Iivanainen kertoi meille kirkon ajankohtaisesta tilanteesta, koulutuksista, joita hän on pitänyt kirkon työntekijöille ja syrjivistä tilanteista, joihin hän on kirkossa puuttunut. Kartoitimme myös nuorten ajatuksia siitä, miten he haluavat tulla kohdatuksi ja mikä on heille merkittävää. Keräämämme taustatiedon ja käymiemme keskustelujen pohjalta suunnittelimme koulutusmateriaalin rakenteen, sekä valitsimme kehittämistyön menetelmät.

6.3 Yhteis- ja vertailukehittäminen

Opinnäytetyön menetelmiksi valikoituivat yhteiskehittäminen, eli palveluiden kehittäminen yhdessä kohderyhmän ja ammattilaisten kanssa, sekä benchmarking, eli vertailukehittäminen. Yhteiskehittämisessä on toimija, joka pyrkii ratkaisemaan vastuullaan olevan haasteen yhdessä muiden kanssa. Lisäksi tarvitaan palvelun käyttäjien, tuottajien ja mahdollistajien välistä vuorovaikutusta, sekä toiminta, joka toteutetaan palvelumuotoilun keinoin. (Kostilainen ym., 2020, s. 36–47.) Opinnäytetyö tavoitteli ratkaisuja sosiaali-terveys ja kirkon alan ammattilaisten osaamisvajeeseen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Kehittämistyö päätettiin tehdä yhdessä kyseisten ammattilaisten, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen sekä koulutuksen tarjoajan kanssa, jotta se vastaa kaikkien tahojen tarpeisiin. Yhteiskehittämisen on todettu olevan tehokas tapa vahvistaa asiakkaiden osallisuutta ja tuoda esiin sekä ammattilaisten, että asiakkaiden näkökulmat. (Kostilainen ym., 2020, s. 36–47.)

Vertailukehittämiseen on useita eri soveltamistapoja. Sen tarkoituksena on oppia muiden tuotoksista, sekä kehittää omaa palveluaan tai materiaaliaan toimivammaksi vertaamalla sitä olemassa olevaan sisältöön. (Seppänen-Järvelä, 2004, s. 56–59.) Vertailukehittämistä hyödynnettiin koulutusmateriaalin sisältöjen

parantamiseksi. Yhteiskehittämisen vuoksi materiaali lähetettiin kommenttikierrokselle ennen sen julkaisua. Vertailukehittämisen avulla varmistettiin, että materiaali on sisällöltään mahdollisimman kattava ennen yhteistyötahojen kommentteja. Isojen kokonaisuuksien ollessa kunnossa yhteistyötahoilta saatu palaute olisi yksityiskohtaisempaa, mikä varmistaisi lopullisen tuotoksen laadukkuuden.

6.4 Koulutusmateriaalin tuottaminen ja sisältö

Materiaalin sisällöiksi valikoitui tieto yhdenvertaisuudesta, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön liittyvien käsitteiden avaaminen ja tieto vähemmistöstressistä, vähemmistöjen haavoittuvasta asemasta, asianmukaisesta kohtaamisesta sekä turvallisemmasta tilasta. Sisällysluettelo on nähtävillä kokonaisuudessaan kuvassa 1.

LUKIJALLE	2
OPETTAJALLE	3
SANASTOA	4
YHDENVERTAISUUS	7
<i>Syrjintä ja häirintä</i>	8
<i>Sateenkaarevien kokema syrjintä</i>	9
<i>Normit ja oletukset haastavat yhdenvertaisuutta</i>	10
Kohtaaminen ja turvallisempi tila	13
<i>Sateenkaarevan nuoren kohtaaminen</i>	13
<i>Kun nuori kertoo identiteetistään</i>	14
<i>Sukupuolisensitiivinen nuorisotoiminta</i>	16
<i>Virheen tekeminen ja anteeksipyyttäminen</i>	17
<i>Turvallisempi tila</i>	18
Esimerkki turvallisemman tilan periaatteista	20
Hyvän kohtaamisen ABC	21
Tehtäviä	22
Lisätietoa aiheesta ja materiaalivinkkejä	23
LÄHTEET	24

Kuva 1. Koulutusmateriaalin sisällysluettelo

On todettu, ettei perusammattillisuus ja hyväksyvä asenne riitä siihen, että sateenkaarevat tulevat yhdenvertaisesti kohdatuksi, vaan se vaatii käytännön osaamista ja konkreettisia toimia. (Hästbacka & Siren, s. 108, 2017.) Kirjoitimme

koulutusmateriaaliin käytännön esimerkkejä siitä, miten voi toimia paremmin ja sateenkaarevat nuoret huomioivasti. Tietoisuutta tarvitaan myös yhdenvertaisuuslaista, syrjinnästä ja häirinnästä. (Porkka ym., s. 134–154, 2023; Hästbacka & Siren, 2017.) Koska kyseessä on koulutusmateriaali, lisäsimme loppuun ehdotuksia tehtävistä, joiden avulla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä teemoja voi käsitellä. Monet sateenkaarevien kohtaamat haasteet syntyvät ahtaista normeista ja oletuksista, joita pidetään totena, joten tehtävät keskittyvät normien ja oletusten haastamiseen, sekä erilaisten etuoikeuksien tunnistamiseen.

Materiaalin sisällön laajentamista varten hyödynsimme löytämiämme tutkimustuloksia, tietopohjaa, sekä olemassa olevia oppaita. Vertailukehittämiseen kuuluu nykytilan tunnistaminen, vertailukohtien määrittely, sisältöjen erojen analysointi ja lopuksi oman toiminnan tai tuotoksen kehittäminen paremmaksi. (Seppänen-Järvelä, 2004, s. 56–59). Meidän vertailukohtiamme olivat erityisesti materiaalien sisältöjen kattavuus, termit, jotka eri materiaaleissa on määritelty, sekä miten hyvin niissä on huomioitu uusin tieto sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisista suuntautumisista. Vertailtuamme eri oppaita ja lähdemateriaaleja keskenään täydensimme oman koulutusmateriaalimme puutteelliseksi arvioimiamme kohtia.

Tarkastelimme lisäksi puutteita, joita aiemmin tuotetuissa materiaaleissa oli esimerkiksi yhdenvertaisuuden, asianmukaisen tiedon tai kohtaamisen osalta. Havaitsimme puutteelliseksi erityisesti tiedon sukupuolivähemmistöistä. Seksuaalivähemmistöjä koskeva tieto oli kattavampaa. Valitsimme materiaaliimme siksi enemmän esimerkkejä sukupuolivähemmistöistä ja heidän arjestaan. Useista materiaaleista puuttui selitys normitietoisuudesta, sukupuolisensitiivisyyden ja sukupuolineutraaliuden eroista, sekä käytännön esimerkeistä parempaan toimintaan. Normien ymmärtäminen ja sukupuolisensitiivisyys ovat olennainen osa vähemmistöjen huomiointia ja syrjivien rakenteiden ymmärtämistä, joten sisällytimme myös nämä teemat materiaaliimme.

Koulutusmateriaalimme sisällöt käsittelevät yhteiskunnallisten haasteiden lisäksi jokaisen ammattilaisen omaa toimintaa. Materiaaleissa kehoitetaan itsereflektioon ja tuodaan esiin henkilökohtaista vastuuta turvallisemman tilan rakentamisessa. Tiedostimme materiaalia työstäessä, että liian jyrkkä kirjoitusasu on osalle

luotaantyyöntävä ja näin ollen aiheuttaa sen, ettei viesti tule vastaanotetuksi (Moring, 2018, s. 79–81). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt voivat myös olla materiaalin lukijalle henkilökohtainen aihe. Lukija itse, tai hänen läheisensä voivat kuulua vähemmistöön. Osalle lukijoista aihe voi olla epämukava esimerkiksi oman katsomuksen tai vakaumuksen vuoksi. Kirjoitusasussa huomioitiin aiheen herkkyyttä käyttämällä sensitiivistä kieltä ja korostamalla sallivuutta mahdollisten virheiden osalta.

6.5 Koulutusmateriaalin arviointi ja viimeistely

Materiaalin valmistuttua lähetimme sen kommenttikierrokselle joukolle sosiaali- ja kirkon alan ammattilaisia, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parissa työskenteleville asiantuntijoille, Diakonia-ammattikorkeakoulun lehtoreille, sekä sateenkaareville nuorille aikuisille. Valitsimme mahdollisimman monipuolisen ryhmän ihmisiä kommentoimaan tuotostamme, jotta saisimme jokaisesta näkökulmasta kommentteja. Sosiaali- ja kirkon alan ammattilaisten tietoisuus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyen oli vaihtelevaa. Koimme tärkeäksi saada palautetta materiaalista myös sellaisilta henkilöiltä, joille aihe on vieras. Näin varmistimme, että koulutusmateriaalissa kerrotaan asioista tarpeeksi ymmärrettävästi ja selkeästi. Asiantuntija ja nuoret aikuiset taas autoivat varmistamaan, että meidän löytämämme ja jakamamme tieto on asianmukaista. Lehtorien kommentit autoivat meitä kehittämään materiaalia yhteistyökumppanimme tarpeita vastaavaksi ja sellaiseksi, että sitä voi hyödyntää kurssisisältönä.

Saadaksemme kattavasti ja monipuolisesti palautetta eri näkökulmista, pyysimme palautetta eri kysymyksillä eri ryhmiltä. Asiantuntijoilta pyysimme palautetta termien ja käsitteiden oikeellisuuteen, sekä kokonaisuuteen liittyen. Sosiaali- ja kirkon alan ammattilaisilta pyysimme kommentteja sisällöstä, sekä korjaus- ja lisäysehdotuksia. Meitä kiinnosti myös, vastaavatko sisällöt nuorisotyön osaamisvajeeseen ja arjen haasteisiin. Diakin lehtoreilta pyysimme kommentteja koulutusmateriaalin sisällöstä, rakenteesta sekä siitä, onko materiaali käyttökelpoista Diakonia-ammattikorkeakoulun kurssien sisällöksi. Nuorilta aikuisilta taas pyysimme kommentteja sateenkaarevan nuoren näkökulmasta. Etenkin

halusimme kuulla vastaako sisältö nuorten toiveita palveluiden toteuttamisesta ja kokivatko he sisällöt kokemustaan kuvaaviksi. Tavoitteenamme oli luoda materiaali, joka oli sateenkaarevilta nuorilta ammattilaisille ja siksi sateenkaarevilta nuorilta aikuisilta pyydettiin kommentit tästä näkökulmasta.

Sateenkaareville nuorille aikuisille tieto opinnäytetyöstä ja mahdollisuudesta antaa palautetta välitettiin sateenkaareville suunnattujen vertaisryhmien kautta. Vertaisryhmien kautta viestiminen valittiin yleisen nuorisotoiminnan sijaan, jotta tavoitettaisiin suoraan oikea kohderyhmä. Näin varmistettiin, ettei mukaan ilmoitaudu enemmistöön kuuluvia tai henkilöitä, joiden tarkoitus olisi esimerkiksi pilkata vähemmistöjä. Nuorille aikuisille välitettiin vertaisryhmien ohjaajien kautta sähköpostiosoite, johon nuoret aikuiset saivat halutessaan ilmoittautua mukaan. Näin ilmoittautuminen ei paljastanut kenenkään vähemmistöstatusta henkilöille, jotka eivät siitä tiedä. Osallistujilta pyydettiin ennakkotiedoksi vain ikä ja tieto siitä haluaako palautetta antaa suullisesti vai kirjallisesti. Ilmoittautuminen oli mahdollista tehdä esimerkiksi nimimerkillä. Mukaan ilmoittautui kahdeksan 19–29-vuotiaasta nuorta aikuista. Lehtoreiden yhteystiedot saatiin opinnäytetyön yhteistyökumppanilta Diakonia-ammattikorkeakoululta. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiantuntijat, sekä sosiaali- ja kirkon alan ammattilaiset kutsuttiin mukaan tekijöiden työelämäkontaktien kautta. Kutsu antaa palautetta lähetettiin viidelle lehtorille, yhdelletoista sosiaali- ja kirkon alan ammattilaiselle, sekä kolmelle asiantuntijalle. Kaikille kommentoijille oli annettu ennakkotieto siitä, millaista koulutusmateriaalia tuotetaan ja mihin tarkoitukseen. Ennakkotiedossa kerrottiin, että materiaali tulee kommentoijille syys-lokakuussa. Lisäksi kysyttiin toivetta siitä, haluaako palautetta antaa suullisesti vai kirjallisesti.

Valmis materiaali lähetettiin kommenttikierrokselle koko joukolle syyskuussa. Kommentointiaikaa annettiin kaksi viikkoa materiaalin lähetyksestä. Pyysimme asiantuntijoiden, ammattilaisten ja lehtorien palautteet kirjallisena, jotta pysyimme vertailemaan eri näkökulman omaavien palautteita keskenään. Ennakkokeskustelujen yhteydessä moni edellä mainittuun ryhmään kuuluva myös toivoi mahdollisuutta kommentoida kirjallisesti. Palautetta saimme kahdelta Diakonia-ammattikorkeakoulun lehtorilta, kahdelta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiantuntijalta, neljältä sosiaali- ja kirkon alan ammattilaiselta, sekä viideltä

nuorelta aikuiselta. Osa sateenkaarevista nuorista aikuisista toivoi mahdollisuutta antaa palautetta suullisesti ja keskustellen yhdessä muiden vertaistensa kanssa. Nuorille aikuisille pidettiin Zoom-yhteydellä työpaja, jossa he saivat kommentoida materiaalia ja ideoida kehitysehdotuksia yhdessä. Työpajan aikataulu sovittiin nuorten kanssa aikataulusovellus Doodlella, jotta mahdollisimman moni pääsisi paikalle. Doodleen vastasi viisi nuorta ja aika valittiin sen perusteella, mikä kävi kaikille. Työpajaan osallistui neljä, 19–24-vuotiasta nuorta aikuista. Heille, jotka eivät halunneet osallistua työpajaan tai olivat estyneet osallistumasta siihen, annettiin mahdollisuus lähettää palautetta kirjallisesti. Kirjallista palautetta saimme kahdelta nuorelta aikuiselta, joista toinen osallistui myös työpajaan.

Työpajan alussa nuorille aikuisille käytiin läpi työpajan sisältö, sekä annettiin tietoa koulutusmateriaalista ja sen tarkoituksesta. Lisäksi nuorille aikuisille kerrottiin tarpeista tehdä kyseinen koulutusmateriaali ja käytiin läpi ohjeistukset työpajan turvallisuudesta. Nuoret aikuiset saivat esittäytyä ja kertoa itsestään sen verran kuin halusivat. Työpajassa esitettiin nuorille aikuisille kysymyksiä ja aiheita käsiteltiin yhteisesti keskustellen. Ensimmäiseksi nuorilta aikuisilta pyydettiin yleistä palautetta koulutusmateriaalin sisällöistä. Sisällöt käytiin läpi järjestyksessä sanastosta alkaen. Nuoret aikuiset kuuluivat seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön ja antoivat palautetta perustuen heidän omiin kokemuksiinsa nuorisotyöstä niin seurakunnassa, kuin muualla.

Sateenkaarevat nuoret aikuiset kertoivat, ettei materiaali aiheuttanut heille vähemmistöstressiä. Nuoret kokivat eri vähemmistöjen kuvausten ja nimettyjen haasteiden kuvaavan heidän arkeaan. Materiaali myös vastasi nuorten aikuisten toiveita kohtaamisesta ja nähdyksi tulemisesta. Positiivisessa palautteessa nuoret aikuiset mainitsivat koulutusmateriaalissa olleet sateenkaarevien nuorten kommentit esimerkiksi kohtaamiseen liittyen. Kommentit jaksottivat asiatekstiä tehden siitä luettavamman. Ne myös toivat teoreettiset asiat lähemmäs lukijaa konkretisoimalla tekojen ja sanojen vaikutusta nuorten arjessa. Myös tutkimustiedosta saimme kiitosta, sillä se todisti sateenkaarevien nuorten tarvitsevan tukea ja osoitti heidän heikomman yhteiskunnallisen asemansa todelliseksi.

Nuorten aikuisten kanssa keskusteltiin lisäksi kohtaamisesta ja sen merkityksestä. He olivat kokeneet ammattilaisten asennoituneen kohtaamistilanteisiin varmana osaamisestaan seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta. Todellisuudessa osaamista ei kuitenkaan ollut. Nuoret aikuiset kiittivät kunnioittavan ja ihmisarvoisen kohtaamisen painottamisesta materiaalissa. Heille se oli tärkeämpää kuin varmuus ammattilaisen tietämyksestä. Nuoret kertoivat, että sateenkaarevaa kohdatessa on tärkeää antaa nuoren myös olla tavallinen nuori, ilman etuliitteitä. Tätä korostettiin koulutusmateriaalissa nuorten aikuisten toiveesta. Lopuksi keskusteltiin turvallisemmasta tilasta sekä oletuksista. Nuoret aikuiset kertoivat usein pienten asioiden tekevän tilasta turvallisemman. Esimerkiksi sateenkaarevat pienetkin esineet, kuten pinssit ja liput ovat riittäviä. Turvallisuutta tuo heidän mukaansa myös turvallisemman tilan periaatteet ja moninaisuuden olettaminen. Tällöin sateenkaarevien ei tarvitse aina kertoa identiteetistään tullaan kohdatuksi oikein. Nuorten toiveet vastasivat Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2023) esittämiä ratkaisuehdotuksia lasten ja nuorten palveluiden yhdenvertaisuuden saavutettavuuden edistämiseksi.

Nuorten aikuisten sanallisissa ja kirjallisissa palautteissa kehittämiskohdiksi esitettiin tarkennuksia yksittäisiin termeihin, esimerkiksi sukupuoli-identiteetin määrittelyyn. Olimme käyttäneet koulutusmateriaalissa kyseistä termiä puhuesamme sekä sukupuolesta, että sukupuoli-identiteetistä. Palautteissa todettiin sukupuoli-identiteetti termin käytön sukupuolesta puhuessa kuulostavan siltä, että esimerkiksi sukupuoli-identiteetiltään transnainen olisi vähemmän nainen, kuin cisnainen. Tarkensimme koulutusmateriaalin kieliasua sukupuolen osalta niin, ettei se luo vähemmistöjen kannalta haitallisia mielikuvia. Tämä toteutui esimerkiksi korjaamalla termin sukupuoli-identiteetti termiksi sukupuoli tarpeellisiin kohtiin.

Asiantuntijoiden kehittämissuositukset käsittelivät pääasiassa termien määrittelyä ja niiden oikeellisuutta. Osaa materiaalin sisällöistä oli pyydetty laajentamaan tai tarkentamaan, jotta aihe tulee riittävän kattavasti esille. Palaute koski esimerkiksi sukupuolta käsitteenä, sekä ymmärrystä sukupuolesta spektrinä janan sijaan. Tarkensimme materiaalia näiltä osin. Sosiaali- ja kirkon alan ammattilaisten kehittämissuosituksissa pyydettiin laajentamaan selityksiä eri seksuaalisista

suuntautumisista ja käytännön työn tekemisestä, sekä ehdotettiin tekstirakenteen muutoksia, jotta lukeminen olisi selkeämpää. Palautteissa kysyttiin esimerkiksi voiko transihminen olla suuntautumiseltaan hetero, tai miten ei-binäärien seksuaalinen suuntautuminen määrittyy. Palautteen perusteella tarkensimme sanastoa erityisesti seksuaalisen suuntautumisen osalta. Koulutusmateriaalia taittaessa tuotimme myös kuvia, jotka selkeyttivät esimerkiksi transihmisyyttä ja ei-binäärisyyttä sateenvarjotermeinä.

Kaikissa tulleissa palautteissa kiitettiin koulutusmateriaalin työstämisestä ja kerrottiin sen tulevan tarpeeseen. Palautetta antaneet tahot kokivat hyvänä sen, että neuvoja arjen työhön ja kielenkäyttöön oli perusteltu lähdetiedolla ja teorialla, koska tämä lisäsi ymmärrystä aiheesta. Useat sosiaali- ja kirkon alan ammattilaiset kertoivat oppineensa paljon uutta ja reflektoineen omaa toimintaansa jo palautteiden pohdintaan materiaalin ansiosta. Sekä nämä ammattilaiset, että nuoret aikuiset kokivat materiaalin armollisen, anteeksiantavan ja yrittämiseen kannustavan sävyn rohkaisevana. Oma toimintaa oli palautteenantajien mielestä helpompi tarkastella kriittisesti uuden tiedon valossa, kun teksti ei tuntunut syyllistävältä.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksen mukaisesti tuotimme koulutusmateriaalin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten kohtaamisesta. Koulutusmateriaali on kattava, mutta tiiviiksi ja selkeäksi muotoiltu. Koulutusmateriaalissa on huomioitu sosiaali- ja terveysalan lisäksi kirkon alan erityispiirteet, sekä tuotettu uutta tietoa kirkon alan kontekstiin. Opinnäytetyöprosessin alussa perehdyimme Arenen (2020) ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisiin suosituksiin. Noudatimme näitä suosituksia sekä valitsemiamme kehittämistyön menetelmiä koko opinnäytetyön ajan.

Arenen (2020) suositusten mukaisesti perehdyimme käsittelemäämme aiheeseen laajasti ja käytimme mahdollisuuksien mukaan aina uusinta lähdemateriaalia, jotta tiedot olisivat mahdollisimman ajantasaista. Sateenkaarevat teemat ovat tällä hetkellä ajankohtaisia, mikä helpotti lähdemateriaalin löytämistä. Tutkimustietoa aiheesta löytyi vaihtelevasti ja tutkimusta on tehty enemmän seksuaali- kuin sukupuolivähemmistöistä. Lisäksi huomioimme työssämme osan lähteistä sisältävän vanhentunutta tietoa termistön muuttumisen ja tiedon jatkuvan päivittymisen vuoksi.

Työmme yhtenä eettisenä haasteena oli se, että opinnäytetyömme aihe on meille molemmille henkilökohtainen ja läheinen. Tämä huomioitiin työskentelyn aikana, etenkin tiedonhaussa. Lähdemateriaaliin perehdyttiin mahdollisimman neutraalisti ja objektiivisesti. Valikoimme lähteitä monipuolisesti, vaikka ne eivät olisi tukeneet omia näkemyksiämme. Henkilökohtaisen kiinnostuksemme vuoksi meidän oli mahdollista löytää kattavasti lähteitä ja saada asiantuntijoiden kommentteja. Laajan lähdepohjan vuoksi meidän oli rajattava opinnäytetyön aihe tarkasti. Opinnäytetyöprosessi lisäsi osaamistamme seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Asiantuntijoiden ja nuorten aikuisten kommentit ohjasivat meitä sensitiivempään kielenkäyttöön ja haastamaan omaa ajatteluamme.

Pitämässämme nuorten aikuisten työpajassa huomioimme osallistujien iän ja aiheen sensitiivisyyden. Kaikki osallistujat ovat täysi-ikäisiä, mutta osa vielä nuoria, mikä huomioitiin heitä kohdatessa. Toimimme sensitiivisesti, jotta emme johdattelleet heidän keskusteluaan, vaan annoimme heille tilaa kertoa ajatuksistaan omin sanoin. Rohkaisimme nuoria antamaan kritiikkiä ja otimme sen vastaan rakentavalla tavalla. Sensitiivisyyden tarvetta korosti se, että koulutusmateriaalin käsittelemä aihe oli kyseisille nuorille aikuisille hyvin henkilökohtainen ja herkkä. Nuoria osallistui keskusteluun/työpajaan verrattain vähän, alle kymmenen henkilöä. Käsitelimme palautteet huomioiden, ettei heidän kokemuksiinsa ja ajatuksiinsa voi yleistää koskemaan kaikkia sateenkaarevia nuoria. Vertailimme siksi nuorten palautteita ja tutkittua tietoa keskenään.

Opinnäytetyöprosessimme ja koulutusmateriaalin työstö lisäsi osaamistamme kouluttamisesta erityisesti ammattikorkeakoulukontekstissa. Koulutusmateriaalien sisältöjen valintaan liittyi useita eettisiä kysymyksiä, sillä tieto on valtaa ja

valinnat materiaaliin sisällytettävästä tiedosta olivat osaltaan tietoon liittyvän valinnan käyttöä. Meidän oli valittava tarkoin, millaisia sisältöjä käsittelemme ja mistä näkökulmasta. Välttimme tekstissämme mahdollisten vasta-argumenttien ennakoimista ja väittelyä niitä vastaan. Kerroimme vain olennaisen ja lähteisiimme perustuvan tiedon. Kerätyn tiedon tiivistäminen vaati myös harkintaa, jotta emme sanavalinnoillamme luoneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien asemaa heikentäviä mielikuvia.

Oman haasteensa ja uutta osaamista meille toi myös kirkon alan konteksti. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat haastava aihe evankelisluterilaisessa kirkossa ja siitä on käyty viime vuosina laajaa keskustelua. Samaan aikaan tulee ymmärtää kirkon alan konteksti ja olla sensitiivinen, mutta pystyä silti kertomaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä tavalla, joka tukee heidän hyvinvointiaan ja kohdatuksi tulemisen kokemusta. Vuoropuhelu näiden kahden teeman välillä on ollut opettavaista ja antanut meille paljon tulevaa työelämää ajatellen. Koulutusmateriaalin tuottaminen ja ammattilaisten kanssa yhteiskehittäminen muistutti sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden olevan aiheena monille vieras. Tämä näkyi saamissamme palautteissa ja samalla osoitti koulutusmateriaalin tarpeellisuuden.

Opinnäytetyömme osoitti, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä kouluttamiselle ja aiheeseen syventymiselle on tarvetta sosiaali- terveys- ja kirkon alan opinnoissa. Tutkitun tiedon määrä on lisääntynyt viime vuosina, mutta koulutus aiheesta on vielä vähäistä. Opinnäytetyömme osoitti, että oletus sosiaali- terveys ja kirkon alan ammattilaisten sensitiivisyydestä kaikkia vähemmistöjä kohtaan on virheellinen. Nuoret tarvitsevat tukea oman identiteettinsä löytämiseen ja vahvistamiseen. Osaltaan vastuu nuorten identiteetin tukemiseen on sosiaali- terveys ja kirkon alan ammattilaisilla. Siksi aiheesta tulee kouluttaa perusopintojen aikana ja tarjota mahdollisuus kehittää osaamistaan työelämään siirtymisen jälkeenkin.

Opinnäytetyön tavoite oli lisätä sosiaali- terveys ja kirkon alan ammattilaisten osaamista vähemmistöistä ja luoda materiaali, joka vastaa nuorten toiveita kohtaamisesta. Varmistaaksemme tavoitteemme onnistumisen pyysimme koulutusmateriaalista palautetta useilta aiheen asiantuntijoilta,

yhteistyökumppaniltamme, sekä nuorilta aikuisilta, joita koulutusmateriaali käsittelee. Saadussa palautteessa korostui materiaalin tarpeellisuus ja hyödyllisyys. Nuoret aikuiset kokivat materiaalin lisäävän nähdyn tulemisen todennäköisyyttä. Ammatillaiset kertoivat ymmärryksensä lisääntyneen materiaalin lukemisen myötä. Opinnäytetyön tulokset olivat menestyksellisiä. Saamamme positiivinen palaute vahvisti, että materiaalissa on oikeanlaisia ja ymmärrettäviä sisältöjä. Tavoittemme oli lisätä ammattilaisten tietoa, tuoda aihe helpommin käsiteltäväksi ja tukea itsereflektiota. Saadun palautteen perusteella siinä on onnistuttu.

Koulutusmateriaalin sisällön asianmukaisuutta tulee tarkastella vuosittain terminien ja tilastojen osalta, jotta kursseilla opetettu tieto on ajankohtaisinta. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvä sanasto tulee uudistumaan ja laajenemaan jatkossakin nopeasti. Suosittelemme materiaalin jatkokehittämisen tai laajemman päivittämisen suunnittelemista yhdessä opinnäytetyön tekijöiden kanssa. Ennen kuin materiaali saadaan osaksi Diakin tulevaa opetussuunnitelmaa, voisi sitä käyttää nykyisen seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvän vapaavalintaisen kurssin kehittämiseen. Kuten aiemmin ilmeni, työelämässä olevien ammattilaisten tieto aiheesta on puutteellista. Suosittelemme tarjoamaan koulutusmateriaaliin perustuvaa kurssia Diakin avoimessa kurssitarjonnassa. Näin jo työelämässä olevilla olisi mahdollisuus oppia aiheesta. Koulutusmateriaalista voisi kehittää tiiviimmän version jaettavaksi sosiaali-terveys ja kirkonalan ammattilaisille. Tätä tiivistä tietopakettia voisi hyödyntää esimerkiksi kirkon nuorisotyön isokoulutuksessa ja yleisesti nuorisotoiminnassa. Turvallisemman tilan periaatteet ja hyvän kohtaamisen ABC:n voisi jakaa tulostettavaksi nuorisotiloille.

Opinnäytteemme käsitteli vain yhtä vähemmistöryhmää, mutta vähemmistöstressi, syrjintä ja häirintä koskettavat kaikkia vähemmistöjä. Suosittelemme Diakonia-ammattikorkeakoulua tarjoamaan opiskelijoilleen mahdollisuutta vastavan materiaalin tuottamiseen muista vähemmistöistä opinnäytetyönä tai harjoitteluun liittyvänä kehittämistehtävänä. Työmme osoitti myös yleisen kouluttamisen yhdenvertaisuusasioista olevan tärkeää yksittäisistä vähemmistöistä kouluttamisen lisäksi. Yleinen yhdenvertaisuuskoulutus lisää osaamista sensitiivisestä kohtaamisesta ja hyödyttää näin myös sateenkaarevia. Työmme osoitti myös, ettei seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asianmukainen kohtaaminen ei vaadi koko

koulutusmateriaalimme sisällön omaksumista, vaan avoimuutta ja valmiutta reflektoida toimintaansa. Avoin asenne on jo hyvä lähtökohta kohtaamisen onnistumiselle.

LÄHTEET

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene. (2020). Ammattikorkeakoulujen oppinäytetöiden eettiset suositukset. Arene. <https://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>

Ammattikorkeakouluopinnot.fi. (i.a.). *Ammattikorkeakoulu - väylä menestykseen!* <https://www.ammattikorkeakouluopinnot.fi/amk-vayla-menestykseen-2922>

Butler, J. (1990). *Gender Trouble: feminism and the subversion of identity*. Routledge, Chapman & Hall, Inc.

Czimbalmos, M., & Rask, S. (15.9.2022). *Ulkomaalaistaustaiset sateenkaari-ihmiset kohtaavat Suomessa moninkertaista syrjintää*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/-/ulkomaalaistaustaiset-sateenkaari-ihmiset-kohtaavat-suomessa-moninkertaista-syrjintaa?redirect=%2Ffi%2F>

Diakonia-ammattikorkeakoulu. (i.a.-a). *Diak – hyvän tekemisen korkeakoulu*. Saatavilla 5.11.2023. <https://www.diak.fi/diak/>

Diakonia-ammattikorkeakoulu. (i.a.-b). Strategia. *Diakin strategia 2021-2030*. Saatavilla 5.11.2023. <https://www.diak.fi/diak/organisaatio/strategia/>

European Union Agency for Fundamental Rights. (2020). *A long way to go for LGBTI equality – Technical report*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-technical-report_en.pdf

Festinger, L. (1957). A theory of cognitive dissonance.

Helsingin tyttöjen talo. (i.a.). *Sukupuolisensitiivisyys*. Saatavilla 5.11.2023. <https://tyttojentalo.fi/tyttojen-talo/sukupuolisensitiivisyys>

Hästbacka, N. & Siren, I. (2017). *“EHKÄ NE ON SENKIN TAKIA OLLU HILJAA”*. *Ammattilaisten valmiudet kohdata sateenkaarinooria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveystyössä*. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/sateenkaarinooret_raportti_verkko.pdf

Iivanainen, A. (2021). *Isä meidänkin*. BoD – Books on Demand.

- Jaskari, O. & Keski-Rahkonen, A. (2021). *Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle*. Duodecim. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo16384.pdf>
- Jokela, S. & Klemetti, R. (26.11.2020). *Mieliala huolettaa yli puolta sateenkaarinuorista – moni jää ilman tarvitsemaansa tukea*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/-/mieliala-huolettaa-yli-puolta-sateenkaarinuorista-moni-jaa-ilman-tarvitsemaansa-tukea>
- Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. (2020) *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Just like us. (2023). *Positive Futures. How supporting LGBT+ young people enables them to thrive in adulthood*. <https://www.justlikeus.org/wp-content/uploads/2023/05/Positive-Futures-report-by-Just-Like-Us-compressed-for-mobile.pdf>
- Kaltiala-Heino, R., Työläjärvi, M. & Suomalainen, L. (2018). *Kun sukupuoli on nuorelle ongelma*. Duodecim. [https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118295/Kun sukupuoli on nuorelle ongelma 2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118295/Kun_sukupuoli_on_nuorelle_ongelma_2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y)
- Kantar public. (2022). Häirintäbarometri.
- Karkulehto, S. & Rossi, L-M. (2018). Queer – avoimuuden ja moninaisuuden opetusta toisin. Teoksessa Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saesmaa, T. (toim.), *Feministisen pedagogiikan ABC, opas ohjaajille ja opettajille*. (s. 45–56.) Vastapaino.
- Kauppila, H. (i.a.). Kirkon avioliittokäsityksestä, osa 2 https://diak.fi.zoom.us/rec/play/KqzLCsrWfaANiujcwUKGgZJLN0noeOQD_AQ57VDmpm_j8Tokl3wh7Z2obTSGE5Q9ysLMylZ920LLw1F.yWlcUd-MfO9YuOWsw?autoplay=true&startTime=1643374515000. Diakle.
- Kehräjä. (4.12.2020). *Opas sateenkaarisanastoon*. <https://kehraaja.com/opas-sateenkaarisanastoon/>
- Kirkkohallitus. (2017). *Suuri ihme – Rippikoulusuunnitelma 2017. Elämää Jumalan kasvojen edessä*.

<https://evl.fi/documents/1327140/39461555/Suuri+Ihme+-+Rippi-koulusuunnitelma+2017.pdf/758d0926-f7b9-3e63-bc2b-93ffaab30f90?t=1549006812000>

Kostilainen, H., Määttä, A., Nieminen, A. ja Perikangas, S. (2020). *Näkökulmia osallistavaan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan*. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/333626/DIAK_Ty%c3%b6el%c3%a4m%c3%a4_18_web.pdf?sequence=2&isAllowed=y

L 1285/2016. Nuorisolaki. 21.12.2016/1285 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>

L 1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki. 30.12.2014/1325. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

L 932/2014. Ammattikorkeakoululaki. 14.12.2014/932. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140932>

Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresmaa, T. (toim.). (2018). *Feministisen pedagogiikan ABC, opas ohjaajille ja opettajille*. Vastapaino.

LGBT Foundation. (i.a.). *Non-Binary Inclusion*. Saatavilla 26.9.2023. <https://lgbt.foundation/who-we-help/trans-people/non-binary>

Mokko, M. (30.6.2021). *Sateenkaarinuorten hyvinvointiin on panostettava kaikkialla yhteiskunnassa*. <https://syrijinta.fi/-/sateenkaarinuorten-hyvinvointiin-on-panostettava-kaikkialla-yhteiskunnassa>

Moring, A. (2018). Moninaisuuden kouluttamisen kymmenen teesiä – kokemuksia kentältä. Teoksessa Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresmaa, T. (toim.), *Feministisen pedagogiikan ABC, opas ohjaajille ja opettajille*. (s. 74–82.) Vastapaino.

Myllyniemi, S. & Berg, P. (2013). *Nuoria liikkeellä! – Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013*. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/05/Nuoria-liikkeell%C3%A4-verkko.pdf> Nuorisotutkimusseura.

Oikeusministeriö. (2021). *Tutkimustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteesta Suomessa*. https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/OM_policy_brief_5_web.pdf/aced140e-d940-b37b-a4ce-ad59cf92be1b/OM_policy_brief_5_web.pdf?t=1661178046022

- Oikeusministeriö. (i.a.). *Syrjintä eri väestöryhmissä*. Saatavilla 26.9.2023. <https://yhdenvertaisuus.fi/vahemmistot-suomessa>
- Oswald, M.E. & Grosjean, S. (i.a.). Confirmation bias. Teoksessa *Cognitive illusions: a handbook on fallacies and biases in thinking*. Saatavilla 5.11.2023. Psychology Press.
- Porkka, J., Erkkilä, E. & Valtonen, M. (2023). *Sukupuolen, seksuaalisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen kohtaaminen kirkon kasvatustyössä*. Teoksessa *Lupa uskoa ja kasvaa. Kirkon kasvatuksen barometri 2022. Kirkon tutkimus ja koulutus*. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4341/viewmode=previewview>
- Rikosuhripäivystys. (i.a.) *Sateenkaari-ihmisiin kohdistuvat syrjintä- ja viharikokset*. Saatavilla 5.11.2023. <https://www.riku.fi/rikoksen-uhrina/sateenkaari-ihmisiin-kohdistuvat-rikokset/>
- Salmi, I & Suurpää, L. (31.3.2023). *Nuoret vaativat sateenkaarinuorten inhimillistä kohtaamista*. <https://www.punainenristi.fi/tyomme/nuortenturvatalot/digiraati/digiraatien-loppulausumat/sateenkaareva-nuoruus--teema/nuoret-vaativat-sateenkaarinuorten-inhimillista-kohtaamista/>
- Sammallahti, L. & Ingman, P. (18.2.2021). *Sateenkaarinuorten kokemuksia uskonyhteisöjen nuorisotoiminnasta (2018)*. <https://www.voimavaraksi.fi/wp-content/uploads/2021/03/NuorisokyselyTaaVo.pdf>
- Sares-Jäske, L., Czimbalmos, M., Majlander, S., Siukola, R., Klemetti, R., Luopa, P., & Lehtonen, J. (2023). *Gendered Differences in Experiences of Bullying and Mental Health Among Transgender and Cisgender Youth*. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10964-023-01786-7.pdf?pdf=button>
- Seppänen-Järvelä, R. (2004). *Vertaismenetelmät kehittävän arvioinnin välineinä*. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77163/vertaismenetelmat.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Seta ry. (31.10.2023). *Sateenkaarisanasto*. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. (24.3.2021). *Sukupuolen moninaisuuden sanasto*. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>

- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. (i.a.). *Tietoa intersukupuolisuu-
desta*. Saatavilla 5.11.2023. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/intersukupuolisuus/tietoa-intersukupuolisuudesta/>
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.). *Sukupuolisensitiivisyys*. Saatavilla 19.4.2023. <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/sukupuoli-ja-seksuaalisuus/sukupuolisensitiivisyys>
- Särkelä, A. (2001). *Välittäminen ammattina*. Gummerus.
- Taavetti, R., Alanko, K., Hästbacka, N., Lehtonen, J. & Palojärvi I. (2020) *Sateen-
kaareva nuoruus ja merkitykselliset ihmissuhteet*. Gaudeamus. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/926d0a2f-a67c-4d5c-907d-d5714721b0e8/content>
- Talentia, (i.a.). *Ammattietiikka*. Saatavilla 5.11.2023. <https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/ammattietiikka/>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (22.12.2022). *Tasa-arvosanasto*. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. (2023). *Lasten ja nuorten palveluiden yhdenvertainen saavutettavuus. Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 14 raportti*. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146346/TY%C3%962023_006_Lasten%20ja%20nuorten%20palveluiden%20yhdenvertainen%20saavutettavuus_s_korjattu%20280323.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- The Lutheran World Federation. (2013). *Linjaus sukupuolten välisestä oikeudenmukaisuudesta*. https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2022-02/dtpw-wicas_gender_justice-fi.pdf
- Vilja-Mantere, J. & Väisänen K. (14.5.2018). *Ammattiauttajien asia vai arkipäiväistä yhteistoimintaa – mistä hyvässä kohtaamisessa on kyse?* <https://blogs.helsinki.fi/socialethics/artikkelit/ammattiauttajien-asia-vai-arkipaivaista-yhteistoimintaa-mista-hyvassa-kohtaamisessa-on-kyse/>
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (28.10.2019). *Tuore Eurobarometri kertoo asenteista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan*. <https://syrjinta.fi/-/asenteet-seksuaali-ja%20sukupuolivahemmistoja-kohtaan-hieman-parantuneet-euroopassa>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (i.a.-a). *Häirintä*. Saatavilla 5.11.2023. <https://syrjinta.fi/web/yhdenvertaisuusvaltuutettu/hairinta>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (i.a.-b). *Syrjintä*. Saatavilla 5.11.2023. <https://syrjinta.fi/syrjinta>

Yhdistyneet Kansakunnat. (2013). *Definition of youth*. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>

LIITE 1 NÄE MINUT! Koulutusmateriaali sateenkaarevien nuorten kohtaamiseen

NÄE MINUT!

Koulutusmateriaali sateenkaarevien
nuorten kohtaamisesta

SISÄLLYS

”Paljon muistelen tarinaa Muumien Näkymättömästä lapsesta, joka tätinsä kaltoinkohtelun takia muuttuu näkymättömäksi. Ja kuinka se vaatii paljon aikaa, tukea ja turvaa Muumeilta, ennen kuin hän ei ole enää näkymätön. Vähän samalla tapaa, jos ei tule nähdyksi sellaisena kuin on voi ihminen alkaa piilottaa itsestään asioita toivoen, että voisi tulla silloin nähdyksi enemmän tai sopisi paremmin yhteisöön. Vaikka tosiasiasa piilottaessa itsestään asioita muuttuu osin tai kokonaan näkymättömäksi ja vahvistaa ajatuksia, ettei voi näkyä sellaisena kuin on.”

- Sateenkaareva nuori kohtaamisen merkityksestä

Tekijät:
Keski-Korpi Samu
Kokkonen Halla
Sosionomi (AMK), kirkon nuorisotyö
2023

LUKIJALLE	01
OPETTAJALLE	03
SANASTO	05
YHDENVERTAISUUS	13
SYRJINTÄ JA HÄIRINTÄ	17
SATEENKAAREVIEN KOKEMA SYRJINTÄ	19
NORMIT JA OLETUKSET HAASTAVAT YHDENVERTAISUUTTA	23
KOHTAAMINEN JA TURVALLISEMPI TILA	33
SATEENKAAREVAN NUOREN KOHTAAMINEN	33
KUN NUORI KERTOO IDENTITEETISTÄÄN	37
SUKUPUOLISENSITIIVINEN NUORISOTOIMINTA	41
VIRHEEN TEKEMINEN JA ANTEEKSIPIYYTÄMINEN	45
TURVALLISEMPI TILA	47
ESIMERKKI TURVALLISEMMAN TILAN PERIAATTEISTA	52
HYVÄN KOHTAAMISEN ABC	53
TEHTÄVIÄ	55
LISÄTIETOA JA MATERIAALIVINKKEJÄ	57
LOPUKSI	58
LÄHTEET	

LUKIJALLE

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret ovat muita nuoria heikommassa asemassa palveluiden saatavuuden, kiusaamiskokemusten ja mielenterveyshaasteiden näkökulmasta. Tilanne koskettaa laajaa joukkoa, sillä arviolta joka kymmenes nuori kuuluu seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat kohtaavat syrjintää, häirintää ja mitätöintiä myös työ- ja koulumaailmassa.

Tämä materiaali on tarkoitettu pohjaksi koulutuksille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten kohtaamisesta ja huomioimisesta nuorisotoiminnassa, sekä yleisemmin sosiaali- terveys ja kirkon alalla. Materiaalia voi hyödyntää myös esimerkiksi ammattilaisten lisäkoulutukseen itseopiskeluna.

Materiaalin tavoite on lisätä tietoisuutta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, sekä lisätä ammattilaisten tietoisuutta heidän asenteistaan ja oletuksistaan. Materiaali sisältää perustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, yhdenvertaisuudesta ja hyvästä kohtaamisesta. Materiaalista löytyy myös käytännön neuvoja ja ratkaisuja nuorisotoiminnan arkeen ja erilaisia tehtäviä, joita voi hyödyntää kursseilla tai oman itserefleksion tukena.

Oman toiminnan, oletusten ja asenteiden tarkastelu voi herättää vaikeita tunteita. Materiaaliin perehtyessä on hyvä muistaa armollisuus itseään kohtaan. Virheitä tapahtuu, mutta tärkeintä on opetella uutta avoimesti ja pyrkiä toimimaan paremmin vähemmistöjä kohtaan. Yhteiskunnan rakenteet eivät ole yksittäisen ihmisen vika, mutta yksittäiset henkilöt voivat omaa toimintaansa kehittämällä purkaa rakenteita.

Yhdenvertaisuuden ja turvallisemman tilan edistäminen edesauttaa jokaisen kuuluvuutta, osallisuutta ja hyväksytyksi tulemisen kokemusta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2023) selvityksen mukaan nuorten eriarvoistumiseen pitää puuttua, koska palveluiden yhdenvertainen saavutettavuus vähentäisi kalliiden korjaavien palveluiden tarvetta ja mahdollistaisi ongelmien ennaltaehkäisyä.

OPETTAJALLE

Koululaitokset on veloitettu Suomessa kasvattamaan oppilaat ja opiskelijat ymmärtäviksi, erilaisuutta kunnioittaviksi ja yhdenvertaisuutta edistäviksi. Normit ja oletukset näkyvät myös korkeakouluopetuksessa. Seksuaalisesta suuntautumisesta- ja sukupuolesta puhuminen vaatii erityistä herkkyyttä ja turvallisemman tilan ylläpitoa. Osa herkkyyttä ja vastuullisuutta on miettiä, millaista keskustelukulttuuria luennoilla vaaditaan ja ylläpidetään.

Moring (2018) on luonut kymmenen teesiä moninaisuudesta kouluttamiseen. Aiheen herkkyyden vuoksi opettajan tulee tietää mistä hän puhuu, perehtyä aidosti sisältöihin, joita hän käsittelee, sekä olla peloton näistä aiheista opettamista kohtaan. Seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuolten moninaisuuteen liittyy myös paljon erilaisia termejä, jotka muuttuvat tiedon lisääntyessä. Osa oman tiedon kartuttamista on varmistaa, että käyttää asianmukaisia termejä ja selittää ne auki opiskelijoille. Kannattaa myös miettiä, milloin erilaisten termien käyttö on tarpeellista ja milloin voi puhua yksinkertaisesti ja selkeästi. Tärkeintä on, että kuulijat ymmärtävät mistä on kyse ja että puhe pysyy kunnioittavana. Nämä valinnat edesauttavat aiheista luontevaa puhumista ja normalisoivat keskustelua seksuaalisuudesta ja sukupuolista.

Vaikka on tärkeää varmistaa tietoutensa, kannattaa sanoa ääneen myös se, kun ei tiedä. Moni pelkää kouluttaa aiheesta, mutta myös puhua siitä esimerkiksi lasten ja nuorten kanssa. Kun voi itse kertoa, että nyt tein virheen, käytin väärää termiä tai tarkistaa yhdessä opiskelijoiden kanssa asioita, normalisoit sen, ettei kaikkea tarvitse tietää ja virheistä pääsee yli. Kun opettaja luo tällaista kulttuuria, opiskelijoiden on helpompia toimia samoin, ja puhua aiheista rohkeasti ilman pelkoa virheen tekemisestä. Tärkeämpää on, että koulutus kannustaa ottamaan aiheen puheeksi ja keskustelemaan siitä avoimesti, kuin se, osaako jokainen opiskelija käyttää aina oikeita termejä, tai olla tekemättä virheitä.

Aihe voi herättää tunteita ja reaktioita, jotka tulee olla valmis ottamaan ne vastaan. Kuulijajoukon kunnioittaminen on tärkeää, opetus ei tule muuttamaan kenenkään katsomusta tai näkemystä hetkessä, mutta voi mahdollistaa dialogin, sekä uuden tiedon vastaanottamisen. Aiheesta tulee puhua suoraan, mutta liian ponnekasta ja painottavaa puhetta tulee välttää, koska se voi herättää vastareaktion tai tuntua kuulijasta siltä, että opettaja tuo esiin omaa agendaansa. Tämä voi johtaa siihen, että henkilö välttelee aihetta entisestään. Kuulijoiden taustat ja asenteet tulee tunnistaa, sillä esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät teemat nähdään useammin katsomukseen tai esimerkiksi poliittiseen ajatteluun liittyvänä mielipiteenä. Tämä voi korostua kirkon alan opiskelijoiden kohdalla. Oma puhe kannattaakin suunnata oikein, jotta kuulija pysyy avoimena. Esimerkiksi samaistumisen mahdollistaminen, opiskelijoiden tulevaan työympäristöön aiheen sitominen tai aitojen henkilöiden kokemukset auttavat kuulijoita saamaan yhteyden aiheeseen, vaikka se olisi vieras koulutuksessa kannattaa siis mahdollisuuksien mukaan hyödyntää esimerkiksi kokemusasiantuntijoita.

SANASTO

Vähemmistöt ovat ryhmiä sekä yksilöitä, jotka muodostavat pienen osan väestöstä. Ryhmät tai yhteisöt voivat erottua esimerkiksi uskonnon, kansallisuuden, kulttuurin, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen tai muiden ominaisuuksien perusteella enemmistöstä. Vähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä voi olla erilaisia tarpeita ja haasteita sekä kokemuksia verrattuna enemmistöön. Vähemmistöt voivat kohdata erilaisia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia haasteita, kuten syrjintää ja mahdollisesti heikompia mahdollisuuksia koulutukseen, työllisyyteen ja terveydenhuoltoon. Siksi monissa maissa on pyritty suojelemaan vähemmistöjen oikeuksia ja edistämään tasa-arvoa ja syrjinnän torjuntaa.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt (tunnetaan myös sateenkaarevien, kväärien (eng. *queer*) tai LHBTQ+ tai LHBTQIA+ -yhteisönä*) koostuvat moninaisista ihmisryhmistä, joiden sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu tai seksuaalinen suuntautuminen poikkeavat perinteisistä ja valtavirtaisista käsityksistä naiseudesta, miehisyydestä, heteroseksuaalisuudesta tai cissukupuolisuudesta. Tämä yhteisö sisältää useita erilaisia ryhmiä ja identiteettejä.

**LHBTIQ+ tai LHBTQIA+ kirjainyhdistelmän jokainen kirjain tarkoittaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvaa termiä: lesbo, homo, bi, trans, queer. Plusmerkki viittaa siihen, että suuntautumis- ja identiteettejä on paljon, eikä jokaista kirjainta voida sisällyttää lyhenteeseen. Siitä huolimatta kaikki seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kuuluvat samaan yhteisöön.*

Kvääri tai Queer kuvaa normit kyseenalaistavaa, tai identiteetti-kategorioiden ulkopuolelle jättyä henkilöä tai identiteettiä. Myös HLBTI, tai sateenkaarevuuden synonyymi. Queer on myös poliittinen tai akateeminen ajattelutapa, joka kyseenalaistaa yhteiskunnan sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä normeja
**HUOM. Queer voidaan kokea myös loukkaavana terminä. Usein tätä valitaan käyttää itse itsestään, enemmistön kuuluvan kannattaa käyttää termejä sateenkaareva, tai HLBTIA+*

Vähemmistöstressi on psykologinen ilmiö, jolla kuvataan vähemmistöön kuuluvien kokemaa kroonista stressitilaa. Tämä stressitila johtuu yhteiskunnan syrjivien rakenteiden vuoksi kasautuneista syrjintäkokemuksista, niiden aiheuttamasta ahdistuksesta ja pelosta, erilaisuuden tunteista sekä toiseuden kokemuksista. Myös kiusatuksi tuleminen ja väkivallan kokemukset vaikuttavat vähemmistöstressin syntyyn. Vähemmistöstressi vaikuttaa negatiivisesti fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen ja hyvinvointiin, aiheuttaen jopa masennusta ja ahdistusta. Se voi muuttaa henkilön sosiaalista käyttäytymistä. On hyvä tiedostaa, ettei vähemmistöstressi johdu ihmisen vähemmistöön kuulumisesta, vaan yhteiskunnan normien, oletusten sekä syrjinnän takia. Sateenkaarevat nuoret eivät siis ole tutkitusti masentuneempia sateenkaarevuutensa takia, vaan ympäristön paineiden ja syrjinnän pelon takia.

Ulostulo on sateenkaareviin ihmisiin liittyvä termi, jolla sosiologian kannalta tarkoitetaan sukupuolesta, sukupuoli-identiteetistä, seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuolen ilmaisuun liittyvästä identiteetistä kertomista. Psykologisesta näkökulmasta ulostulolla tarkoitetaan yksilön omaa prosessia seksuaali- tai sukupuoli-identiteetin muodostuessa ja selvittäessä yksilölle itselleen. Ulostulo voi olla emotionaalisesti merkittävä ja latautunut hetki etenkin nuorille. Ulostulo on kehittyvä prosessi ja tapahtuu toistuvasti etenkin uusissa sosiaalisissa tilanteissa tai kohtaamisissa. Ulostulo ei ole välttämätöntä, eivätkä kaikki halua kertoa sukupuolestaan tai suuntautumisestaan muille. Ulostulo on harvoin tarpeellista yhteisöissä, joissa oletetaan moninaisuutta ja joiden toiminta on rakennettu ihmisten moninaisuus huomioiden.

Sukupuolineutraalius on ajattelutapa, jossa sukupuolta ja sen erilaisia merkityksiä ei oteta huomioon. Sukupuolineutraalius on hyvä asia silloin, kun se johtaa tasa-arvoisempaan kohteluun. Sukupuolineutraalius on usein toimiva asia esimerkiksi laeissa, rakenteissa, fyysisissä tiloissa tai muissa asioissa, joissa sukupuolella ei ole merkitystä. Esimerkiksi tasa-arvoinen avioliittolaki on sukupuolineutraali, koska se kohtelee kaikkia samalla tavoin sukupuolesta riippumatta. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sukupuolineutraalius ei ole tavoiteltavaa, koska se jättää yleensä ihmisen sukupuolen näkymättömiin ja huomioimatta. Sosiaalisissa suhteissa suositeltavampaa on sukupuolisensitiivisyys, joka ottaa huomioon esimerkiksi sukupuolen vaikutukset kasvuun ja kehitykseen.

Sukupuolisensitiivisyys on kykyä ja herkkyyttä tunnistaa sukupuolen vaikutuksia ja merkitys. Sukupuolisensitiivisyydessä ei pyritä häivyttämään sukupuolia, eikä toisaalta arvottamaan tai vertailemaan niitä. Joskus sukupuoli voi olla merkittävä asia, mutta useimmiten ihmisessä tärkeämpää ovat kaikki muut ulottuvuudet. Osa tätä sensitiivisyyttä on huomioida sukupuolen moninaisuus ja tarjota tilaa tutkia omaa ymmärrystä sukupuolesta. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa tuetaan lasten ja nuorten sukupuolen ilmaisua tavoilla, jotka tuntuvat heistä itsestään hyvältä. Lisäksi nuoria opetetaan arvostamaan itseään ja suhtautumaan itseensä hyväksyvästi ja rakastavasti. Sukupuolisensitiivisyys vaatii kykyä tunnistaa omia arvojaan, kokemuksiaan, käsityksiään ja oletuksiaan. Joskus sukupuolisensitiivisyys voi myös tarkoittaa sukupuolen mukaan eriytettyjä tiloja, kuten tytöille, pojille, tai sukupuolivähemmistöille kuten ei-binäärisille suunnattua omaa toimintaa, jossa on mahdollista jakaa vertaiskokemuksia. Sukupuolisensitiivinen työote auttaa kaikkia nuoria. Se huomioi sukupuolivähemmistöjen lisäksi myös naisten ja miesten erilaiset kokemukset elämästä ja kasvusta.

Seksuaalinen suuntautuminen tarkoittaa ihmisen kokemaa seksuaalista, romanttista ja/tai emotionaalista vetovoimaa toisia ihmisiä kohtaan. Seksuaalinen suuntautuminen määrittyy sen mukaan, mikä on oma ja vetovoiman kohteen sukupuoli. Jokainen kokee oman seksuaalisuutensa omalla tavallaan ja kaikilla on oikeus määritellä itse oma suuntautumisensa. Suuntautuminen voi myös muuttua elämän aikana. Seksuaalisia suuntautumisia on useita ja uusia termejä muodostuu jatkuvasti. Yleisiä seksuaalisia suuntautumisia ovat: homo-, bi-, pan-, ja heteroseksuaalisuus.

Heteroseksuaalisuus on seksuaalisen, emotionaalisen ja/tai romanttisen vetovoiman tuntemista ihmisiä kohtaan, jotka ovat jotain muuta sukupuolta kuin itse.

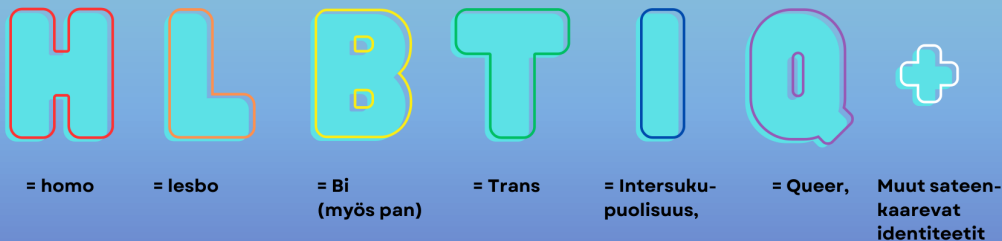
Homoseksuaalisuus on seksuaalisen, emotionaalisen ja/tai romanttisen vetovoiman tuntemista samaa sukupuolta olevia ihmisiä kohtaan.

Biseksuaalisuus on seksuaalisen, emotionaalisen ja/tai romanttisen vetovoiman tuntemista kahta tai useampaa sukupuolta kohtaan. Bi- ja panseksuaalisuus ovat osittain päällekkäisiä termejä.

Panseksuaalisuus on seksuaalisen, emotionaalisen ja/tai romanttisen vetovoiman tuntemista sukupuolesta riippumatta. Pan- ja biseksuaalisuudet ovat osittain päällekkäiset.

Aseksuaalisuus tarkoittaa että henkilö tuntee vain vähäisissä määrin, tai ei lainkaan seksuaalista vetovoimaa toisia kohtaan. Aseksuaalisuus ilmenee monissa muodoissa, ja he voivat kokea muunlaista vetovoimaa, esimerkiksi romanttista tai emotionaalista. Aseksuaali voi siis luokitella itsensä lisäksi esimerkiksi heteroksi tai homoksi esimerkiksi romanttisen kiinnostuksen perusteella. Aseksuaali voi olla myös aromanttinen.

Aromanttinen tarkoittaa, että henkilö tuntee vain vähäisissä määrin tai ei lainkaan romanttista vetovoimaa toisia kohtaan. Aromanttinen henkilö voi tuntea esteettistä, tai seksuaalista vetovoimaa toisia kohtaan. Aromanttinen voi olla myös aseksuaali.

Sukupuoli on monitasoinen käsite, joka voi viitata henkilön juridiseen sukupuoleen, ihmisen ruumiillisiin ominaisuuksiin kuten hormoneihin, anatomiaan tai sukuelimiin, sosiaalisiin normeihin sukupuolen ilmaisusta tai henkilön identiteettiin. Sukupuoli on spektri, johon lukeutuvat binääriset sukupuolet mies ja nainen, sekä binäärin ulkopuoliset sukupuolet. Sukupuoli on yhtä aikaa yksityistä ja henkilökohtaista, sekä sosiaalista, yhteiskunnallista ja julkista.

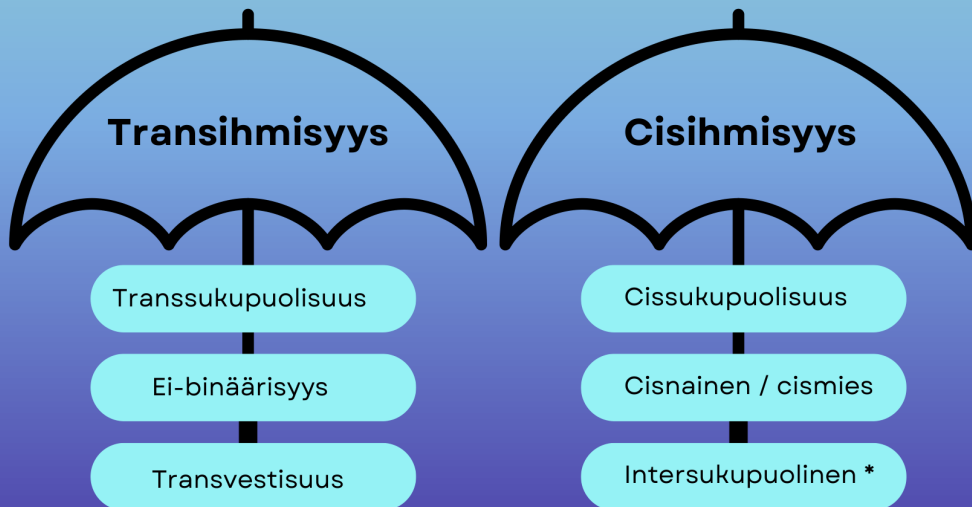
Sukupuoli-identiteetti tarkoittaa ihmisen käsitystä sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan. Ihmisen sukupuoli ei ole pääteltävissä ihmisen ulkonäön, sukuelinten, nimen, tai muun ominaisuuden perusteella. Jokaisella on oikeus itse määrittellä, tai jättää määrittelemättä identiteettinsä.

Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan, että sukupuoli on moninainen ilmiö. Voidaan myös käyttää termiä sukupuolten moninaisuus, joka viittaa siihen, ettei sukupuolta voi jakaa kahteen, toisistaan erotettavaan, toisilleen vastakkaiseen sukupuoleen. Jokaisen sukupuoli on moninainen ja sukupuolen moninaisuus -termi kattaakin sekä sukupuolivähemmistöt, että sukupuolienemmistöt.

Vanha nimi (tai deadname) tarkoittaa ihmiselle ensimmäiseksi annettua nimeä tilanteessa, jossa nimi on myöhemmin vaihdettu vastaamaan omaa sukupuolta. Ihmisen nimi annetaan usein syntymässä määritetyn sukupuolen perusteella. Nimiin liittyy vahvoja mielikuvia tai oletuksia henkilön sukupuolesta, sillä nimet on tyypillisesti jaoteltu miesten tai naisten nimiksi. Sukupuoleen voimakkaasti sidoksissa oleva nimi voi aiheuttaa transihmiselle, tai ei-binäärille sukupuoliristiriitaa, joten monet transihmiset tai ei-binäärit vaihtavat nimensä vastaamaan paremmin sukupuoltaan. Sukupuoliristiriidan vuoksi vanha nimi voi tuottaa ahdistusta ja sen käyttö voi paljastaa henkilön transtaustan. Vanhan nimen (deadname) käyttö luvatta on siksi väkivaltaista.

Cissukupuolinen tarkoittaa henkilöä, jonka sukupuoli vastaa hänelle syntymässä määritettyä sukupuolta. Sana cis on alkuaan latinasta ja tarkoittaa 'tällä puolen'. Syntymässään tytöksi/naiseksi määritelty henkilö, joka identifioituu naiseksi, on cismainen ja syntymässään pojaksi/mieheksi määritelty henkilö, joka identifioituu mieheksi, on cismies. Suurin osa ihmisistä on cissukupuolisia.

Transsukupuolisen ihmisen sukupuoli ei vastaa hänelle syntymässä määritettyä sukupuolta. Transsukupuoliset ihmiset usein kokevat ristiriitaa heille määritetystä sukupuolesta ja sukupuolirooleista. Transsukupuolisen ihmisen sukupuoli voi olla nainen, mies tai esimerkiksi ei-binääri. Halutessaan transsukupuoliset ihmiset voivat hakeutua lääketieteelliseen korjausprosessiin ja/tai vahvistaa sukupuolensa juridisesti. Tällä hetkellä juridinen sukupuolen vahvistaminen on mahdollista vain binäärisille transihmisille. Sana trans on lähtöisin latinasta ja tarkoittaa 'toisella puolen'.

Ei-binäärisyys tarkoittaa, että henkilön sukupuoli-identiteetti on muu, kuin mies, tai nainen. Ei-binäärisyys ei kuitenkaan ole kolmas sukupuoli, vaan kattotermi, jonka alapuolelle kuulu useita sukupuoli-identiteettejä. Ei-binääri ihminen voi olla esimerkiksi muunsukupuolinen, sukupuoleton tai intersukupuolinen. Ei-binääri voi olla myös genderfluid, eli kokea sukupuolensa liukuvana ja haluta ilmaista itseään eri sukupuolille tyypillisiksi katsotuilla tavoilla. Osa ei-binääreistä henkilöistä on sukupuolettomia, joka tarkoittaa, ettei heillä ole sukupuolta ollenkaan. Ei-binääriys on yksilöllistä ja jokainen ei-binääri-ihminen kokee sen omalla tavallaan. Osa ei-binäärisistä ihmisistä kokee itsensä transsukupuoliseksi ja haluavat hakeutua hormonikorvaushoitoihin tai leikkauksiin, osa taas ei.

Intersukupuolisuus tarkoittaa kehojen luonnollista vaihtelua, jossa kehon sukupuolitetut piirteet; kromosomit, hormonitoiminta tai sukuelimet eivät ole yksiselitteisesti perinteisen binäärisesti nais- tai miestyypillisiä. Nämä kehon erilaiset variaatiot voivat olla hyvin moninaisia ja vaihtelevat intersukupuolisten kesken. Intersukupuolisuus voi olla myös sukupuoli-identiteetti.

Intersukupuolisuus voi olla havaittavissa syntymästä alkaen, tai se voi ilmetä myöhemmin elämässä hormonaalisten muutosten tai muiden tekijöiden vaikutuksesta. Intersukupuolisuus ei ole sairaus eikä sitä tulisi pitää poikkeamana, vaan se on osa ihmisen biologista monimuotoisuutta. Intersukupuolisuus voi olla henkilön sukupuoli-identiteetti, mutta intersukupuoliseksi syntymässä määritetyn henkilön sukupuoli-identiteetti voi myös olla jokin muu, esimerkiksi mies tai nainen.

YHDENVERTAISUUS

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Käytännössä yhdenvertaisuus on kaikkien ihmisten kohtelua samanarvoisina. On hyvä tunnistaa, ettei yhdenvertaisuuden toteuttaminen ole itsestäänselvyys, tai helppoa, vaan vaatii aktiivista yhteisön ja yksilön toiminnan tarkastelua, sekä kehittämistä.

Yhdenvertaisuuslain (L1325/2014) nojalla syrjimättömyyden ja yhdenvertaisuuden edistäminen on lasten ja nuorten kanssa työskentelevien velvollisuus. Se ohjaa kaikkia julkisoikeudellisia yhteisöjä, myös kirkkoa.

Sosiaalialan työntekijää ohjaavat lakien lisäksi oman työpaikan ohjeistukset, sekä ammattietiikka, joka ohjaa henkilön koko ammatillista toimintaa ja arjen valintoja. Ihmisarvon tunnustaminen, ihmisoikeuksien puolustaminen sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat sosiaalialan ammatin keskeisiä periaatteita.

Sosiaalialan ammattilaisilla on velvollisuus asettua yhteiskunnalliselta asemaltaan heikommassa asemassa olevien ryhmien tai yksilöiden puolelle, sekä tuoda tietoa syrjivistä käytänteistä ja tilanteista päätöksentekoon. Heikommassa asemassa olevien puolustaminen vaatii ymmärrystä eri vähemmistöistä, sekä heidän kohtaamistaan syrjivistä rakenteista ja käytännöistä.

Myös evankelis-luterilaisella kirkolla on linjauksia yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumiseksi. Evankelis-luterilainen kirkko on hyväksynyt Luterilaisen maailmanliiton linjauksen sukupuolten oikeudenmukaisuudesta ja edistää sen mukaisia toimia. Lisäksi kirkolla on Saavu-saavutettavuusohjelma, Ovet Auki -strategia ja esimerkiksi rippikoulutyöhön liittyviä dokumentteja, joissa kannustetaan yhdenvertaisiin toimintatapoihin.

Jokaisella on vastuu yhdenvertaisen yhteisön rakentamisesta. Useissa yhteisöissä on nimetty yhdenvertaisuudesta tai häirinnästä vastaava työntekijä, luottamustoimija tai sateenkaari-yhteyshenkilö, jonka vastuulle yhdenvertaisuuden edistäminen on kirjattu. Yhdenvertaisuus, sen edistäminen ja epäkohtiin puuttuminen ovat kuitenkin yhteisön jäsenten kollektiivinen vastuu. Jokainen vaikuttaa yhteisön turvallisuuteen omilla valinnoillaan.

Ymmärrys yhdenvertaisuudesta laajenee koko ajan. Siksi yhdenvertaisuustyön tarkoituksena ei ole tulla täydelliseksi, vaan kehittää omaa ajattelua ja ymmärrystä suuntaan, jossa on helpompi tarkastella omaa toimintaa, ja ymmärtää sen vaikutuksia.

Kaikki erehtyvät välillä. Siksi yhdenvertaisuustyössä tärkeintä onkin armollisuus itseä ja muita kohtaan, jatkuva pyrkiminen parempaan ja kyky pyytää anteeksi, kun tekee virheen. Dialogi ja avoimuus ovat avainasemassa, kun halutaan rakentaa turvallisempaa yhteisöä.

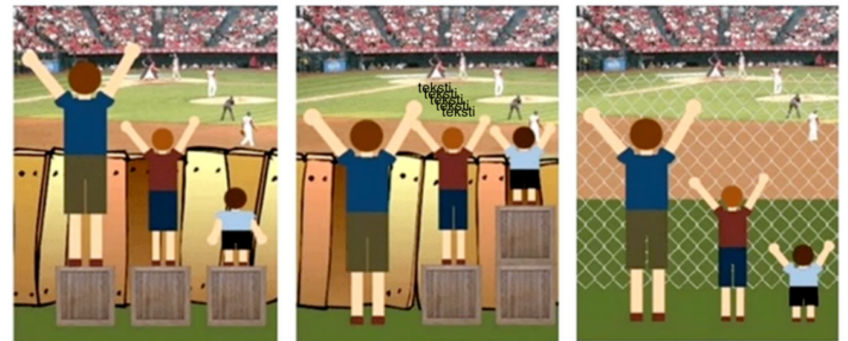
Yhdenvertaisuuden edistäminen vaatii enemmistöltä liittolaisuutta, eli aktiivista tukea vähemmistöille ja vähemmistöjen aktiivista puolustamista. Alistetusta asemasta käsin on vaikea saada äänensä kuuluviin ja rakenteiden muuttaminen on siksi vaikeaa yksin.

Yhdenvertaisuus vaatiikin vähemmistöjen haavoittuvan aseman ja syrjivien rakenteiden tunnistamista.

Yhdenvertaisuuden ajatellaan usein olevan sitä, että kaikille annetaan sama tuki. Todellisessa yhdenvertaisuudessa poistetaan ensisijaisesti esteet ja eriarvoisuutta aiheuttavat käytännöt tai toimet, jonka jälkeen tarjotaan jokaiselle heidän tarvitsemansa tuki.

Tämä on ensisijainen pyrkimys

Yhdenvertaisuuden edistäminen

Seta
SUKUPOLVEN
MONINAISUUDEN
OSAAMISKESKUS

Kaikkien ajatellaan hyötyvän samasta tuesta

Kaikki saavat vaaditun tuen rakenteellisen esteen ylittämiseksi

Rakenteelliset esteet poistetaan. Tarvittaessa tarjotaan lisätukea

SYRJINTÄ JA HÄIRINTÄ

Syrjintä on yhdenvertaisuuslailla kiellettyä toimintaa. Lain mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen, tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on toisen ihmisen kohtelemista huonommin kuin muita jonkin henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella. Syrjintä voi olla välillistä, välitöntä, läheissyryntää, oletamaan perustuvaa syrjintää tai esimerkiksi kohtuullisten mukautusten epäämistä vammaisilta henkilöiltä.

Välitön syrjintä tarkoittaa tilanteita, joissa ihmistä kohdellaan muita huonommin hänen henkilökohtaisen ominaisuutensa, kuten sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella.

Välillinen syrjintä tarkoittaa näennäisesti neutraaleja sääntöjä tai käytäntöjä, jotka asettavat henkilön muita heikompaan asemaan, esimerkiksi kielivaatimus, joka ei todellisuudessa ole välttämätön työnteon kannalta.

Läheissyryntä tarkoittaa henkilön syrjimistä siksi, että hänen läheisensä kuuluu johonkin vähemmistöön ja oletamaan perustuva syrjintä sitä, että henkilö asetetaan muita huonompaan asemaan siksi, että hänen oletetaan kuuluvan johonkin vähemmistöryhmään.

Moniperustainen syrjintä tarkoittaa syrjintää tilanteissa, joissa henkilö tai ihmisryhmä joutuu syrjinnän kohteeksi useamman eri syrjintäperusteen vuoksi.

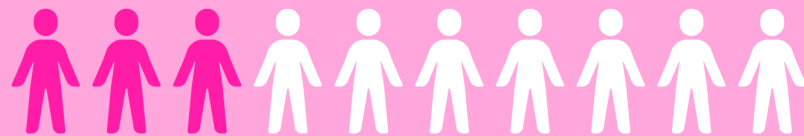
Häirintä on myös syrjintää. Häirinnällä tarkoitetaan käyttäytymistä, jolla loukataan henkilön tai jonkin ihmisryhmän ihmisarvoa liittyen kiellettyyn syrjintäperusteeseen. Häirinnässä luodaan halventava, uhkaava, nöyryyttävä, vihamielinen, tai muutoin turvaton ilmapiiri. Häirintä voi tapahtua useilla eri tavoilla, esimerkiksi vihamielisten symbolien esillä pitämisenä, sanallisina hyökkäyksinä kuten haukkumisena, tai ulkopuolelle jättämisenä.

Kiusaaminen on toistuvia häirinnän, syrjinnän tai väkivallantekoja. Nuorten kohdalla kiusaaminen on yleisimmin ulossulkemista, eristämistä, haukkumista ja pilkkaamista, ikävien asioiden puhumista toisen selän takana, tönimistä, tai muuta vahingoittamistarkoituksessa tehtyä. Kiusaamista esiintyy paljon myös sosiaalisessa mediassa.

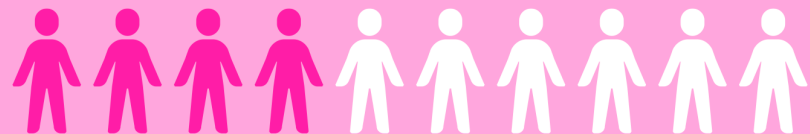
SATEENKAAREVIEN KOKEMA SYRJINTÄ JA HÄIRINTÄ

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset ovat olleet pitkään stigmatisoituja yhteiskunnissa eri puolilla maailmaa ja kokevat keskimääräistä enemmän syrjintää sekä häirintää. Siksi **työ tasa-arvon** ja **ihmisoikeuksien** puolesta näille ryhmille on jatkuvasti **välttämätöntä**. Syrjinnän ja ennakkoluulojen vähentäminen sekä yhteiskunnan tuki ja hyväksyntä ovat olennaisia askelia kohti tasa-arvoisempaa ja inklusiivisempaa yhteiskuntaa.

Euroopan perusoikeusvirasto (FRA) julkaisi vuonna 2020 kyselytutkimuksen sateenkaari-ihmisten kokemasta häirinnästä ja syrjinnästä. Tutkimuksen mukaan suomalaisista sateenkaarevista yli **30 prosenttia** on kokenut häirintää tai syrjintää koulussa, työelämässä tai vapaa-ajalla. Euroopassa vastaava luku on 40 prosenttia. Suomalaisista alaikäisistä vastaajista yli puolet oli kokenut vihamielistä kommentointia tai käytöstä koulussa. **Viidesosa** transihmisistä sekä intersukupuolisista on joutunut seksuaalisen tai fyysisen väkivallan kohteeksi, tämä on **kaksi kertaa enemmän** kuin muut sateenkaarevat. **60 prosenttia** kaikista kyselyyn vastanneista epäröi pitää kumppaniaan kädestä julkisesti, koska pelkää häirintää.

Reilu neljännes sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista tuntee itsensä yksinäiseksi, kun vastaava osuus muilla nuorilla oli noin kymmenesosa.

Noin neljä kymmenestä seksuaalivähemmistöön kuuluvasta nuoresta oli kokenut seksuaalista häirintää ja ehdottelua. Heteronuorilla vastaava osuus oli noin kaksi kymmenestä.

Yleisimmin kiusaamista, syrjintää ja epäasiallista kohtelua kokevat muunsukupuoliset nuoret. Heistä lähes 70 prosenttia kertoi kokeneensa usein tai joskus epäasiallista kohtelua liikuntaharrastuksessa.

Moninkertaiseen vähemmistöön kuuluvat nuoret saavat osakseen moninkertaisen määrän syrjintää. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaiset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret ovat siis erityisen heikossa asemassa.

Häirintä ja tietämättömyys eivät kohdistu sosiaali-terveys ja kirkon alalla vain asiakkaisiin. **Neljäsosa** sateenkaarevista nuorista aikuisista piilottaa identiteettinsä siirtyessään koulusta työelämään. Erityisesti ne sateenkaarevat, joiden identiteettiä ei tueta, pelkäävät etteivät voi kouluttautua tai työllistyä itselleen mielekkäille aloille häirinnän ja syrjinnän vuoksi.

Työpaikoilla häirintää ilmenee **eniten sosiaali- ja terveysalalla** sekä palvelualalla. Sote-alalla häirintää kertoi kokeneensa edellisen vuoden aikana kolme neljäsosaa. Hyvinvointialueilla, kunnissa, kuntien omistamissa yhtiöissä ja järjestöissä työskentelevät ihmiset ilmoittivat kokeneensa häirintää muita useammin ja häiritsijöinä ovat kaikista yleisimmin työkaverit (38%) ja asiakkaat (29%).

Syrjintä ja häirintä on usein mitätöintiä, vähättelyä, poissulkemista sekä vihapuhetta, joka kohdistuu uhriin tämän vähemmistöstatuksen takia. On myös olemassa rakenteellista, yhteiskunnan sosiaalisista normeista johtuvaa syrjintää. Tätä rakenteellista syrjintää tapahtuu esimerkiksi kouluissa ja työpaikoilla. Esimerkiksi usein tapahtuva ihmisten jakaminen naisiin ja miehiin, sulkee ulos ei-binäärit ja sukupuolettomat henkilöt. Pahimmillaan syrjintä ja häirintä voi kärjistyä jopa viharikoksiksi. Sateenkaarevien kohtaamaa syrjintää kutsutaan esimerkiksi **homo- , bi- , a- tai transfobiaksi**, jotka ovat ilmiönä rinnastettavissa esimerkiksi rasismiin ja seksismiin. Rikoksen tunnusmerkit voivat täyttyä syrjinnän ja häirinnän lisäksi myös esimerkiksi kunnianloukkauksena.

Vihapuhe ja häirintä vaikuttavat yleisimmin henkilön turvallisuuden tunteeseen, sekä psyykkiseen terveyteen. Henkilö valikoituu häirinnän tai muun epäasiallisen kohtelun uhriksi yleensä ulkoapäin havaittavan, oletetun tai tosiasiallisen, ominaisuuden vuoksi. Tällä tarkoitetaan sitä, että häirintää tapahtuu lähtökohtaisesti tehtyjen oletusten perusteella tilanteissa, joissa ei pysähdytä miettimään, oletusten paikkansapitävyyttä. Olennaista on, että häirinnän perusteena ovat oletettuun ominaisuuteen liittyvät ennakkoluulot, tai vihamielisyys. Tämä voi olla esimerkiksi vihamielisyttä transihmisiä tai seksuaalivähemmistöjä kohtaan.

NORMIT JA OLETUKSET HAASTAVAT YHDENVERTAISUUTTA

Normit ja oletukset liittyvät olennaisesti toisiinsa. Normit ovat yhteiskunnassa vallitsevia sääntöjä ja ohjeita, siitä miten ihmisten tulisi elää ja millaisia olla. Normit rakentuvat ihmisten keskuudessa sen mukaan mihin asioihin on totuttu ja mitkä asiat ovat tavallisia. Normit muodostavat yhteiskuntaan arvojärjestyksiä, joiden mukaan jotkin asiat ovat toivotumpia kuin toiset. Ne vaikuttavat tehtyihin oletuksiin ja asenteisiin toista ihmistä kohtaan. Nämä arvojärjestykset vaikuttavat myös kohtaamiseen, erityisesti silloin kun toinen osapuoli ei ole tuttujen normien mukainen, tai vastaa omia oletuksia.

Normit voivat vaikeuttaa kaikkien ihmisten elämää. Etenkin vähemmistöihin kuuluvien elämään normit vaikuttavat negatiivisesti, sillä ne voivat aiheuttavaa pakon ulostuloon, tai muutoin tehdä vähemmistöön kuuluvan olon näkymättömäksi. Esimerkiksi parisuhteesta puhuessa tehdään normien vuoksi usein hetero-oletus. Tällaisessa tilanteessa vähemmistöön kuuluva joutuu valitsemaan, korjaako hän virheellisen oletuksen vai ei. Nämä tilanteet aiheuttavat vähemmistöstressiä, koska vähemmistöön kuuluva ei voi tietää miten kuulija reagoi vähemmistöstatukseen tai huomautukseen virheellisestä olettamasta.

Monilla on sisäistettyä homo-, bi- ja transfobiaa normien vuoksi. Esimerkiksi kahden naisen välistä suhdetta ei pidetä yhtä todellisena tai aitona, kuin naisen ja miehen välistä suhdetta, tai transmiestä ei pidetä yhtä miehenä kuin cismiästä. Usein nämä ajatukset tulevat vastaan käydessä keskusteluja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, tai kohdatessa vähemmistöön kuuluva henkilö.

Sukupuolinormatiivisuus viittaa yhteiskunnan kirjoittamattomiin sääntöihin, jonka mukaan ihmiset ovat joko miehiä tai naisia ja tulisi käyttäytyä näihin sukupuoliin yhdistettyjen piirteiden mukaisesti. Nämä sukupuolet nähdään usein toistensa vastakohtina ja asiana, jonka voi määritellä sukuelinten ja ulkoisen olemuksen perusteella.

Cis- ja hetero-oletuksilla tarkoitetaan sitä, että ihmisten oletetaan olevan lähtökohtaisesti heteroseksuaalisia, sekä cissukupuolisia. Hetero-oletus näkyy yhteiskunnassa esimerkiksi niin, että miesten oletetaan ihastuvan naisiin ja naisten miehiin.

Sukupuolioletus näkyy niin, että useat tilat ja puheet olettavat, että ihmiset olisivat vain miehiä ja naisia. Esimerkiksi vaatekaupoissa on vaatteet jaettu miesten ja naisten vaatteisiin, samoin monista ammateista oletetaan niiden olevan jonkin tietyn sukupuolen ammatteja. Naisten ja miesten myös oletetaan käyttäytyvän tietyillä tavoilla, vieläkin mies, joka jää hoitamaan lapsia kotiin voi herättää ihastusta, kun naiselle kotiin jääminen on usein odotettavaa.

Normien rikkomisesta voi seurata erilaisia **sosiaalisia rangaistuksia** tai **sanktioita**.

Yksilöön kohdistuva sanktio voi olla esimerkiksi asioista huomauttaminen, tuijottamista, juoruilua, osoittelua, ulossulkemista tai muuta häirintää.

Yhteisölliset sanktiot ovat esimerkiksi julkista vähemmistöjen kustannuksella vitsailua, homottelua, slurrien, eli tietyn vähemmistöryhmän luokkaamiseen tarkoitettujen sanojen, käyttöä. Tämä ylläpitää normeja ja sulkee vähemmistöön kuuluvat ulos.

Yhteiskunnalliset sanktiot ovat syrjiviä rakenteita ja oikeuksien eväämistä. Tämä voi olla esimerkiksi sukupuolineutraalien WC-tilojen puute.

Normitietoisessa lähestymistavassa pyritään aktiivisesti tiedostamaan, kyseenalaistamaan sekä purkamaan haitallisia normeja. **Normitietoisuuteen liittyy olennaisesti moninaisuuden olettaminen.** Sen sijaan, että oletetaan tilassa olevan vain enemmistöön kuuluvia, oletetaan että tilassa on kaikkien eri vähemmistöjen edustajia ja eri elämäntilanteissa olevia. Tällöin tulee tarkastella omia sanavalintojaan, sekä toimintaansa ja voi välttää normien vahvistamista.

”Ensimmäinen ajatus on se, joka meille on opetettu ja toinen se, jonka me valitsemme.”

Luokittelu on ihmisille luontainen tapa jäsentää maailmaa ja monimutkaisia ilmiöitä, ja usein sitä tehdään arjessa huomaamatta. Ihmisiä luokitellaan **oletusten** perusteella ja nämä oletukset tehdään usein ulkoisten ominaisuuksien, kuten ihonvärin, kehon, äänen, hiusten ja pukeutumisen perusteella. Toisista ihmisistä oletetaan esimerkiksi heidän ikänsä, terveydentilansa, etninen taustansa ja sukupuolensa.

Näitä asioita ei kuitenkaan voi päätellä ulkoapäin ja siksi **oletukset voivat johtaa syrjintään**, vaikka niillä ei olisi tarkoitus loukata. Esimerkiksi sukupuoli oletuksen haaste on, että ihmiset pyritään lokeroimaan kaksinaisesti, eli vain miehiksi tai naisiksi, sillä se on pitkään ollut normi yhteiskunnassa. Oletukset johtuvat normeista siitä, millainen on nainen, mies, tai ei-binääri henkilö. Miehiä pidetään vahvoina ja naisia tunteikkaina.

Sukupuolen perusteella myös oletetaan toisen henkilön kiinnostuksen kohteita tai osaamista. Kun olettaa toisen henkilön esimerkiksi mieheksi, saattaa häntä pitää automaattisesti vahvana, tai olettaa että häneltä kannattaa kysyä teknologiasta tai urheilusta. Nämä **oletukset ylläpitävät** ahtaita sukupuolirooleja ja ovat haitallisia sukupuolivähemmistöille, sekä -enemmistöille, sillä ne johtavat sukupuolittuneeseen kielenkäyttöön ja pahimmillaan väärinsukupuolittamiseen.

Sukupuolittaminen tarkoittaa usein huomaamatta tapahtuvaa, ihmisiin ja asioihin suhtautumista kaksinaapaisen sukupuolijaon mukaan. Sukupuolittamista on esimerkiksi tuntemattoman ihmisen olettaminen ulkonäön perusteella mieheksi, tai naiseksi. Yhteiskunnassa valtaosa asioista on hyvin sukupuolittuneita, kaupoissa on miesten ja naisten osastot sekä yhä puhutaan poikien ja tyttöjen leluista tai väreistä. Sukupuolittaminen onkin hyvin pitkälle rakenteellinen asia, johon kasvetaan.

Sukupuolittamista voi välttää käyttämällä aktiivisesti **sukupuolineutraaleja termejä**, kun toisen henkilön sukupuolesta ei ole varmuutta, tai kun sukupuoli ei ole tilanteessa olennainen asia. **Toisen henkilön sukupuolittaminen on harvoin tarpeellista.**

Väärinsukupuolittaminen tarkoittaa ihmisen kategorisoimista sukupuoleen, johon hän ei kuulu, eli tilanteita, joissa henkilö ei tule nähdäksi ja kohdatuksi omana itsenään. Usein väärinsukupuolittaminen johtuu ihmisten oletuksista, joita he pitävät totena. Väärinsukupuolittaminen on loukkaava ja väkivaltaista, oli se tahallista tai tahatonta.

Väärinsukupuolittaminen voi olla esimerkiksi transsukupuolisen henkilön identifioimista syntymässä määriteltyyn sukupuoleen, väärin sanojen ja termien käyttöä, tai vanhan, väärään sukupuoleen yhdistettävän nimen käyttöä.

Väärinsukupuolittaminen aiheuttaa pahaa oloa ja esimerkiksi sosiaalisten tilanteiden pelkoa. Väärinsukupuolittamisen pelon takia sosiaaliset tilanteet, kuten koulu, työ tai julkiset tilat, ovat monille sukupuolivähemmistöön kuuluville henkilöille todella kuormittavia sekä stressaavia.

Kun oletuksia pidetään totuuksina, eikä oman oletuksen paikkaansa pitävyyttä tarkisteta, syntyy eniten ongelmia.

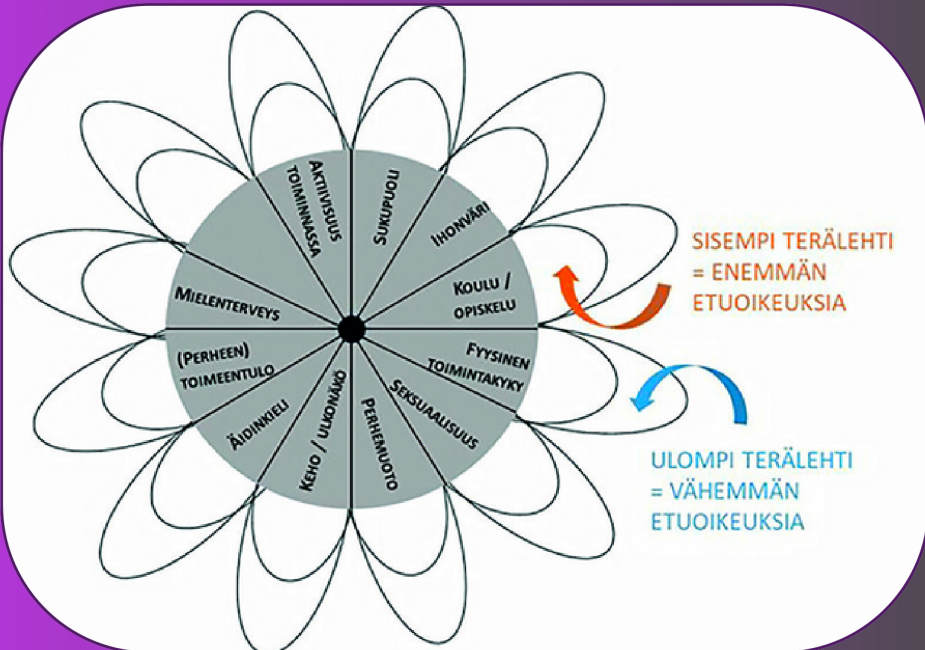
Esimerkiksi toinen henkilö oletetaan naiseksi ja häntä puhutellaan naisena suoraan, vaikka oletus ei pitäisi paikkaansa. Samalla tavoin, kun ihmisiltä saatetaan pelkän ihonvärin perusteella kysyä mistä hän on kotoisin, tai puhua hänelle suoraan englanniksi, koska oletetaan että hän ei puhu suomea.

Enemmistöön kuuluvat eivät usein huomaa, kuinka paljon he itse tekevät, tai heistä tehdään oletuksia, sillä oletukset osuvat useammin oikeaan. Esimerkiksi ulkoisten ominaisuuksien perusteella tehdyt oletukset sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta eivät todennäköisesti mene cis-heteron kohdalla väärin. Tämä voi hankaloittaa omien oletusten tunnistamista ja oman toiminnan haitallisuuden ymmärtämistä. **Siksi omia ajatuksia, normeja ja oletuksia tulee tarkastella kriittisesti.**

Osittain oletuksista johtuvaa haittaa on pyritty vähentämään käyttämällä naisoletettu, tai miesoletettu sanoja. Nämä sanat ovat kuitenkin monissa yhteyksissä ongelmallisia. Mies- ja naisoletettu sanat tekevät nähdäksi sen, että henkilön sukupuolesta ei ole varmuutta vaan se perustuu oletukseen, mutta sanojen käyttö ei kuitenkaan poista tehtyä oletusta.

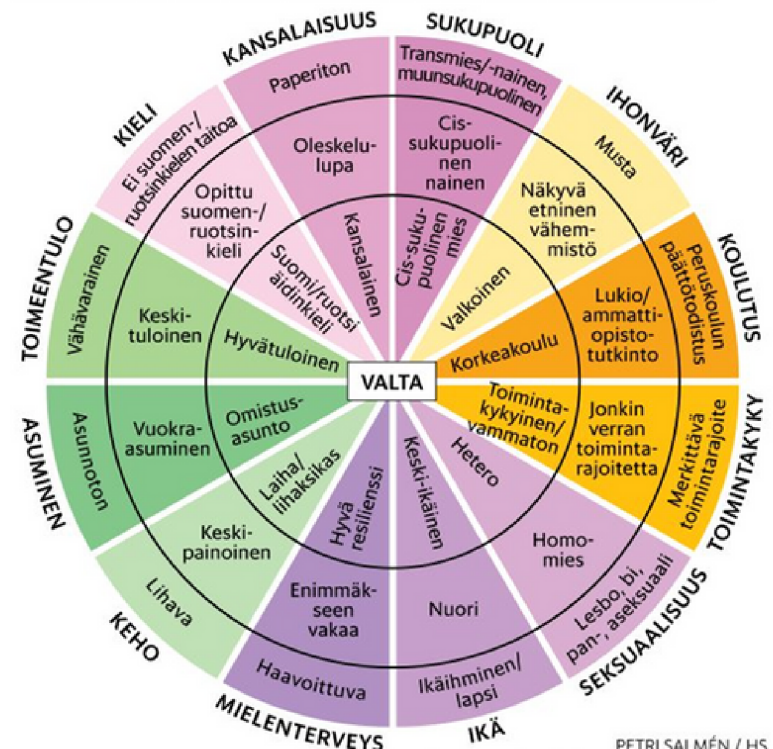
Tarvitseeko sanoa että ”näin kadulla naisoletetun” vai voiko sanoa **”näin kadulla henkilön, joka...”**. Esimerkiksi ei-binääreille nais- tai miesoletetuksi kutsuminen on loukkaavaa, koska sanat huomioivat vain binäärisen sukupuolijaon.

Etu oikeuksien kehä ja **etu oikeuksien kukka** kuvaavat sitä, mitkä erilaiset tekijät vahvistavat tai heikentävät omaa asemaa yhteiskunnassa, tai vaikuttavat esimerkiksi nuoren asemaan nuorisotoiminnassa.

Etu oikeuskehä

Mitkä tekijät lisäävät tai kaventavat mahdollisuuksiasi?

PETRI SALMÉN / HS

Lähde: ccrweb.ca / Sylvia Duckworth, käännös: Michaela Moua

Omia oletuksia ja ajattelua tulee siis tarkastella kriittisesti, ja pohtia mihin ajatuksemme pohjautuvat ja miksi. Myös omia etuoikeuksia, statusta ja identiteettiä on hyvä tarkastella. Mistä esimerkiksi syntyy oma käsitys siitä, mikä on naisellista, tai miehekästä?

Omista oletuksista on helpoin tulla tietoiseksi, kun yrittää aktiivisesti saada itsensä kiinni tilanteista, joissa tekee oletuksen. Tätä voi tehdä, kun kohtaa ihmisiä, tai esimerkiksi katsomalla valokuvia ihmisistä tarkastellen millaisia oletuksia tekee.

“Ketään ei pitäisi nähdä vain yhden ominaisuuden perusteella, vaan nähdä ihmisenä.”

Asiaa voi pohtia esimerkiksi mielikuvaharjoitteiden kautta. Jos kävelisit huoneeseen, joka on täynnä ihmisiä ja tuntisit itsesi erilaiseksi, millaisia ihmisiä tuossa tilassa olisi? Millaisessa tilanteessa tai hetkessä olisit erilainen tai vähemmistöä?

Myös erilaisuutta on hyvä pohtia. Kuka on mielestäsi erilainen? Miksi? Mistä käsityksesi erilaisuudesta tulee, liittyykö se esimerkiksi kasvuympäristöön, kulttuuriin tai sosiaalisiin normeihin?

Kohtaaminen ja turvallisempi tila

Sateenkaarevan nuoren kohtaaminen

Keskusteluissa sateenkaarevasta nuoruudesta ja siitä miten kyseiset nuoret haluavat tulla kohdatuksi korostuu kunnioitus, toimijuus, ihmisarvo, itsemäärättyoikeus, sekä kaipuu tulla nähdyksi normaalina, eikä poikkeusnuorena.

Nuoret ovat niin paljon muutakin kuin heidän suuntautumisensa ja sukupuoli-identiteettinsä, vaikka vähemmistöstatus vaikuttaakin aina taustalla.

Tällainen kohtaaminen ei vielä toteudu seurakuntien tai sosiaalialan toiminnassa. Moni sateenkaareva kokee heille suunnatut palvelut ja tietoisuuden heidän tilanteestaan riittämättöminä. **Noiin joka viides** transihminen on kokenut sopimatonta kommentointia tai kiinnostusta, ja useimmat heistä pelkäsivät hoitavan tahon huonoa reagointia seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen.

Taakasta Voimavaraksi- hankkeen kyselyssä **kolmasosa** nuorista piti kokemustaan seurakuntien nuorisotoiminnasta ahdistavana. **Yli puolet** vastaajista kertoi, että moninaisuutta tai sateenkaarevuutta ei huomioitu toiminnassa mitenkään.

“**Jos joutuu piilottelemaan sitä kuka oot, niin ethän sä oo enää sä. Kaikilla on oikeus tulla nähdyksi, koska nähtynä tulee olo, et omat tunteet ja ajatukset on merkityksellisiä ja arvokkaita. Kun minut nähdään tämmöisenä kun olen, ymmärretään mistä lähtökohdista kokemukseni ja ajatukseni tulee ja minut ymmärretään oikein.**”

Mielenterveys- ja päihdetyössä työskentelevät ammattilaiset kertoivat, ettei heillä ole riittävästi tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä tai heidän elämäänsä liittyvistä kysymyksistä. Moni myös kertoi tunnistaneensa kollegoissaan ennakkoluuloja ja tiedon puutetta, mutta eivät tunnistaneet samoja asioita omassa toiminnassaan. **Jos aikuisella ei ole tietoa tai osaamista esimerkiksi sukupuolen moninaisuudesta, syntyy herkästi tilanteita ja raameja, joihin nuori ei mahdu.** Esimerkiksi jaetaan leirin saunavuorot tyttöjen ja poikien vuoroihin, jolloin ei-binäärinen nuori kokee itsensä poikkeuksena, ja näkymättömänä. Ahtaat normit lisäävät vähemmistöön kuuluvien kuormitusta ja ahdistusta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettukin on todennut, että yhteiskunnan tulisi tukea nuoria herkässä ikävaiheessa, mutta toistaiseksi sateenkaarevien nuorten kohdalla tässä on epäonnistuttu. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tulosten perusteella tiedämme, että sateenkaarevilla nuorilla mielialaan liittyvät huolet ovat lähes **kaksi kertaa yleisempiä,** kuin muilla nuorilla. **60 prosenttia** sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista oli ollut huolissaan mielialastaan kyselyä edeltävän vuoden aikana.

Sateenkaarevista nuorista useampi kuin muista nuorista ei saa tukea ja apua ongelmiin silloin, kun he sitä todella tarvitsisivat. Sateenkaarevat nuoret myös kokivat kouluympäristön puutteelliseksi ja turvattomaksi useammin, kuin muut nuoret. **Olellaista on huomata, ettei sateenkaarevien nuorten pahoinvointi johdu siitä, että he kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön** vaan aiemmin kuvaamistamme yhteiskunnan ulossulkevista normeista ja rakenteista, sekä siitä, että joutuu jatkuvasti pelkäämään, tuleeko kohdatuksi oikein.

”On raskasta ja raastavaa, kun ei voi olla oma ittensä, tai joutuu miettimään mikä on kohteliain tapa korjata vääriä oletuksia. Sukupuoli ja seksuaalisuus on kuitenkin tosi iso osa sua ja sun elämää, jos niitä joutuu peittelemään käy se tosi raskaaksi. Jos halua olla asioista avoin, mut ei voi koska toinen suhtautuu sun avoimuuteen ikävästi se on raastavaa.”

Nuoruus on herkkä ikävaihe, jossa oma identiteetti rakentuu ja omaa olemista peilataan muilta saadun palautteen kautta. Nuorten elämässä olevien aikuisten, erityisesti ammattilaisten, sanoilla ja suhtautumisella on suuri merkitys nuoren kasvulle ja kehitykselle, sekä itsetunnon rakentumiselle. Myönteinen suhtautuminen nuoreen ja hänen identiteettiinsä, ja identiteetin tukeminen ovat merkittävä hyvinvointitekijä. Esimerkiksi transnuorten hyvinvointi on kohentunut merkittävästi, kun heitä ei ohjattu väkisin tietynlaiseen sukupuolen ilmaisuun vaan kannustettiin ilmaisemaan itseään heille sopivalla tavalla.

Perheen ja ystävien hyväksyvä ja kannustava suhtautuminen korostuu hyvinvointitekijänä, mutta lisäksi sateenkaareva yhteisö, harrastustoiminnanohjaajat ja nuorisotyöntekijät ovat olennainen osa nuorten arkea, sekä tärkeä kasvun ja kehityksen tuki. Ammatillaiset luovat osaltaan keskustelukuluttuuria, mallintavat hyväksytyä toimintaa, sekä voivat tarvittaessa jakaa tietoa sateenkaarevuudesta toiminnassa mukana oleville nuorille, sekä nuorten muille läheisille. Nuorten kanssa työskentelevillä on paljon valtaa ja vastuuta siinä, miten turvallisiksi nuoret kokevat olonsa ja itseilmaisunsa.

Kohdatuksi ja hyväksytyksi tuleminen ovat yleis-inhimillisiä tarpeita, jotka vaikuttavat perusturvallisuuden ja itsetunnon kehittymiseen. Kohtaaminen rakentuu kahdessa tasossa, yksilönä ja yhteisönä. Ammattilaisten tulee ymmärtää näiden ero, ja kuinka yhteisönä sateenkaarevien kohtaaminen vaikuttaa siihen, tuleeko yksilö paikalle ja kokeeko hän kuuluvuutta.

Yksilönä kohtaamisella viitataan siihen, että yksittäinen nuori kohdataan hänen tarpeisiinsa sopivalla tavalla. Yhteisönä kohtaamisella tarkoitetaan sitä, että **yhteisöltä vaaditaan turvallisuutta** ja selkeää viestiä siitä, että vähemmistöön kuuluva nuori on tervetullut. Yksittäinen nuori tuskin tulee paikalle, jos hän kokee, että yhteisö on ulossulkeva, tai hyväksyy esimerkiksi vähemmistöihin kohdistuvan vihapuheen tai epäasiallisen kohtelun.

Kohtaaminen koostuu useista eri osa-alueista ja kokemukseen vuorovaikutuksen onnistumisesta vaikuttavat keskustelevien osapuolten orientaatiot, arvot sekä ymmärrys toisen tilanteesta. Eri osapuolille voi myös jäädä hyvin erilaiset kuvat kohtaamisen onnistumisesta ja siksi kohtaaminen vaatii ammatilliselta erityistä herkkyyttä.

Ammattilaisen tulisikin kyetä asettumaan sateenkaarevan nuoren asemaan, mikä vaatii ammatillaisen tietoutta vähemmistöasemasta ja sen seurauksista. Ymmärrysemme nuoren tilanteesta ja tarpeista vaikuttaa siihen, miten suhtaudumme kohtamiseen ja mistä suunnasta haemme ratkaisuja hänen ongelmiinsa tai tarpeisiinsa.

Kun nuori kertoo identiteetistään

Kun nuori kertoo kuuluvansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, puhutaan ulostulosta tai kaapista tulosta. Sateenkaarevat joutuvat tulemaan kaapista jatkuvasti, koska cishetero-oletus on niin vahva. Voikin siis ajatella, että kun nuori kertoo suuntautumisestaan tai identiteetistään, hän kutsuu ammattilaisen omaan tilaansa.

Nuorelta on aina luottamuksen osoitus kertoa asioita itsestään, pientä tai suurta. Vähemmistönuorten kohdalla siihen liittyy kuitenkin monenlaisia pelkoja. Siksi vähemmistöstatuksesta kertomisen kohdalla on tärkeää kuulostella sitä, haluaako nuori kertoa tämän herkän asian keskustellakseen siitä ja tullakseen nähdyksi sen kautta, vai vaan kutsua ammattilaisen tilaansa niin, että ollaan samalla sivulla ilman, että asiasta tehdään numero. On myös tärkeää, että kerrottuaan nuori saa edelleen olla nuori, mutta niin, että ammattilainen tietää hänestä hieman enemmän.

”Jos kerron identiteetistäni, niin toisen tulis ymmärtää, ettei kyse oo hänestä, vaan mun halusta tai tarpeesta jakaa oma kokemukseni.”

Kun nuori kertoo identiteetistään, suuntautumisestaan tai esimerkiksi uudesta nimestään, kannattaa miettiä miten tilanteeseen suhtautuu. Reagoidaanko suurellesesti, kun joku kertoo itsestään, vai todetaanko **”kiitos kun kerroit, haluanko puhua aiheesta enemmän, vai halusitko vain, että tiedän?”**.

Nuoren identiteettiä tai suuntautumista ei tule paljastaa muille ilman nuoren lupaa, sillä nuori ei välttämättä ole kertonut asiasta läheisilleen tai perheelleen. Nuoren kanssa tulee käydä keskustelu siitä, miten hän toivoo jatkossa toimittavan. Jatketaanko nuoren kanssa uusilla pronomineilla ja sukupuolitermeillä, tai uudella nimellä, vai haluaako hän että asia huomioidaan keskusteluissa ja toiminnassa vain kahden kesken.

”Sitä ei voi selittää miten hyvältä tuntuu, kun puhuu sellaiselle, joka tajuaa. Kun ei tarviikaan vääntää kaikkea rautalangasta. Toivon, että kaikki saisivat sen olon.”

”Olit ensimmäinen, jolle ikinä uskalsin kertoa, jännitti kamalasti, mut vitsi miten helpottavaa kun joku tietää.”

Kysymysten suhteen olennainen pohdinta on myös **”tarvitsenko tätä tietoa ja mihin sitä tarvitsen?”**. Kannattaa myös miettiä mitä asioita kysytään nuorelta itseltään ja milloin aiheen asiantuntijalta. Nuorilta voi kysyä selvennystä, tunteita tai ajatuksia aiheeseen liittyen, mutta nuori ei välttämättä halua tai voi toimia koko yhteisön kouluttajana vähemmistöasioista.

Nuoret ovat oman tilanteensa asiantuntijoita ja esimerkiksi **kahden eri transnuoren kokemukset voivat olla keskenään hyvin erilaisia**. Nuorelta kysyminen on siis viisasta, kun aihe koskettaa häntä henkilökohtaisesti. Jos kysymys liittyy esimerkiksi johonkin termiin, tai laajempaan kokonaisuuteen, kuten siihen mitä on transsukupuolisuus, tai biseksuaalisuus, kysymys kannattaa osoittaa muualle.

Monesti vähemmistöön kuuluvilta kysytään tietoa, selityksiä eri termeille, sekä muuta aiheeseen liittyvää. Joskus jopa todella henkilökohtaisia kysymyksiä esimerkiksi intiimisuhteista, keholle tehdyistä toimenpiteistä tai lääkityksistä. Tämän seurauksena moni vähemmistöön kuuluva kokee myös velvollisuutta opettaa, korjata ja neuvoa, mikä lisää vähemmistöstressiä arjessa.

Jos yksi yhteisön jäsen, vähemmistöön tai enemmistöön kuuluva, työntekijä tai nuori, on aktiivinen näistä aiheista, hän saattaa joutua aina kouluttamaan ja opettamaan muita, tai ottamaan vastuulleen keskustelun nuorten kanssa. Kannattaa tarkastella, kasautuuko yhdelle henkilölle vastuu muiden opettamisesta, erityisesti jos hän itse kuuluu vähemmistöön. On suositeltavaa kutsua tarvittaessa paikalle ulkopuolinen kouluttaja. Jos nuori on itse halukas kertomaan muille näistä aiheista, tulee nuorelle olla tukena ja varmistaa keskustelun turvallisuus.

”Kun itsellä nousee tarve keskustella, on hyvä, että voi puhua. Jatkuva ulostulo ja muiden korjaaminen on kuitenkin raskasta. Haluaisin yhteisön, jossa ei tarvitse aina selittää uudelleen, tai tulla ulos.”

Sukupuolisensitiivinen nuorisotoiminta

Sukupuolisensitiivinen kohtaaminen voi olla esimerkiksi sitä, että **viestinnässä ja materiaaleissa huomioidaan moninaisuus**. Näyttäytykö mainonnassa erilaisia nuoria, valitaanko kirjoja, joissa ei vahvisteta perinteisiä sukupuolirooleja, voidaanko tarinoiden kerrontaa muuttaa sukupuolineutraaliksi tai -rooleja haastavaksi. Annetaan nuorten esittää näytelmissä niitä hahmoja, joita he haluavat riippumatta sukupuolesta.

Sanavalinnat merkitsevät myös paljon. Tarvitseeko esimerkiksi puhua tyttö- ja poikaystävästä, vai voiko puhua **seurustelukumppanista**, toivotetaanko tervetulleeksi naiset ja herrat, vai **hyvä yleisö**. Kannattaa varoa käyttämästä fraaseja kuten ”hyvät naiset, herrat ja muut” koska se voi tuntua toiseuttavalta, tai siltä että vähemmistöön kuuluvat ovat joukko ”niitä muita”. Ylipäänsä kannattaa tarkastella, puhuuko seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä kuin he olisivat läsnä, vai kuin he olisivat ”niitä muita”, jotka eivät ole paikalla. Yhteiskuntamme myös vahvistaa tiettyjä ajatuksia, kuten naiset ovat herkkiä ja tunteellisia ja miehet voimakkaita ja rohkeita. Omassa puheessaan voi tarkastella, vahvistaako tällaisia mielikuvia, vai korostaako eri sukupuolten kohdalla piirteitä, joita ei pidetä tyypillisinä. Kun nuorten kanssa puhutaan esimerkiksi tulevaisuudesta, lapsista tai perheistä, **kannattaa olettaa moninaisuutta** ja huomioida puheissaan erilaiset perheet. Tällöin nuori tulee nähdyksi ja validoiduksi omissa haaveissaan tai tulevaisuuskuvissaan. Vaikka nuori ei itse kuuluisi vähemmistöön, voivat esimerkiksi hänen vanhempansa tai läheisensä kuulua.

Keinäkään transtaustaa tai vanhaa nimeä ei saa paljastaa, vaikka se olisi tiedossa. Nuoren valittua nimeä tulee käyttää kaikissa aina kun se on mahdollista. Vanhan nimen käyttäminen on väkivaltaa ja voi aiheuttaa ahdistusta. Vähemmistöstatuksen paljastaminen voi myös altistaa nuoren syrjinnälle ja häirinnälle, ja tieto on yksityistä. Lomakkeiden ja tiedonkeruun osalta on hyvä tarkastella, minne oikeasti tarvitaan virallinen nimi ja minne riittää kutsumanimi tai lempinimi. Kutsumanimi tulisi olla mahdollista ilmoittaa myös muuta reittiä kuin lomakkeella, sillä kaikki nuoret eivät ole kertoneet huoltajilleen käyttävänsä muuta, kuin syntymässä annettua nimeään. Lomakkeiden ja tiedonkeruun kohdalla kannattaa myös miettiä milloin on olennaista kerätä sukupuolitietoja, ja käytetäänkö lomakkeilla sukupuolitettuja sanoja.

Leiritoiminta herättää usein omat kysymyksensä saunomisen ja majoittumisen vuoksi. Tilat ovat rajalliset eikä kaikkia voida laittaa omiin huoneisiinsa. **Olennaista on, että kaikilta kysytään samat tiedot esimerkiksi majoitustoiveiden ja saunomisen suhteen, eikä kysymystä kohdenneta vain esimerkiksi tiedossa oleville seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluville nuorille**. Saunavuorojen osalta voi myös laittaa kysymyksen leiri-ilmoittautumiseen, esimerkiksi kysymällä haluatko saunoa uimapuvussa vai ilman, ja toivotko että muilla on päällään uimapuvut, tai onko sillä väliä. Lisäksi voi kysyä sitä, haluaako nuori saunoa yksin. Tällöin saunavuoroja voidaan koittaa rakentaa muiden preferenssien, kuin sukupuolen perusteella, ja välttää sitä, että esimerkiksi sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret joutuvat erikseen selvittämään saunavuoroja. Majoituksissa noudatetaan usein tytöt-pojat jakoa, joka sulkee ulkopuolelle ei-binäärit nuoret. Monesti tytöt-pojat jakoa puolletaan hetero-oletuksen vuoksi ja on hyvä tarkastella, onko se hyvä peruste, koska edelleen muun seksuaalisen suuntautumisen omaavat nuoret voivat majoittua yhdessä. **Nuorten kanssa kannattaa myös käydä yhteisesti keskustelua heidän toiveistaan ja ajatuksistaan majoittumisen ja muiden tyypillisesti sukupuolitettujen asioiden suhteen**.

Nuorten kokemukset, tarpeet ja toiveet tulee ottaa huomioon nuorisotyössä, jotta sateenkaarevien nuorten kokemukset hyväksytyksi tulemisesta, osallisuudesta ja ryhmään pääsemisestä lisääntyisivät. **Nuorisotyössä tulee tarkastella mahdollisuutta järjestää myös sateenkaarierityisiä tiloja ja tapahtumia**, sillä se antaa vähemmistöstressistä kärsiville nuorille luvan olettaa, ettei heitä heidän omassa tilassaan loukata. Lisäksi **tämä mahdollistaa turvallisen muiden sateenkaarevien kohtaamisen ja auttaa nuoria löytämään itselleen turvallisempia yhteisöjä**. Sateenkaarevan yhteisön ja vertaistuen tarve korostuu silloin, kun oma lähipiiri ei hyväksy nuoren sateenkaarevuutta.

Omaa toimintaa, sekä työpaikan rakenteita tulee pohtia, vaikka ei tietäisi joukossa olevan ketään seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvaa. **Aiheen jatkuva huomiointi varmistaa, että tila pysyy turvallisena ja ettei käy niin, että toiminta muuttuu radikaalisti, kun joukkoon tulee yksi, joka ilmaisee ääneen olevansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöä**. Turvallisemman tilan rakentaminen ja tiedostava kohtaaminen auttavat kaikkia nuoria riippumatta heidän sukupuolestaan, tai seksuaalisesta suuntautumisestaan. **Esimerkiksi moninaisuus, kehopaineet, sekä oman identiteetin ja sen ilmaisun pohtiminen koskettavat kaikkia**. Avoin ja turvallisempi keskusteluilmapiiri varmistavat, että kaikilla nuorilla on mahdollisuus olla omia itsejään, keskustella normeista ja haastaa ajattelua siitä, mikä on hyväksyttyä.

Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen lisäksi myös terveydentila, muu vähemmistöstatus kuin sateenkaarevuus tai muu huoli itsestä tai voinnista voi vaikuttaa siihen, mitkä asiat ja tilat kokee mukavaksi. On tyypillistä, että esimerkiksi saunomiseen liittyvät keskustelut käydään niiden nuorten kanssa, keillä oletetaan olevan jokin haaste tai preferenssi aiheeseen liittyen, eli esimerkiksi transsukupuolisen oletetaan kokevan saunominen toisten kanssa epämukavaksi. Kaikki cissukupuolisetkaan nuoret eivät kuitenkaan koe mukavaksi saunoa tai peseytyä yhdessä muiden kanssa.

Yhteisesti kaikkien nuorten kanssa käydyt keskustelut esimerkiksi saunomisesta ja majoittumisesta, tai sukupuolittuneesta kielenkäytöstä mahdollistavat kuulluksi tulemisen ja omien rajojen pohtimisen. Näiden keskusteluiden käyminen kannustaa pohtimaan kehorauhaa, kuka itseä saa katsoa ja koskea, sekä itsemääräämis- ja itsemäärittelyoikeutta. Tämä vahvistaa nuorten turvallista kasvua ja kehitystä, sekä normalisoi näiden keskusteluiden käymistä. Yhteiset keskustelut ja asioiden pohtimaan laittaminen esittämällä kaikille samat kysymykset myös edistävät ymmärtävämpää ja hyväksyvämpää keskusteluilmapiiriä ja yhteisöä. Näiden taitojen normalisointi alusta asti tukee myös erilaisista kaltoinkohtelusta tai väärinkäytöksistä kertomista, sekä opettaa kieltä ja sanoja, joilla kertoa.

Virheen tekeminen ja anteeksi pyytäminen

Kun joku antaa palautetta tehdystä virheestä, se voi tuntua ikävältä. Palaute tarjoaa kuitenkin aina mahdollisuuden kehittyä. **Vaikka ei tarkoittaisi loukata sanoillaan tai teoillaan, sitä tapahtuu.** Kun kuuluu enemmistöön, on etuoikeutetussa asemassa verrattuna vähemmistöihin, eikä välttämättä tunnista kaikkia niitä tilanteita, joissa vähemmistöt kokevat kaltoinkohtelua. Siksi vähemmistöjen kokemuksen kuuleminen ja todesta ottaminen on erityisen tärkeää. Kaikki kokevat syrjinnän ja häirinnän eri tavoin, toiselle vitsi voi olla harmiton ja toiselle taas todella loukkaava. Kun nuori kertoo häirinnästä, ikävästä kommentoinnista tai esimerkiksi väärinsukupuolittamisesta, se tulee ottaa tosissaan.

"Itsekriittisyyden tarve on jatkuvaa, ei riitä, että näitä asioita opiskelee koulussa. Meillä on lupa kasvaa ja kehittyä, joten itseään ei kannata syyllistää virheistä vaan ottaa ne mahdollisuutena toimia jatkossa paremmin."

-Sateenkaarevan nuoren näkemys virheiden tekemisestä

Kun tekee virheen, **tärkeintä on pyytää anteeksi ja korjata toimintaansa.** Virheen tekeminen voi tuntua todella ikävältä. Silloin voi tuntea tarvetta selitellä virhettään, pahoitella toistuvasti tai palata asiaan useita kertoja. Iso reaktio omaan virheeseen voi johtaa siihen, että vähemmistöön kuuluva päätyy lohduttamaan virheen tehnyttä. **Esimerkiksi tilanteessa, jossa väärinsukupuolittaa toista kannattaa todeta anteeksi, korjata käytetty sana ja jatkaa eteenpäin.** Varsinkin silloin, jos tilanteessa on paikalla muitakin henkilöitä. Jos se tuntuu tarpeelliselta, aiheeseen voi palata vielä kahden kesken kertaalleen pahoittelemalla. Yleensä oman virheen tunnistaminen, tunnustaminen ja korjaaminen ovat kuitenkin riittävä toimi.

"Kun virheestä huomauttaessa asiasta tehdään iso numero puolustelemalla, vitsailemalla tai muuten, tulee olo et peruskunnioituksen pyytäminen on jotenkin liikaa. Se syö itseluottamusta."

- Sateenkaareva nuori

TURVALLISEMPI TILA

Yhdenvertaisuustyössä on käytetty pitkään termiä turvallinen tila, mutta se on korvattu termillä **turvallisempi tila** ja **turvallisemman tilan periaatteet**, sillä kieli luo ja vahvistaa mielikuvia. Turvallisempi tila kertoo siitä, että turvallisuuteen pyritään, mutta samalla tiedostetaan ja halutaan tehdä näkyväksi se, ettei mikään tila ole täysin turvallinen ja häirintää voi tapahtua, vaikka sen ehkäisemiseksi ja estämiseksi tehdään aktiivisia toimia. Näkyväksi tekeminen ja aiheesta puhuminen luovat tilan, jossa häirinnästä ja syrjinnästä voi ilmoittaa.

Turvallisempi tila tarkoittaa sellaista ympäristöä, jossa on turvallista olla omana itsenään riippumatta omasta taustasta ja elämäntilanteesta ja omat mielipiteet, ajatukset ja kokemukset voi jakaa ilman pelkoa syrjinnästä ja häirinnästä. Mielipiteiden vapaan ilmaisun osalta tulee tunnistaa, ettei syrjivä asenne ole mielipide, eli toisten olemassaoloa tai itsemääräämisoikeutta ei ole oikeutta loukata. **Tilan nimeäminen turvallisemmaksi ei riitä, vaan se vaatii suunnitelmallisuutta ja selkeitä toimia, joita valvotaan.** Tätä varten luodaan yleensä turvallisemman tilan periaatteet, jotka velvoittavat kaikki toimimaan kunnioittavasti ja arvostavasti toisia kohtaan.

”Toivon, että joku päivä ihmiset osaisivat toimia niin, ettei turvallisemman tilan periaatteita tarvittais. Nyt niiden näkyvillä olo kuitenkin auttaa kertomaan turvattomuudesta ja tekee olon, että mäkin saan olla täällä.”

Kun koko yhteisöltä vaaditaan sitoutumista esimerkiksi turvallisemman tilan periaatteisiin, luodaan yhteisön sisäinen normi siitä, millainen käytös, tai puhe on hyväksyttävää ja miten toiset kohdataan. Kun turvallisemman tilan periaatteisiin on kirjattu esimerkiksi, että jokaisen tulee tunnistaa omat oletuksensa, pyrkiä välttämään oletusten mukaan toimimista, ja kunnioittaa toisen itsemääräämis- ja itsemäärittelyoikeutta tai identiteettiä, saavat sateenkaarevat kokemuksen siitä, että yhteisö on heitäkin ajatellen rakennettu.

Turvallisempi tila myös asettaa riman sille, millaista yhteisöä halutaan rakentaa. Turvallisemman tilan vaalimisessa joutuu myös miettimään, kenen turvallisuus menee ensimmäiseksi. Erityisesti seurakuntien erityispiirteenä näyttäytyy kahtiajako suhtautumisessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Näissä tilanteissa olennaista on, että ketään ei saa syrjiä tai loukata. Eli vaikka ei oman katsomuksen tai vakaumuksen vuoksi hyväksyisi seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumista, se ei anna oikeutta loukata toista tai kieltää toisen olemassaoloa.

Osa turvallista tilaa on häirinnän näkyväksi tekeminen, siitä avoimesti puhuminen ja selkeät käytännöt siitä, kenelle häirinnästä voi tarvittaessa ilmoittaa. On hyvä, jos nuorilla on tiedossaan henkilö, jolle voi mennä kertomaan ikävästä kokemuksesta, sekä käytännöt siitä, mitä ilmoituksesta seuraa. Nuorille olisi hyvä tarjota myös kanava, jossa ilmoittaa häirinnästä nimettömänä. Tämä madaltaa kynnystä ilmoituksille ja auttaa puheeksi ottoa.

Myös työntekijän oma turvallisuus on osa turvallisempaa tilaa. **Täydellinen ei tarvitse olla, mutta olennaista on pyrkimys parempaan ja virheistä oppiminen.** Omaa turvallisuutta lisää, kun tuo aktiivisesti esiin, että itselle voi halutessaan jutella sukupuolesta ja seksuaalisuudesta, sekä puhuu rohkeasti nuorten kanssa näistä aiheista. Tällaista mielikuvaa vahvistavat esimerkiksi **inklusiivinen kielenkäyttö, kehopositiivinen puhe ja sateenkaarevien puolustaminen toisten virheitä korjaamalla.**

Nuoret huomaavat, jos joku kokee seksuaalisuudesta tai sukupuolesta keskustelun kiusalliseksi, tai välttelee sitä. Myös ammattilaisen reaktiot nuorten keskusteluihin seksuaalisuudesta tai sukupuolesta vaikuttavat kokemukseen turvallisuudesta.

"Jos jostakusta huomaa heti, et hän olettaa et paikalla on sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöjä, niin tulee olo, et tolle voin ainakin mennä puhumaan, tai et toi pitää musta huolta."

- Sateenkaareva nuori kysyttäessä, millainen henkilö on turvallinen

Turvallisuudesta voi viestiä myös esimerkiksi sateenkaarevalla **avainnauhalla, -pinssillä, -lipulla tai muulla vastaavalla pienellä mutta näkyvällä merkillä.** Tällaista merkkiä kantaessa on hyvä huomata, että sateenkaarevat ovat tottuneet skannaamaan tiloja ja ihmisiä ja miettimään, kenelle he uskaltavat kertoa tai keneltä voi tarvittaessa pyytää apua. **Jos siis käyttää sateenkaaren väristä tunnistetta, tulee pyrkiä aidosti olemaan turvallisempi.** Vähemmistöön kuuluva ei voi automaationa luottaa kenenkään olevan turvallinen siksi, että hän on tiettyssä roolissa tai ammatissa, edes sote-alalla. Kirkonalalla turvallisuudesta viestiminen korostuu, koska taustalla on pelko siitä, että kirkko olisi lähtökohtaisesti sateenkaarevia syrjivä instituutio.

Osa omaa turvallisuutta on myös valmius puolustaa vähemmistöön kuuluvia. Vähemmistöön kuuluvat joutuvat oman turvallisuutensa takia valitsemaan puolustavatko itseään vai eivät. Jos yhteisön turvallisuudesta ei ole varmuutta, on pelottavaa korjata muita, tai puolustaa itseään, sillä moni sateenkaareva kokee jopa väkivallan uhkaa realiteettina. Monesti ammattilaisetkaan eivät tiedä kaikkien tilassa olevien taustoja. Siksi **epäasialliseen käytökseen tai häirintään on syytä puuttua tiesi kuulijana olevan jonkun vähemmistön edustajan tai ei**. Näin voidaan varmistaa sen, että jatkossakin ammattilaisille uskalletaan kertoa kiusaamisesta, häirinnästä tai syrjinnästä.

”Ja toki tärkeätä myös et ne ketkä on turvallisia on valmiita myös kouluttamaan niitä ketkä ei oo, ja puolustamaan vähemmistöön kuuluvia. Tai jotenkin aattelen et osa luottamusta tulee myös siitä, että voi luottaa turvallisuuden lisäksi siihen, et tulee puolustetuksi.”

- Sateenkaareva nuori

ESIMERKKI TURVALLISEMMAN TILAN PERIAATTEISTA

- 1 Tunnista tekemäsi oletukset ja oletta moninaisuutta**
Meillä kaikilla on ennakkooletuksia ja -oletuksia, joita tulee pyrkiä tunnistamaan itsessään. Vältä oletuksia esimerkiksi seksuaalisuudesta, sukupuolesta, etnisyydestä tai terveydentilasta. Jos oletat, oletta moninaisuutta.
- 2 Ota puheeksi**
Itseäänselvyyksiä ei ole olemassa. Sanoita ohjeet ääneen yhteisesti. Jos olet epävarma, kysy. Vastaa toisten kysymyksiin avoimesti.
- 3 Kuuntele ja opi**
Ota jokainen vastaantuleva ihminen, asia ja tilanne mahdollisuutena oppia uutta ja kehittyä. Ole avoin sinulle annetulle palautteelle ja pyri muokkaamaan toimintaasi sen perusteella.
- 4 Kunnioita**
Kunnioita toisten rajoja – fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia. Tarkastele myös omia rajojasi. Kunnioita jokaisen itsemäärättyä oikeutta ja yksityisyyttä. Käsittele arkoja aiheita kunnioittavasti.
- 5 Anna ja tee tilaa**
Tunnista oma roolisi ja asemasi. Ole aktiivisesti läsnä ja mahdollista muiden osallistuminen omalla toiminnallasi. Kuuntele, kannusta ja rohkaise muita.
- 6 Toimi**
Kun näet tai kuulet häirintää, kiusaamista tai syrjintää puutu siihen itsellesi sopivalla tavalla. Puuttumalla toimit myös esimerkkinä toisille. Muuta käytöstäsi, jos toinen niin pyytää tai muutoin viestii. Pyydä anteeksi, kun loukkaat toista.
- 7 Muista inhimillisyyttä**
Erehtyminen ja kysyminen on sallittua. Kaikkea ei tarvitse tietää ja osata valmiiksi!

HYVÄN KOHTAAMISEN ABC

- ✓ Tarkastele omaa toimintaasi ja oletuksiasi, sekä ennako-luulojasi. Etsi aktiivisesti tietoa
- ✓ Tarkastele omia etuoikeuksiasi esimerkiksi etuoikeuksien kehän avulla
- ✓ Vältä oletuksia sukupuolesta, seksuaalista suuntautumista ym. Jos oletat, olet moninaisuutta.
- ✓ Muista, että sateenkaareva nuori on paljon muutakin, kuin hänen sukupuolensa tai suuntautumisensa.
- ✓ Kun nuori kertoo sinulle suuntautumisestaan tai identiteetistään, ota se vastaan arvostavasti ja rauhallisesti. Kysy haluaako hän puhua aiheesta enemmän
- ✓ Mieti mitä tietoa oikeasti tarvitset nuoresta ja onko sitä sopivaa kysyä
- ✓ Normalisoi seksuaalisuudesta, sukupuolesta ja niihin liittyvistä teemoista puhumista
- ✓ Käytä vähemmistöön kuuluvien valitsemia termejä heistä itsestään
- ✓ Tuo aktiivisesti esiin, että kanssasi voi jutella sukupuolesta ja seksuaalisuudesta esimerkiksi sateenkaarevalla avainnauhalla, pinssillä, lipulla tai muulla näkyvällä merkillä.
- ✓ Jos näet tai kuulet syrjivää puhetta/toimintaa, puutu siihen
- ✓ Puhu mahdollisimman neutraalisti Esimerkiksi mieluummin nuoret tai lapset, kuin tytöt ja pojat, mieluummin vanhempi/huoltaja(t) kuin isä ja äiti
- ✓ Englantia tai ruotsia puhuessa varmistetaan oikeiden pronomien käyttö. Jos et tiedä toisen henkilön pronomineja, käytä sukupuolineutraaleja vaihtoehtoja. (englanniksi: they/them, ruotsiksi hen/hens)
- ✓ Pyydä anteeksi matalalla kynnyksellä. Virheet ovat inhimillisiä.
- ✓ Kyky pyytää anteeksi kertoo kyvystä kehittyä, kohtaa siis uudet asiat ja omat virheet rohkeasti ja armollisuudella itseä kohtaan.
- ✓ Ota mahdolliset häirintä- syrjintä tai kiusaamisilmoitukset tosissaan.

HYVÄN KOHTAAMISEN ABC

- ✓ Ota palaute vastaan avoimesti.
- ✓ Luo esimerkiksi nuortentilaan turvallisemman tilan periaatteet, joita käyttäjät sitoutuvat noudattamaan
- ✓ Kun joku uskaltaa antaa sinulle palautetta tai korjata toimintaasi, se on osoitus luottamuksesta sinua kohtaan.
- ✓ Huolehdi, että tiloista löytyy sukupuolineutraaleja vessoja ja peseytymistiloja. Jos vessat ovat sukupuolitettuja, huolehdi myös, että kaikista vessoista löytyy esimerkiksi kuukautissuojia ja kannelliset roskikset.
- ✓ Elävät kirjastot tms. tilaisuudet, jotka mahdollistavat eri vähemmistöihin tutustumisen
- ✓ Jos sukupuoli on olennainen tieto kysyä esimerkiksi ilmoittautumislomakkeessa, lisää vähintäänkin vaihtoehdot 'muu' sekä 'en halua kertoa'
- ✓ Nosta aktiivisesti esiin epäkohtia ja vaadi parempaa myös muiden puolesta
- ✓ Mahdollista nuorelle muun kuin virallisen nimen käyttö. Esimerkiksi lomakkeille tai muuten ilmoittautumisen yhteyteen mahdollisuus lisätä kutsumanimi
- ✓ Tee häirintään ja syrjintään liittyvät käytännöt näkyviksi. Kenelle ilmoitetaan ja mitä ilmoituksesta seuraa.
- ✓ Mahdollisten arkaluontoisten tietojen korjaamisesta ja poistamisesta tehdään helppoa. Tarvittaessa esimerkiksi juridisten sukupuolen korjaus tietoihin.
- ✓ Kunnioita toisten itsemääräämis- ja itsemäärättelyoikeutta
- ✓ Saunavuoroja, huonejakoja ym. jaettaessa kerro kaikille mahdollisuudesta erityisjärjestelyihin, ei vain niille, joiden tiedät tai oletat kuuluvan vähemmistöön.
- ✓ Tunnista vähemmistöstressin vaikutukset nuorten elämässä ja arjessa. Tarjoa myös sateenkaareville suunnattuja omia tiloja.

TEHTÄVIÄ

1. Etuoikeuksien kehä – Tarkastele etuoikeuksien kehää ja mieti, mitä etuoikeuksia sinulla on. Omaa tehtävää voi verrata toisen opiskelijan kanssa.

2. Etuoikeuskävely. Opiskelijat ohjataan seisomaan riviin. Opettaja lukee heille ääneen erilaisia etuoikeuksia tai väittämiä, jotka liittyvät johonkin etuoikeuteen, esimerkiksi ”Jos vanhempasi oli suurimman osan lapsuudestasi yksinhuoltaja, astu taaksepäin” ”Jos olet valkoinen mies, astu eteenpäin” tai ”jos tunnet tulevasi edustetuksi populaarikulttuurissa, astu eteenpäin”. Tehtävän on tarkoitus auttaa hahmottamaan omia etuoikeuksia. Opiskelijoille voi myös jakaa kuvitteelliset roolit, jolloin heidän täytyy pyrkiä asettumaan toisen henkilön asemaan. Kuvitteellinen rooli voi myös suojata esimerkiksi oman identiteetin tai yhteiskunnallisen aseman paljastamiselta. Tehtävän herättämät tunteet ja ajatukset kannattaa purkaa tehtävän jälkeen, esimerkiksi kysyä mitä tunteita tehtävä herätti, huomasiko jotain uutta omasta asemastaan, onko opiskelija yllätynyt siitä mihin kohtaan päätyi seisomaan suhteessa muihin.

3. Seuraa luennon ajan ihmisten puheita yhdenvertaisuusnäkökulmasta. Onko puhe inklusiivista, eli kaikkia huomioivaa, vai onko se sukupuolittunutta, oletettavaa tai esimerkiksi syrjivää?

4. Opiskelijoille jaetaan kuvia erilaisista ihmisistä ja heitä pyydetään kirjoittamaan ylös kuvassa esiintyvän henkilön sukupuoli, ikä ja muita mahdollisia asioita, joita he kuvittelevat tästä henkilöstä, esimerkiksi ammatti, tausta, perhe jne. Tarkastelkaa kirjoittamisen jälkeen yhdessä, millaisia oletuksia opiskelijat tekivät.

5. Sateenkaareva-kävely, jossa kuljetaan esimerkiksi merkittävien sateenkaarevaan historiaan kuuluvien paikkojen läpi ja kerrotaan näistä paikoista kävelyn aikana. Kävelyn voi tehdä myös virtuaalisesti näyttämällä kuvia ja videoita sateenkaareville merkittävistä paikoista ja henkilöistä. Kävelyn jälkeen opiskelijat kirjoittavat kävelyn herättämistä ajatuksista ja tunteista, sekä oppimistaan asioista.

6. Tarkastele seurakunnan, järjestön, kunnan tai jonkun muun palveluntarjoajan mainontaa ja nettisivuja. Onko niissä huomioitu sukupuolen moninaisuus?

7. Opiskelijat ohjataan suunnittelemaan nuortenilta, tai muu nuorille suunnattu tapahtuma niin, että se olisi mahdollisimman sukupuolisensitiivinen ja vähemmistöt huomioiva.

8. Jana-harjoitus, jolla kartoitetaan opiskelijoiden osaamista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Kerro, että tilan poikki kulkee jana, jonka toinen pää on ei ja toinen kyllä. Opiskelijat voivat asettua janalle sen mukaan, minkä he itse kokevat osuvimmaksi. Esitä opiskelijoille väittämiä, esimerkiksi: -tiedän mitä ovat seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöt -koen helpoksi keskustella seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä

9. Monivalintatehtävä tämän materiaalin sisällöistä esimerkiksi korkeakoulun sähköiselle kurssialustalla (*esim. Diakle*)

Lisää materiaalia ja erilaisia tehtäviä löydät esimerkiksi täältä:
https://seta.fi/sateenkaaritieto/ammattilaisille/opetusala/peru_sopetus-ja-toinen-aste/
Suosittellemme erityisesti Älä oletal!- opasta, Normipyöritystä, sekä Queer Bodies - materiaalia

LISÄTIETOJA JA MATERIAALIVINKKEJÄ

Omahoito-ohjeita joita voi hyödyntää myös itseopiskeluun:

- Mielenterveystalon omahoito-ohje sukupuolen moninaisuudesta
- SMOKin omahoito-ohjeita

Nuortennetti:

- Tietoa seksuaalisuudesta

Tyttöjen ja poikien talot:

- Poikien ja tyttöjen talot
- Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, SMOK:

- Sukupuolen moninaisuuden sanasto
- Ammattilaisille

Seta ry:

- Sateenkaarisanasto
- Tietoa seksuaalisesta suuntautumisesta
- Tietoa sukupuolen moninaisuudesta
- Tietoa sateenkaarevuudesta nuorisotyön ammattilaisille
- Tietoa sateenkaarevuudesta sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille
- Tietoa sateenkaarevuudesta ammattilaisille

Evankelis luterilainen kirkko:

- Sateenkaarinuorten hyvinvointi seurakunnissa (evl)
- Sukupuolisensitiivisyys seurakunnissa (evl)

LOPUKSI

Toivomme että materiaalista on apua ja tukea kouluttajille, sosiaali- terveys ja kirkon alan opiskelijoille ja ammattilaisille sekä kaikille aihepiiristä kiinnostuneille.

Tämä materiaali tuotettiin kehittämispainotteisena opinnäytetyönä. Yhteistyötahonamme toimi Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Kiitos opinnäytetyötämme ohjanneille opettajille ja koulutusmateriaalista kehittämissivaiheessa palautetta antaneille ammattilaisille ja asiantuntijoille. Erityisen suuri kiitos rohkeille sateenkaareville nuorille, jotka antoivat palautetta työstä ja äänensä käyttöömmme.

Halla Kekkonen & Samu Keski-Korpi

LÄHTEET

- **Butler, J. (1990).** Gender Trouble. Routledge, Chapman & Hall, Inc.
- **Czimbalmos, M. & Rask, S. (15.9.2022).** Ulkomaalaistaustaiset sateenkaari-ihmiset kohtaavat Suomessa moninkertaista syrjintää. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/-/ulkomaalaistaustaiset-sateenkaari-ihmiset-kohtaavat-suomessa-moninkertaista-syrjintaa?redirect=%2Ffi%2F>
- **Duodecim. (2021).** Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. <https://www.duodecimlehti.fi/duo16384>
- **European Union Agency for Fundamental Rights. (2020).** A long way to go for LGBTI equality - Technical report. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-technical-report_en.pdf
- **Helsingin tyttöjen talo (i.a.).** Sukupuolisensitiivisyys. <https://tyttojentalo.fi/tyttojen-talo/sukupuolisensitiivisyys>
- **Hästbacka, N. & Siren, I., (2017).** “EHKÄ NE ON SENKIN TAKIA OLLU HILJAA”. Ammattilaisten valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveystyössä. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/sateenkaarinuoret_ra_portti_verkko.pdf
- **Iivanainen, A. (2021).** Isä meidänkin. BoD – Books on Demand.
- **Jokela, S. & Klemetti, R. (26.11.2020).** Mieliala huolettaa yli puolta sateenkaarinuorista – moni jää ilman tarvitsemaansa tukea. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/-/mieliala-huolettaa-yli-puolta-sateenkaarinuorista-moni-jaa-ilman-tarvitsemaansa-tukea>
- **Kaltiala-Heino, R., Työläjärvi, M. & Suomalainen, L. (2018).** Kun sukupuoli on nuorelle ongelma. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118295/Kun_sukupuoli_on_nuorelle_ongelma_2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y Duodecim.
- **Jokela, S. & Klemetti, R. (26.11.2020).** Mieliala huolettaa yli puolta sateenkaarinuorista – moni jää ilman tarvitsemaansa tukea. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/-/mieliala-huolettaa-yli-puolta-sateenkaarinuorista-moni-jaa-ilman-tarvitsemaansa-tukea>
- **Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. (2020)** Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- **Kehräjä. (19.11.2021).** Jätä toisen deadname historiaan – miksi on tärkeää käyttää transihmisen omaa nimeä. <https://kehräaja.com/jata-toisen-deadname-historiaan-miksi-on-tarkeaa-kayttaa-transihmisen-omaa-nimea/>
- **Kehräjä. (4.12.2023).** Opas sateenkaarisanoon. <https://kehräaja.com/opas-sateenkaarisanoon/>
- **Kirkkohallitus, (2017).** Suuri ihme - Rippikoulusuunnitelma 2017. Elämää Jumalan kasvojen edessä. <https://evl.fi/documents/1327140/39461555/Suuri+lhme+-+Rippikoulusuunnitelma+2017.pdf/758d0926-f7b9-3e63-bc2b-93ffaab30f90?t=1549006812000>
- **L 1285/2016.** Nuorisolaki. 21.12.2016/1285 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>
- **L 1325/2014.** Yhdenvertaisuuslaki. 30.12.2014/1325. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- **Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresmaa, T. (toim.). (2018).** Feministisen pedagogiikan ABC, opas ohjaajille ja opettajille. Vastapaino.
- **LGBT Foundation. (i.a.).** Non-Binary Inclusion. <https://lgbt.foundation/who-we-help/trans-people/non-binary>
- **Mannerheimin lastensuojeluliitto. (22.9.2023).** Kiusaaminen. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/kiusaaminen/>
- **Moring, A., (2018).** Moninaisuuden kouluttamisen kymmenen teesiä – kokemuksia kentältä. Teoksessa Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresmaa, T. (toim.), Feministisen pedagogiikan ABC, opas ohjaajille ja opettajille. (s. 74-82.) Vastapaino.
- **Morkko, M. (30.6.2021).** Sateenkaarinuorten hyvinvointiin on panostettava kaikkialla yhteiskunnassa. <https://syrjinta.fi/-/sateenkaarinuorten-hyvinvointiin-on-panostettava-kaikkialla-yhteiskunnassa>

- **Myllyniemi, S. & Berg, P. (2013).** Nuoria liikkeellä! – Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/05/Nuoria_liikkeell%C3%A4_verkko.pdf Nuorisotutkimusseura.
- **Oikeusministeriö, (2021).** Tutkimustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteesta Suomessa. https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/OM_policy_brief_5_web.pdf/aced140e-d940-b37b-a4ce-ad59cf92be1b/OM_policy_brief_5_web.pdf?t=1661178046022
- **Rikosuhripäivystys (i.a.) Sateenkaari-ihmisiin kohdistuvat syrjintä- ja viharikokset.** <https://www.riku.fi/rikoksen-uhrina/sateenkaari-ihmisiin-kohdistuvat-rikokset/>
- **Ristkari, M. & Hagström, L., (30.9.2021).** Ihan homo juttu 2: Trans, queer ja muut termit. <https://sverigesradio.se/avsnitt/ihan-homo-juttu-2-trans-queer-ja-muut-termit>
- **Salmi, I & Suurpää, L. (31.3.2023).** Nuoret vaativat sateenkaarinuorten inhimillistä kohtaamista. <https://www.punainenristi.fi/tyomme/nuortenturvatalot/digiraati/digiraation-loppulausumat/sateenkaareva-nuoruus--teema/nuoret-vaativat-sateenkaarinuorten-inhimillista-kohtaamista/>
- **Sammallahti, L. & Ingman, P. (18.2.2021).** Sateenkaarinuorten kokemuksia uskonyhteisöjen nuorisotoiminnasta (2018). <https://www.voimavaraksi.fi/wp-content/uploads/2021/03/NuorisokyselyTaaVo.pdf>
- **Seta ry. (2023).** Sateenkaarisananasto. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisananasto/>
- **Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, (24.3.2021).** Sukupuolen moninaisuuden sanasto. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>
- **Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, (i.a.).** Tietoa intersukupuolisuudesta. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/intersukupuolisuus/tietoa-intersukupuolisuudesta/>

- **Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.).** Sukupuolisensitiivisyys. <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/sukupuoli-ja-seksuaalisuus/sukupuolisensitiivisyys>
- **Särkelä, A. (2001).** Välittäminen ammattina. Gummerus.
- **Taavetti, R., Alanko, K., Hästbacka, N., Lehtonen, J. & Palojärvi I. (2020)** Sateenkaareva nuoruus ja merkitykselliset ihmissuhteet. Gaudeamus. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/926d0a2f-a67c-4d5c-907d-d5714721b0e8/content>
- **Talentia, (i.a.).** Ammattietiikka. <https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/ammattietiikka/>
- **Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (22.12.2022).** Tasa-arvosananasto. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosananasto>
- **The Lutheran World Federation, (2013).** Linjaus sukupuolten välisestä oikeudenmukaisuudesta. https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2022-02/dtpw-wicas_gender_justice-fi.pdf
- **Vilja-Mantere, J. & Väisänen K. (14.5.2018).** Ammattiauttajien asia vai arkipäiväistä yhteistoimintaa – mistä hyvässä kohtaamisessa on kyse? <https://blogs.helsinki.fi/socialethics/artikkelit/ammattiauttajien-asia-vai-arkipaivaista-yhteistoimintaa-mista-hyvassa-kohtaamisessa-on-kyse/>
- **Yhdenvertaisuus.fi (i.a.).** Syrjintä eri väestöryhmissä. <https://yhdenvertaisuus.fi/vahemmistot-suomessa>
- **Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (28.10.2019).** Tuore Eurobarometri kertoo asenteista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. <https://syrjinta.fi/-/asenteet-seksuaali-ja%20sukupuolivahemmistoja-kohtaan-hieman-parantuneet-euroopassa>
- **Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (i.a.-a).** Häirintä. <https://syrjinta.fi/web/yhdenvertaisuusvaltuutettu/hairinta>
- **Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (i.a.-b).** Syrjintä. <https://syrjinta.fi/syrjinta>